

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA HISTORICKÝCH VĚD

**Péče o sakrální stavby na Orlickoústecku
od 19. století po současnost**

Diplomová práce

AUTOR PRÁCE: Bc. Lucie Hanzlová

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Ing. Arch. Jiří Škabrada, CSc.

2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Hanzlová**
Osobní číslo: **H15393**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Péče o kulturní dědictví**
Název tématu: **Péče o sakrální stavby na Orlickoústecku od poloviny 19. století do současnosti**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude zaměřena na poznání regionální skupiny sakrálních staveb v části pohraničního území severovýchodních Čech - okresu Ústí nad Orlicí. Předmětem práce bude v první řadě samostatné poznání těchto staveb zjednodušenou metodou stavebněhistorického průzkumu a porovnání těchto poznatků s dosažitelnými údaji z literatury a materiálů památkové péče. Ve druhém plánu by se práce měla zabývat péčí o tyto stavby jako památky, tj. časově zhruba v období posledního století, opět s pomocí dosažitelného archivního materiálu. Důležitý bude zejména pohled na období socialistického režimu, v němž právě sakrální stavby v pohraničním území v řadě regionů velmi utrpěly.

Rozsah grafických prací: **obrazová a mapová dokumentace**

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CIBULKA, Josef. Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském. Praha: Archeologická komise, 1935. KADLEC, Jaroslav. Přehled českých církevních dějin 2. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-003-6. NESVADBÍKOVÁ-WIRTH-VINTER. K vývoji památkové péče na území Československa: 1. Svazek: Přehled právních dokumentů a nástin vývoj 1749-1958. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. POCHE, Emanuel. Umělecké památky Čech 1-4. Academia: Praha, 1977. WIRTH, Zdeněk. Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Vysokomýtském. Praha, 1903. Archivní prameny: Fondy jednotlivých obcí a farních úřadů - Státní okresní archiv v Ústí nad Orlicí Archivní soubor Biskupské konsistoře Hradec Králové - Státní okresní archiv v Hradci Králové Archivní materiály k jednotlivým objektům - Státní okresní archiv v Zámrsku Historická plánová a fotografická dokumentace - Oddělení fotodokumentace a plánové dokumentace sbírek, Národní památkový ústav, generální ředitelství Praha Agenda jednotlivých objektů - Národní památkový ústav, Pardubice Fondy NA - Státní památková správa, - Zemský památkový úřad Praha (1912 - 1926), - Památkový úřad Vídeň (1852 - 1918) Místní a regionální vlastivědné publikace.

Vedoucí diplomové práce: **prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. srpna 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Lucie Hanzlová

Poděkování

Velmi děkuji prof. Ing. Arch. Jiřímu Škabradovi, CSc. za jeho důležité rady a připomínky při zpracování mé diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat Královehradecké diecézi a Arcibiskupství olomouckému za to, že mi umožnili přístup do svých staveb a nahlížení do jejich archivních fondů. Děkuji i zaměstnancům Národního památkového ústavu v Pardubicích a Státního okresního archivu v Ústí nad Orlicí za jejich ochotu a pomoc při vyhledávání pramenů.

Mé poděkování také patří jmenovitě Mgr. Zuzaně Stránské Vařekové, farářům Mgr. Pavlu Pokornému, Mgr. Pavlu Plíškovi a Mgr. Vitaliji Molokovovi.

V neposlední řadě děkuji za podporu a pomoc své rodině.

Anotace

Tématem diplomové práce je Péče o sakrální stavby na Orlickoústecku od 19. století po současnost. I přes velký zájem o historii a architekturu sakrálních staveb na území České republiky zůstal Orlickoústecký region v tomto ohledu dosud opomíjen. Proto je cílem této práce seznámit její čtenáře, na příkladu šesti kostelů, které se nalézají v Orlickoústeckém regionu, nejen s jejich architektonickými a stavebními prvky, ale také s péčí, která byla těmto stavbám věnována ve vymezeném období.

Práce je uvedena stručným vývojem památkové péče na území České republiky od 19. století do současnosti, kdy jsou zmíněny i významné osobnosti, které stály u zrodu tohoto oboru a svou činností napomohly k jejímu rozvoji. Jádrem práce je kapitola věnovaná katalogům daných kostelů, kdy jsou jednotlivé stavby popsány na základě rozsáhlého terénního průzkumu a odborné literatury. Tato část je doprovázena náčrty a půdorysy staveb v textu, ale i rozsáhlým přílohovým aparátem s podrobnou fotodokumentací.

Klíčová slova: Orlickoústecko, Památková péče, Sakrální stavby – kostely, Rozsah 19. - 21. století, Kostel sv. Vavřince v Čenkovicích, Kostel sv. Matouš v Červené Vodě, Kostel sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí, Kostel sv. Archanděla Michaela v Králíkách, Kostel Narození Panny Marie v Mlýnickém Dvoře, Kostel sv. Josefa Kalasánského v Moravském Karlově.

Annotation

The topic of the diploma thesis is Preservation of sacral monument at Orlickoústecko area from the 19th century to nowadays. Despite of the wide interest in the history and architecture of sacral monuments in the Czech Republic, the Orlickoústecko area remained neglected. Therefore, the aim of this work is to introduce its readers on examples of six churches situated in Orlickoústecko region not only with their architectural and constructional components but also the care given to them in defined period.

The work is introduced by brief evolution of preservation of monuments in the Czech Republic from the nineteenth century to nowadays. There are also mentioned important people who stood by the birth of this discipline and help its development. The core of this thesis is a chapter dedicated to catalogues of chosen churches where are the monuments described on the basis of a field research and professional literature. This part contains sketches and floor plans in the text and also in the vast apparatus detailed photo documentation can be found.

Key words: Orlickoústecko, Preservation of monuments, Sacral monuments – churches, period 19th to 21st century, the Church of st. Vavřinec in Čenkovice, the Church of st. Matouš in Červená Voda, the Church of st. Bartoloměj in Jablonné nad Orlicí, the Church of st. Archangel Michael in Králíky, the Church of the Birth of Panna Maria in Mlýnský Dvůr, the Church of st. Josef Kalasánský in Moravském Karlově.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Literatura, prameny a metoda	5
2.1	Literatura	5
2.2	Prameny.....	5
2.3	Metoda	6
3	Vývoj památkové péče.....	8
4	Katalog objektů.....	20
4.1	Kostel sv. Vavřince v Čenkovicích	20
4.1.1	Situace objektu v zástavbě a terénu	20
4.1.2	Popis stavby	20
4.1.3	Hodnotná stavební výbava objektu	27
4.1.4	Shrnutí stavebního vývoje.....	29
4.1.5	Památková péče	30
4.2	Kostel sv. Matouše v Červené Vodě	32
4.2.1	Situace objektu v zástavbě a terénu	32
4.2.2	Popis stavby	32
4.2.3	Hodnotná stavební výbava objektu	38
4.2.4	Shrnutí stavebního vývoje.....	40
4.2.5	Památková péče	41
4.3	Kostel sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí	47
4.3.1	Situace stavby v zástavbě a terénu	47
4.3.2	Popis stavby	47
4.3.3	Hodnotná stavební výbava objektu	58
4.3.4	Shrnutí stavebního vývoje.....	60
4.3.5	Památková péče	62
4.4	Kostel sv. Archanděla Michaela v Králíkách	62
4.4.1	Situace stavby v zástavbě a terénu	62
4.4.2	Popis stavby	63
4.4.3	Hodnotná stavební výbava objektu	70
4.4.4	Shrnutí stavebního vývoje.....	72
4.4.5	Památková péče	74
4.5	Kostel Narození Panny Marie v Mlýnickém Dvoře	76
4.5.1	Situace stavby v zástavbě a terénu	76
4.5.2	Popis stavby	76
4.5.3	Hodnotná stavební výbava objektu	83
4.5.4	Shrnutí stavebního vývoje.....	85

4.5.5	Památková péče	85
4.6	Kostel sv. Josefa Kalasánského v Moravském Karlově	94
4.6.1	Situace stavby v zástavbě a terénu	94
4.6.2	Popis stavby	94
4.6.3	Hodnotná stavební výbava objektu	100
4.6.4	Shrnutí stavebního vývoje.....	101
4.6.5	Památková péče	102
5	Závěr	103
6	Resume.....	105
7	Soupis pramenů.....	107
8	Soupis literatury	111
9	Soupis internetových zdrojů	112
10	Soupis příloh	114

1 Úvod

Důvodů, proč se zabývat sakrálními stavbami a péčí, která jim je věnována ze strany společnosti, je celá řada. Pro někoho jsou sakrální stavby místy, která spojují člověka s Bohem, další v nich vidí neopominutelnou součást krajiny a prostoru, který nás obklopuje. Důležitou podstatou, kterou nelze opominout, je samotné jejich ztvárnění do architektonického celku. Každá stavba představuje i se svými detaily určitou myšlenku a záměr, ať již se jedná o velkolepost gotických katedrál, či barokní dynamiku tvarů. Právě fascinace architekturou spojenou s náboženstvím je jedním z hlavních důvodů vzniku této práce.

Již od pradávna se člověk vyvíjí na základě společnosti a věcí, kterými je obklopen a které rozvíjejí jeho osobnost a charakter. Mezi faktory ovlivňující lidského ducha patří zajisté i víra bezprostředně související s náboženstvím, které je prezentováno mnoha způsoby. V případě této diplomové práce jsou prezentovaným předmětem kostely a jejich stavební úpravy, které pouze okrajově, či naopak zcela zásadně ovlivnily jejich současný vzhled.

Cílem této práce je snaha o zachycení a popis památkové péče, která byla na těchto stavbách uplatněna v rámci průběhu času. S tím bezprostředně souvisí i poznání jednotlivých stavebních fází a následný popis daných historických staveb. Vzhledem k náročnosti vybraného tématu, kdy bude snaha zmapovat u vybraných staveb nejen jejich minulost ale současně i podrobný stavebně-historický vývoj, není možné obsáhnout všechny sakrální stavby v okrese. Proto dle předběžného průzkumu a svého uvážení, bylo zvoleno šest staveb, nacházejících se v okrese Ústí nad Orlicí.

Okres Ústí nad Orlicí byl vybrán záměrně. Prvotním důvodem výběru byla autorčina znalost této lokality a poměrně zachovalý stav velké většiny zdejších sakrálních památek. Několik z nich je v této práci dále popisováno. Dalším důležitým impulsem pro výběr této lokality byla její zajímavá historie a změny, které zde v průběhu zkoumané doby nastaly. Jedná se zejména o události, které se zde odehrály v období druhé světové války až do dnešních dnů. Všechny zkoumané sakrální památky se nacházejí na území bývalých Sudet nebo v jeho těsné blízkosti. Oblast zvaná Sudety se rozkládá na území Čech, Německa a Polska a od středověku byla obydlena převážně německými obyvateli. Němečtí obyvatelé byli známí svým kulturním a církevním životem, který se lišil od způsobu života ve zbytku

českých zemí. Po roce 1918 a vzniku republiky byla velká část Sudet i s německým obyvatelstvem začleněna do nové Československé republiky. Někteří němečtí obyvatelé nesli toto spojení s českým státem nelibě, jelikož se stále cítili jako Němci, nikoliv jako obyvatelé Československa, což se postupně projevovalo a byl to jeden z důvodů vzniku II. světové války. Německý národ ovšem II. světovou válku prohrál a „venteda“ zasáhla prakticky všechny německy mluvící obyvatelé, jejich místa, kde žili a také sakrální památky. Jsou známy informace o vypálených německých obydlích, vraždách německých obyvatel a likvidaci sakrálních památek. V této práci bude představena zajímavá skutečnost, že ačkoliv se vybrané lokality nacházejí na území bývalých Sudet nebo v jejich těsné blízkosti, nebyly na konci druhé světové války výrazně poškozeny. A to ani příslušníky Rudé armády, kteří se často dopouštěli na obsazených územích válečných zločinů a ničení německých vesnic¹, ani v období tzv. „divokého odsunu“, který, dle Pamětní knihy města Ústí nad Orlicí není v této lokalitě prokázán.² Ovšem samotné vysídlení v pozdějších letech v této lokalitě již proběhlo a mělo na sakrální památky neblahé důsledky. S odchodem německého obyvatelstva z pohraničních oblastí odešla i společnost, která měla hluboký vztah k danému regionu a i k pamětihodnostem, které se v něm nacházejí.

Poznatky z oblasti památkové péče v této práci vycházejí zejména ze skutečného stavu staveb a jejich konstrukcí, které byly zjištěny na základě podrobné prohlídky objektů a pořízené fotodokumentace jednotlivých architektonických prvků. Výsledky terénního průzkumu jsou doplněny archivními prameny, vzniklými převážně pro účely jednotlivých farností a dále sekundární literaturou.

Pro volbu zkoumaných staveb byly stanoveny tři kritéria. Prvním kritériem při výběru jednotlivých staveb, bylo stáří kostela, kdy jeho výstavba měla proběhnout do roku 1800. Toto kritérium bylo určeno pro lepší demonstraci stavebních etap a s tím souvisejícími úpravami jednotlivých staveb. Dalšími kritérii byla již zmíněná lokalita stavby a také její dostupnost.

Časové rozhraní počínající 19. stoletím bylo zvoleno na základě proměn v oblasti památkové péče, které tímto obdobím započaly. A to z hlediska nástupu purismu a s ním související proměny v oblasti ochrany památek. Tímto obdobím také začíná úvodní kapitola této práce, která ve stručnosti vykresluje vývoj památkové péče na území České republiky.

¹ DUŠEK, Radim. *Ústí nad Orlicí v období totalit*. Ústí nad Orlicí, 2010, s. 8-10. ISBN 80-7405-092-3.

² Soka Ústí nad Orlicí, Archivní fond UO 000383, evidenční jednotka 35, Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí (1937 – 1946), s. 311.

Nejzásadnější pro sakrální stavby ale bylo, dle mého názoru, období po únoru 1948, kdy se Československo, a tudíž i obor památková péče, řídilo názorem jedné strany. Vzhledem k postoji tohoto období našich dějin na náboženství, který byl všeobecně uplatňován, je zřejmé, že se řada architektonicky významných kostelů ocitla na seznamu ohrožených památek. Právě na osudy některých z řady těchto kostelů bude v rámci této práce upozorněno a poukázáno na proměny, které nastaly za dvacet let po pádu komunismu.

Tato práce je členěna do několika kapitol. Po úvodní části, která má cíl seznámit čtenáře s tématem práce a uvést ho do problematiky daného tématu, následuje kapitola zabývající se ve stručnosti Vývojem památkové péče, která ozřejmuje základní skutečnosti a osobnosti oboru. Tato kapitola se soustředí, stejně jako tomu je v rámci celé práce, hlavně na období od 19. století po současnost. Období 19. století je všeobecně chápáno, jako doba počátku české památkové péče, kdy ji ke konci tohoto století začala silně ovlivňovat vídeňská škola dějin umění a myšlenky jejich zakladatelů mezi které patří například Alois Riegl.³ V průběhu vývoje české památkové péče vznikla také celá řada právních předpisů a nařízení, na jejichž základu funguje státní památková péče dodnes. Proto je součástí kapitoly věnující se vývoji památkové péče i část věnovaná institucím státní památkové péče a právním normám, které je utvářely v průběhu doby.

Poté následuje hlavní část této práce, kterou jsou „Katalogy objektů“. Vzniku této části práce předcházela dlouhodobý terénní průzkum, při kterém byla vyhotovena potřebná fotodokumentace jednotlivých konstrukcí a znaků historických staveb. Na základě takto pořízené fotodokumentace, odborné literatury a dostupných pramenů vznikla tato část práce. Tyto katalogy jednotlivých kostelů jsou členěny tak, aby čtenáři předaly jasnou a srozumitelnou formou všechny informace o jednotlivých stavbách. Katalogy jsou seřazeny na základě abecedního pořádku podle názvu města, či obce, které jsou součástí.

Každý katalog má přesně danou strukturu, která nejprve upřesňuje „Situaci stavby v zástavbě a terénu“. Tato úvodní část je doplněna výřezem z mapy Stablního katastru, které jsou předloženy v příloze práce, kde je zřejmá poloha probírané stavby v rámci obce. Poté následuje „Popis“, který je vedle popisu celku, doplněného nákresem celkového půdorysu stavby, dále členěn na jednotlivé části kostela. Při řazení těchto částí je vždy brán důraz na vstupy do objektu tak, aby si čtenář mohl, na základě možné návštěvy stavby, představit

³ HLOBIL, Ivo. Česká památková péče po 17. listopadu 1989. In PERŮTKA, Marek (ed.). *Na základech konzervativní teorie české památkové péče: Výběr z textů*. Praha, 2008, s. 75. ISBN 978-80-87104-32-3.

jednotlivé části, kterými prochází. Důležitou součástí popisu stavby jsou základní nákresy konstrukcí krovů. Tyto nákresy mají za cíl, společně s popisem, vytvořit ucelenou představu o situaci konstrukce krovu. Závěrečná část „Popisu“ stavby je věnována „Hodnotné stavební výbavě objektu“, kde jsou vyzdvíženy jednotlivé prvky nalézající se v prostoru kostela, které představují významný doklad rozvoje řemesel a umu dané doby. Řadíme sem například dveře a okna s jejich doplňky a datováním.

Předposlední kapitola katalogů se věnuje „Shrnutí stavebního vývoje“ objektu. Zde je, na základě informací získaných z literatury o daném kostele, více rozvedeno i datování jednotlivých konstrukčních prvků a částí, které dokládají určitý stavební vývoj stavby. Tato část má za cíl představit čtenáři stavební vývoj na základě datování a dostupné literatury.

Závěrečná část katalogů se zabývá „Památkovou péčí“, která byla objektu věnována od počátku 19. století po současnost. Tato kapitola vychází převážně z archivních pramenů nalézajících se v archivních fondech Státního okresního archivu v Ústí nad Orlicí, Národního památkového ústavu v Pardubicích a Archivu arcibiskupství olomouckého.

Neodmyslitelnou částí této práce je rozsáhlý přílohový aparát, který je spojen s katalogovou částí poznámkami v textu, které odkazují na danou přílohu.

2 Literatura, prameny a metoda

Pramenů, na základě kterých můžeme studovat historický a stavební vývoj sakrálních staveb je velké množství a je otázkou badatele, čím se chce ve své práci zabývat. V této části bude upřesněn okruh literatury, pramenů a metody, které dopomohly ke vzniku této práce. Hlavním cílem této práce, jak je uvedeno již v úvodu, je stavební a historický vývoj kostelů nacházejících se na Orlickoústecku spojený s památkovou péčí, která byla těmto stavbám v průběhu doby věnována, čímž se okruh použitých pramenů a literatury může značně omezit.

2.1 Literatura

V rámci oblasti památkové péče nalezneme poměrně značné množství literatury, z níž můžeme čerpat. Jsou to práce z pravidla obecného charakteru, které řeší vývoj památkové péče od 19. století, s poukazem na její zahraniční vývoj, kterým byl ovlivněn počátek památkové péče na našem území. Mezi stěžejní publikace, které se zabývají vývojem památkové péče na území Československa s poukazem na právní dokumenty, můžeme zařadit například dílo Jiřiny Nesvadbíkové⁴ aj. Neodmyslitelnou součástí použité literatury jsou i díla významných osobností, které se tímto oborem zabývaly jako například Alois Riegl⁵, Max Dvořák⁶, Václav Wagner⁷ a další.⁸

Literatura, která by se vztahovala na vybrané sakrální stavby na Orlickoústecku, je z hlediska rozsahu o mnoho menší. Zpravidla se jedná o stručné zmínky o jednotlivých stavbách například v dílech Emanuela Pocheho, které se zabývá Uměleckými památkami Čech, či Soupisu památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském od Josefa Cibulky.

2.2 Prameny

Nejvýznamnějším pramenem, který poskytl zásadní informace o stavebním vývoji jednotlivých staveb, byly kostely samotné. Tyto hmotné prameny, poskytly prostřednictvím užitých konstrukcí a znaků zásadní přínos tématu této práce. Všechny konstrukce užitě

⁴ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina. *K vývoji památkové péče na území Československa*. Sv. 2. Praha, 1983.

⁵ RIEGL, Alois, Ivan KRUIS a Ivo HLOBIL. *Alois Riegl (1858-1905): moderní památková péče*. Praha, 2003. ISBN 80-86234-34-7.

⁶ DVOŘÁK, Max. *Katechismus památkové péče*. Praha 2004. ISBN 80-86234-55-X.

⁷ WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha 2005. ISBN 80-86234-72-X.

⁸ Použitá literatura je uvedena v seznamu literatury v závěru této práce.

v jednotlivých stavbách byly posuzovány za pomoci díla *Konstrukce historických staveb*⁹, jehož autorem je Jiří Škabrada.

Dalšími prameny, které poskytly informace o stavebním vývoji daných kostelů, jsou archiválie, které jsou součástí archivních fondů jednotlivých farností. Tyto archivní fondy jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Ústí nad Orlicí a jedná se převážně o účetní záznamy, z nichž je možné zjistit druh oprav a výši částky, která byla za tyto opravy účtována. Rozsáhlý archivní fond k jednotlivým kostelům je uložen v archivu Národního památkového ústavu v Pardubicích. Zde se nachází archiválie vztahující se k opravám jednotlivých staveb a také restaurátorským průzkumům a následným pracím jednak na částech mobiliáře, ale také například na nástěnných a nástropních malbách v interiéru kostelů. Nejskromnější pramenná základna se nalézá v Archivu arcibiskupství olomouckého. Zde jsou k dispozici pouze tištěné formuláře s oznámeními oprav, které však nemají přílišnou výpovědní hodnotu.

Mezi pomocné prameny, ze kterých bylo čerpáno při psaní této práce, patří mapy Stablního katastru, který vznikl počátkem 19. století na základě trigonometrické sítě, která byla budována od roku 1806.¹⁰ Tyto prameny umožňují, díky svému podrobnému vypracování, určit kromě typologie dané vesnice, či města také materiál použitý při stavbě daného kostela a jeho celkový půdorys.

2.3 Metoda

Významným dílem, určující postup při zpracování poznatků zjištěných v rámci archivního průzkumu a při následném provádění průzkumu terénního, je Metodika stavebněhistorického průzkumu od kolektivu autorů Beránek a Macek.¹¹ Zásadním pro postup a celkové vnímání jednotlivých staveb a jejich detailů je však dílo kolektivu autorů pod vedením Jiřího Bláhy, Víta Jesenského, Petra Macka a Vlastimila Razíma s názvem *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*.¹² Při zpracování získaných informací na základě terénního průzkumu, byla brána na zřetel slova z této metodiky, která říká, že

⁹ ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha, 2003. ISBN 80-7203-548-7.

¹⁰ EBEL, Martin. Stablní katastr a jeho využití pro dějiny staveb. In *Dějiny staveb*. Plzeň 2004, s. 5. ISBN 80-86596-62-1.

¹¹ BERÁNEK, Jan – MACEK, Petr (edd.). *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha, 2015. ISBN 978-80-7480-037-5.

¹² BLÁHA, Jiří – JESENSKÝ, Vít – MACEK, Petr (et al.). *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*. Praha, 2005. ISBN 80-86516-18-0.

„každý detail zaznamenaný poučeným laikem mívá svou cenu.“¹³ Tato slova je důležité mít na paměti při studiu této práce. Jelikož jeho autorka, i přes účast na akcích pořádaných Národním památkovým úřadem, či jeho pracovníky, vnímá charakteristiku „poučený laik“ jako přesné vyjádření svých schopností.

Dále autorka práce vycházela ze svých studií a množství seminářů a kurzů a znalostí na nich získaných, které byly neocenitelné při terénním průzkumu, určování a datování stáří jednotlivých částí staveb. Významný kurz z tohoto hlediska byl zejména „Krovařský kurz“, který poskytl neocenitelné základy pro určování konstrukcí krovů na vybraných sakrálních památkách.

¹³ BLÁHA, Jiří – JESENSKÝ, Vít – MACEK, Petr (et al.). *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*. Praha, 2005. s. 13. ISBN 80-86516-18-0.

3 Vývoj památkové péče

Vznik památkové péče, nebo spíše něčeho, co bychom mohli pojmenovat jako snahu o zachování památek na minulost, můžeme nalézt hluboko v minulosti. Když se budeme soustředit na počátky této snahy na našem území, můžeme uvést například českého krále a římského císaře Karla IV., který sbíral a uchovával vedle ostatků světců i předměty a umělecká díla z doby antiky. V této zálibě ho však dalece překonal císař Rudolf II., jehož sbírky uměleckých děl jsou pověstné i dnes, ačkoli se jich na našem území dochoval jen zlomek původního stavu. Tento, dalo by se říci, trend shromažďování předmětů s uměleckou hodnotou velice záhy přešla i šlechta a vysoké duchovenstvo.¹⁴ A právě zde můžeme nalézt počátky památkové péče. Jedná se o snahu člověka obklopovat se předměty s určitou kulturní a uměleckou hodnotou a uchovávat je pro budoucí generace.

Snaha o zachování povědomí o nemovitých historických památkách se však nejvíce projevila v období romantismu, kdy nelze opominout díla Františka Alexandra Hebera a Augusta Sedláčka, kteří zasvětili poměrnou část svých životů soupisu hradů, zámků a tvrzí na území Českého království. Tímto činem napomohli jednak k představě o množství, rozmístění a historické různorodosti těchto památek, ale také díky svým popisům a kresbám pomohli zachytit jejich původní vzhled, tak důležitý při případné obnově.

Zde se již dostáváme do 19. století, které je významným mezníkem i pro tuto práci. Období 19. století je v rámci památkové péče poznamenáno tzv. purismem. Purismus z latinského purus, což znamená čistý, je směrem, pro který je charakteristické úsilí o čistotu. A to nejen v tvorbě, ale i při obnově památek, přičemž je zásadní jejich původní slohová podoba. To znamenalo odstranění pozdějších přídavek a zároveň doplnění chybějících částí v intencích slohu, ve kterém byla budova postavena a to bez dokladů původního vzhledu chybějící části.¹⁵

Jedná se o velice kontroverzní způsob památkové péče, jelikož odstraněním novějších prvků, přišla budova nejen o svůj historický vývoj, ale také o svou „*životnost a půvab*“.¹⁶

Příkladů nejen sakrálních staveb, které jsou poznamenány puristickou snahou o slohovou čistotu, nalezneme jen na území České republiky nezměrné množství. Vzhledem ke snaze architektů, ale i restaurátorů navrátit se k minulosti, se tyto snahy projeví nejen na gotických

¹⁴ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v Českých zemích*. Praha, 1987. s. 3-4.

¹⁵ BLAŽÍČEK, J. Oldřich a kol. *Slovník památkové péče*, Praha, 1962. s. 171.

¹⁶ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v Českých zemích*. Praha, 1987, s. 7.

stavbách, ale také na románských, u kterých se snaha o čistotu prezentovala očištěním kamenných prvků, které tak ztratily svou původní polychromii a nádheru. Mezi takové můžeme jmenovat například románský portál zábořského kostela sv. Prokopa a portál kostela sv. Štěpána v Kouřimi. Gotických památek se puristické zásahy týkají nejvíce, o svou polychromii, v rámci sakrálních staveb, byl ochuzen například reliéf sv. Jiří z portálu baziliky sv. Jiří v Praze, či Wohlmutova kručta, která je součástí katedrály sv. Víta. Mezi další gotické památky, kterých se znatelně dotkly zásahy v období 19. století, můžeme zařadit například arkýř se sochou Madony, který je součástí Staroměstské radnice v Praze, kamenné články v interiéru kaple křivoklátského hradu, žebra a figurální plastiky radnice v Táboře a výjimkou není ani zámek v Pardubicích.¹⁷

Počátek památkové péče můžeme nalézt již v polovině 18. století, kdy byl císařovnou Marií Terezií vydán Edikt o ochraně archiválií z 12. srpna roku 1749. Tento dokument, ve snaze zabránit rozprodávání spisů z pozůstalostí státních úředníků, jakožto možných historicky cenných artefaktů doby stanovoval, že před plánovanou dražbou těchto písemností musí být předložen jejich ucelený seznam k nahlédnutí. A to těm zplnomocněným osobám, které posoudí jejich obsah a případné cenné rukopisy uchovají pro budoucí generace v archivech.¹⁸

Další vydávané dekrety se týkaly například nálezů mincí,¹⁹ kdy se nalezené mince musely zasílat dvorské komoře. Roku 1812 vyšel Dekret dvorské kanceláře o zasílání nalezených starožitností do C. k. Kabinetu mincí a antik. Starožitnostmi se zde vedle mincí mínily například i sochy, busty, zbraně a nádoby.²⁰

Instituce památkové péče

Státem organizované památkové péče se dočkaly Rakouské země až roku 1850 vznikem Centrální komise pro výzkum a zachování stavebních památek. Již před tímto rokem sice bylo vydáno několik zákonných opatření, která se lehce dotýkají oblasti památkové péče, ta však neřešila památky všeobecně. Jednalo se například o nařízení dvorské kanceláře ze dne 5. března 1812 č. 2665/305, které upravovalo postup při nálezech starých mincí a medailí, či dekret dvorské kanceláře z 28. prosince 1818 č. 30182/834 řešící vývoz uměleckých děl. Vzorem pro Rakousko, z hlediska záměru vytvořit státní instituci, která by se zabývala

¹⁷ WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha, 2005. s. 39. ISBN: 80-86234-72-X.

¹⁸ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina. *K vývoji památkové péče na území Československa*. Sv. 2. Praha, 1983. s. 15

¹⁹ Dekret dvorské komory z 19. února 1776.

²⁰ NESVADBÍKOVÁ, Jiřina. *K vývoji památkové péče na území Československa*. Sv. 2. Praha, 1983. s. 60.

ochranou památek, byla bezesporu Francie a její snaha zachránit co nejvíce uměleckých děl, která nebyla zničena v období Francouzské revoluce. Výsledkem této snahy bylo, roku 1830, vytvoření funkce generálního inspektora památek, kterým se jako první stal historik a spisovatel Ludovic Vitet. Snaha zřídit podobnou instituci i pro Rakouské země, zde byla již od 30. let 19. století, prosazoval ji například historik a publicista Eduard Melly. Ovšem až po roce 1848, kdy byl formován nový systém státní byrokracie, se podařilo, na základě návrhu ministra obchodu Ludwiga von Bruck, tuto ideu uskutečnit.²¹

Centrální komise pro výzkum a zachování stavebních památek (dále jen Centrální komise) vznikla na základě císařského rozhodnutí z 31. prosince 1850 a sídlila ve Vídni. Centrální komise byla zřízena při Ministerstvu obchodu, průmyslu a veřejných staveb. Za účelem efektivnější správy památek byli Ministerstvem obchodu, průmyslu a veřejných staveb jmenováni konzervátoři, který spravovali určité územní oblasti. Mezi hlavní úkoly této komise patřilo, vedle zajišťování ochrany a vytvoření statistiky památek, „zkoumání existujících památek, jejich klasifikace a určování jejich hodnoty,“ a také publikační činnost.²²

Pro vlastníka památky to znamenalo, že vedle možné technické pomoci při opravách prostřednictvím státních stavebních úřadů a získání finančních příspěvků ze zvláštního fondu, museli dbát i na to, aby existence památky nebyla ohrožována, například plánovanou novostavbou. V takovém případě bylo nutné vyžádat si vyjádření Centrální komise.²³

Rok 1873 byl pro Centrální komisi rokem značných změn. Vedle faktu, že její činnost spadala pod Ministerstvo kultu a vyučování byla, výnosem č. 171 říšského zákoníku ze dne 21. července 1873 rozšířena její činnost na „památky pravěké doby a antického umění, objekty církevní a světské architektury, plastiky a malířství z doby středověké a novověké až do konce 18. století a historické památky jiného druhu (hlavně písemnými) vzniklými od nejstarších dob až do konce 18. století“, mezi něž patřily i movité památky. S tímto rozšířením pole působnosti souvisel i vznik širší personální základny komise.²⁴

Činnost Centrální komise převzal roku 1918 Státní památkový úřad, který spadal pod Ministerstvo školství a národní osvětu a spravoval území Českých zemí a Slovenska. Do

²¹ NEJEDLÝ, Vratislav. Vznik a vývoj státem organizované památkové péče ve střední Evropě. In CZUMALO, Vladimír (ed.). *Péče o architektonické dědictví I*. Praha, 2008. s. 31 - 33. ISBN 978-80-85970-59-3.

²² tamtéž s. 34.

²³ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích*. Praha, 1987. s. 9 - 10.

²⁴ NEJEDLÝ, Vratislav. Vznik a vývoj státem organizované památkové péče ve střední Evropě. In CZUMALO, Vladimír (ed.). *Péče o architektonické dědictví I*. Praha, 2008. s. 37. ISBN 978-80-85970-59-3.

začátků činnosti tohoto úřadu a jeho formování zasáhl Zdeněk Wirth. Byl to právě on, který společně s dalšími odborníky, započal již před rokem 1918 vytvářet soupis uměleckých děl, která je třeba si nárokovat od bývalé monarchie. S tímto bezpochyby souvisí i Wirthova spolupráce s Aloisem Rašínem, z níž vyšel zákon upravující vývoz památek.²⁵

Další důležitou institucí, zřízenou Ministerstvem školství a národní osvěty roku 1919, byl Státní fotoměřický ústav.²⁶ Tato samostatná instituce měla za úkol především evidenci historických a uměleckých památek na území nově vzniklé Československé republiky, a to prostřednictvím zaměřování a fotodokumentace daných památek. V případě, že byla existence památky ohrožena jejím špatným stavem, mohla být odlitím vytvořena její reprodukce. Bohužel, kvůli nedostatku finančních prostředků, nebyly počátky tohoto ústavu příliš slavné. Až roku 1930, kdy byl pověřen vedením Zdeněk Wirth, začaly být zřetelnější výsledky práce této instituce. Vedle sběru materiálů byla prováděna i samostatná činnost tohoto ústavu ve věci evidence památek, což vedlo roku 1957 k vydání jednosvazkového díla Uměleckých památek Čech. Roku 1977 byl vydán pod vedením Emanuela Pocheho, jako vedoucího redaktora, první ze čtyř svazků nových Uměleckých památek Čech, který byl doplněn o obrazové přílohy, tak jak to původně zamýšlel Zdeněk Wirth.²⁷

Následně po zřízení Státního fotoměřického ústavu byl, dne 1. dubna 1920, zřízen samostatný Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, který byl taktéž podřízen Ministerstvu školství a národní osvěty.²⁸

Neodmyslitelnou součástí památkové péče a jejích institucí, která přetrvala z doby Rakouské monarchie, jsou konzervátoři. V období po roce 1918 se stali jakýmsi pomocným orgánem Státních památkových úřadů. Jejich hlavní činností byla „*zpravodajská a soupisová činnost*“, pod kterou nespádaly jen informace o ohrožených památkách, ale měli za cíl i popularizovat památkovou péči pořádáním přednášek a vydáváním publikací.²⁹

Období okupace v letech 1939 – 1945 znamenalo pro státní památkovou péči změnu v tom smyslu, že byla podřízena německému státnímu sekretáři K. H. Frankovi. Organizační struktura, která byla nastavena v období první republiky, přetrvala až do roku 1941, kdy byl

²⁵ ŠTONCNER, Petr. Organizační vývoj Státní památkové péče v letech 1918 – 1945. In CZUMALO, Vladimír (ed.). *Péče o architektonické dědictví I*. Praha, 2008. s. 37. ISBN 978-80-85970-59-3.

²⁶ Celým názvem Státní ústav pro měření a odlévání památek.

²⁷ tamtéž s. 60.

²⁸ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích*. Praha, 1987. s. 19.

²⁹ ŠTONCNER, Petr. Organizační vývoj Státní památkové péče v letech 1918 – 1945. In CZUMALO, Vladimír (ed.). *Péče o architektonické dědictví I*. Praha, 2008. s. 57. ISBN 978-80-85970-59-3.

Státní památkový úřad pro Čechy sloučen se Státním památkovým úřadem pro Moravu pod společným názvem Památkový úřad se sídlem v Praze. Jiné to bylo pro oblasti, které se staly součástí tzv. Sudet. Tyto oblasti se staly součástí správních celků Říše, se kterou sousedily. Jedinou výjimku tvoří Liberec, který měl, jako centrum Říšské župy sudetoněmecké, „vlastní“ památkový úřad.³⁰ Důsledkem tohoto přemístění správy je naprostý nedostatek písemných pramenů, které by mohly objasnit péči věnovanou památkám nacházející se na území „Sudet“ v období 2. světové války.

Konfiskační dekrety vydané roku 1945 prezidentem republiky Edvardem Benešem znamenaly pro, po válce obnovené, Státní památkové úřady v Praze a Brně značné zatížení, které bylo způsobeno velkým množstvím zkonfiskovaných movitých i nemovitých památek. Z toho důvodu byla zákonem č. 137/1946 Sb. ze dne 16. května 1946 založena Národní kulturní komise pro správu státního kulturního majetku (dále jen Národní komise). Tato Národní komise byla rozdělena na dvě instituce. Jednu se sídlem v Bratislavě, která spadala do kompetence Pověřence školství a osvěty pro Slovensko a druhou, která sídlila v Praze při Ministerstvu školství a osvěty, do jejíhož čela byl jmenován již výše zmíněný Zdeněk Wirth.³¹

Výrazná změna nastala roku 1951, kdy bylo vydáno vládní nařízení č. 112/1951 Sb. o reorganizaci státní památkové péče s účinností od 1. ledna 1952. Toto nařízení zcela změnilo dosud danou organizační strukturu státní památkové péče. V čele sice zůstalo Ministerstvo školství a osvěty, ovšem památkovými orgány se staly Krajské národní výbory. Z Národní kulturní komise byl učiněn poradní orgán Ministerstva školství a osvěty a jí spravované památky přešly přímo do kompetence zmíněného ministerstva. Státní památkový úřad byl přejmenován na Státní památkový ústav zaměřený na odborné poradenství v oboru památkové péče a vědeckou činnost v oblasti konzervačních metod. Za nedlouho, roku 1953, však došlo k dalším změnám. Ministerstvem školství a osvěty byla vytvořena Státní památková správa, jejíž součástí bylo jednak oddělení pro ochranu památek a přírody, které bylo dříve součástí Ministerstva školství a osvěty, ale také Národní kulturní komise a Státní památkový ústav v Praze. Působení Státní památkové správy však také nemělo dlouhého trvání, jelikož její činnost zrušil zákon č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách.³²

³⁰ ŠTONCNER, Petr. Organizační vývoj Státní památkové péče v letech 1918 – 1945. In CZUMALO, Vladimír (ed.). *Péče o architektonické dědictví I*. Praha, 2008. s. 52 - 53. ISBN 978-80-85970-59-3.

³¹ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích*. Praha, 1987. s. 20 - 22.

³² tamtéž s. 23 – 24.

Zákon č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách

Od 3. května 1958 nabyl účinnosti zákon č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách³³, který se stal prvním zákonem upravující státní památkovou péči v Československu. Z tohoto zákona budou, vzhledem k rozsahu a zaměření této práce, uvedeny jen zásadní části.

Dle § 18 odst. 1 a 2 zákona č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách³⁴ (dále jen zákon o kulturních památkách) zůstalo ústředním orgánem státní památkové péče Ministerstvo školství a kultury, jehož poradním orgánem byla Ústřední komise státní památkové péče.

Následující organizační uspořádání je ustanoveno § 19 a § 20 zákona o kulturních památkách. Při Ministerstvu školství a kultury byl zřízen Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (dále jen SÚPPOP), který však neměl nařizovací pravomoc, ale působil hlavně jako jakýsi „poradní“ ústav, na který se obraceli výkonné orgány státní památkové péče v případě potřeby odborného vyjádření. Oněmi výkonnými orgány, na krajské úrovni státní památkové péče, se staly krajské národní výbory a k nim náležející Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody (dále jen KSSPPOP), v nichž působili konzervátoři. Své komise řešící státní památkovou péči měly, dle § 21 a § 22, i okresní a místní národní výbory.

Základem zákona o kulturních památkách je vysvětlení pojmu památka, který řeší § 2. V prvním odstavci tohoto paragrafu je přímo řečeno, že: *„Památkou je kulturní statek, který je dokladem historického vývoje společnosti, jejího umění, techniky, vědy a jiných oborů lidské práce a života, nebo jest jí dochované historické prostředí sídlištních celků a architektonických souborů, anebo věc, která má vztah k význačným osobám a událostem dějin a kultury.“* Ovšem do tohoto obšírného vyjádření pojmu nejsou zahrnuty movité památky, které jistě nemůžeme řadit mezi „kulturní statky.“

V souvislosti se zákonem o kulturních památkách nelze opominout započetí s přípravou a následným prohlašování městských památkových rezervací (dále jen MPR), které prohlašovalo Ministerstvo školství a kultury, s výjimkou Prahy. Záležitosti týkající se hlavního města schvalovala, na návrh Ministerstva školství a kultury, vláda. Mezi prvními

³³ Na Slovensku nabyl účinnosti téměř shodný zákon č. 7/1958 Zb. ze dne 29. srpna 1958.

³⁴ Tento zákon byl zrušen k 1. lednu 1988.

prohlášenými MPR byla, roku 1961, například Kutná Hora, Český Krumlov, Tábor a Jindřichův Hradec.³⁵

Dalším zajímavým pojmem, který je uveden v § 5 odst. 1 a 2 zákona o kulturních památkách, jsou ochranná pásma. Tato ochranná pásma kolem nemovitých památek určoval krajský národní výbor po dohodě s dalšími úřady a orgány, kterých se tento záměr úzce dotýkal a jeho hlavním cílem, jak již je patrné z názvu samého, je ochránit památku v jejím přirozeném prostředí, v čemž můžeme nalézt znaky teorie Maxe Dvořáka.³⁶

V období 60. let přešla, zákonem č. 65/1960 Sb. o národních výborech, výkonná pravomoc v oblasti státní památkové péče z krajských národních výborů na okresní. KSSPPOP se tak stala pouze poradními a pomocnými orgány okresů, stejně jako krajské národní výbory.³⁷

Zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči

Poslední předlistopadovou změnou, která se udála v oblasti státní památkové péče, bylo vydání zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči (dále jen památkový zákon), který nabyl účinnosti k 1. lednu 1988. Tato právní norma stále nepozbyla svou platnost, a proto na tomto místě budou vyzdvíženy jen ty části, kterými se radikálně liší od té předcházející z roku 1958. V prvé řadě je zde § 2 odst. 1, který zařadil mezi kulturní památky jak „*věci nemovité, tak movité, popřípadě jejich soubory*.“

Další pokrokem, oproti předchozímu období státní památkové péče, je její přesně dané organizační uspořádání, které řeší část 4. památkového zákona. Dle ustanovení § 26 je ústředním orgánem státní správy pro kulturní památky v České republice Ministerstvo kultury. Ministerstvo kultury je pak podřízena odborná organizace státní památkové péče³⁸, kterou se od 1. ledna 2003 stal Národní památkový ústav. Státní památkovou péči pak vykonávají její orgány, jimiž jsou vedle Ministerstva kultury, krajské úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností.³⁹

Zcela nový pojem je v tomto směru památková inspekce, kterou zřídilo Ministerstvo kultury „*jako svůj specializovaný kontrolní orgán v oblasti státní památkové péče*.“ Tato

³⁵ RÁKOSNÍKOVÁ, Vladimíra. Urbanismus – péče o historická města a místa. In KIBIC, Karel (ed.). *Péče o architektonické dědictví III*. Praha, 2009. s. 109. ISBN 978-80-85970-67-8.

³⁶ DVOŘÁK, Max. *Katechismus památkové péče*. Praha, 2004. ISBN 80-86234-55-X.

³⁷ HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v českých zemích*. Praha, 1987. s. 30 - 31.

³⁸ Ustanovení § 25 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb. v platném znění.

³⁹ Ustanovení § 25 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb. v platném znění.

památková inspekce „vykonává ústřední dozor nad dodržováním tohoto zákona (památkového zákona) a předpisů vydaných k jeho provedení.“⁴⁰ S činností památkové inspekce souvisí i znění části 5. památkového zákona, která jasně řeší možné přestupky právnických, podnikajících fyzických a fyzických osob proti ustanovení tohoto zákona, společně se stanovením maximální možné výše pokuty, popřípadě zákazem činnosti.⁴¹

Nový památkový zákon

Roku 2017 proběhlo v Poslanecké sněmovně ČR hlasování o návrhu nového zákona zaměřeného na státní památkovou péči. Tento návrh zákona o ochraně památkového fondu však vzbudil značnou nevoli ze strany odborné veřejnosti a posléze byl dne 12. července 2017 s těsným hlasovacím výsledkem, zamítnut i na půdě Poslanecké sněmovny ČR. Nový návrh zákona by, dle Plánu legislativních prací vlády na rok 2018, měl být předložen v září 2018.⁴²

Cíl nového zákona o ochraně památkového fondu má dle Ministerstva kultury být zajistit: „účinný, transparentní, předvídatelný a odborně garantovaný způsob nakládání s památkovým fondem České republiky, který by zároveň posílil právní jistotu občanů, odstranil zbytečnou administrativní zátěž a zmírnil dopady vznikající z omezování vlastnických práv.“⁴³

Památková péče po roce 1989 až do současnosti

Výrazným mezníkem, nejen pro památkovou péči, se stal 17. listopad 1989. Památková péče se po tomto datu mohla opět stát věcí veřejnou a do jisté míry apolitickou. Tohoto cíle bylo následně i dosaženo a odborné instituce zabývající se památkovou péčí se staly nezávislými na státní správě. Do čela Státního ústavu památkové péče v Praze byl jmenován historik umění Josef Štulc, a byla to částečně i jeho zásluha, která napomohla tomu, že vzrostla autorita komise navrhuující Ministerstvu kultury památky, které si svou hodnotou zaslouží zápis do státního seznamu památek. V 90. letech 20. století vznikla nejen celá řada sdružení zabývající se ochranou památek, jako například roku 1993 Pražské grémium pro ochranu a rozvoj kulturního prostoru hlavního města, ale také nadací zaměřených na záchranu

⁴⁰ Ustanovení § 27 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb. v platném znění.

⁴¹ Ustanovení § 35 - § 40 zákona č. 20/1987 Sb. v platném znění.

⁴² Ministerstvo kultury ČR. *Příprava nového památkového zákona*. 2018 [cit. 2018-07-01] URL: <<https://www.mkcr.cz/priprava-noveho-pamatkoveho-zakona-255.html>>.

⁴³ Ministerstvo kultury ČR. *Příprava nového památkového zákona*. 2018 [cit. 2018-07-01] URL: <<https://www.mkcr.cz/priprava-noveho-pamatkoveho-zakona-255.html>>.

památek a kulturního dědictví, vedle Nadace Václava Havla je to například Nadace prince Charlese.⁴⁴

Druhou pomyslnou stranou mince tohoto období v oblasti památek byl značný nárůst jejich krádeží. Podle odhadů policie bylo na počátku 90. let odcizeno 15 až 20 000 starožitností ročně.⁴⁵ Tento nárůst kriminality měl za následek vydání zákona č. 71/1994 Sb. o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty, který vedle nutnosti vydání osvědčení k tomu zplnomocněnou institucí státní správy, stanovuje i případnou výši pokuty, při nedodržení tohoto zákona.⁴⁶

Další významnou kapitolou porevolučního období jsou restituce, které se týkají nejen rodin, kterým byly zabaveny jejich zemědělské usedlosti, či šlechtických rodů působících na našem území, ale také církví. Snaha o „nápravu křivd“ způsobenou řeholním řádům a kongregacím v 50. letech 20. století je zřetelná již v Československu roku 1990, kdy byl zákonem č. 298/1990 Sb. navrácen těmto subjektům jejich nemovitý majetek. Daleko zásadnější, a v české společnosti dosud probíraný, je zákon č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi ze dne 8. listopadu 2012. Účelem toho zákona je „*zmírnění některých majetkových křivd, které byly spáchány komunistickým režimem církvím a náboženskými společnostmi*“.⁴⁷ Těmto daným církvím se tak navrátí jejich původní majetek a zemědělské nemovitosti, které jim byly zabaveny v letech 1948 až 1989, a to na základě předložení listin a potřebné dokumentace, která dokládá jejich původní vlastnictví. Dále těmto církvím byla vypočtena paušální finanční náhrada, která jim bude vyplácena ročně po dobu třiceti let na základě smlouvy o vypořádání. Touto smlouvou jsou však veškeré nároky církví a náboženských společností vypořádány.⁴⁸

Proto bychom neměli nahlížet na církevní restituce s opovržením, či nechutí. Celá řada staveb, které se tímto navrátily svým původním vlastníkům, je v tak dezolátním stavu, že bude nutné pro jejich nápravu vynaložit nemalé finanční prostředky.

⁴⁴ HLOBIL, Ivo. Česká památková péče po 17. listopadu 1989. In PERŮTKA, Marek (ed.). *Na základech konzervační teorie české památkové péče*. Praha, 2008 s. 75. ISBN 978-80-87104-32-3.

⁴⁵ tamtéž s. 76.

⁴⁶ Ustanovení § 2 a § 8 zákona č. 71/1989 Sb. o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty v platném znění.

⁴⁷ Ustanovení § 1 zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi v platném znění

⁴⁸ Ustanovení § 2, § 15 a § 16 zákona č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi v platném znění

Osobnosti památkové péče

Prvním průkopníkem nového náhledu na moderní památkovou péči je bezpochyby Alois Riegl.⁴⁹ Tento významný historik umění, který se stal roku 1897 řádným profesorem vídeňské univerzity, zveřejnil roku 1901 své dílo *Pozdně římské užité umění podle nálezů v Rakousku-Uhersku*, v níž poprvé definoval „*umělecké chtění*“ jako univerzální zákonitost vývoje umění, čímž poukazoval na skutečnost, že každý sloh, který se vyvíjel v různých etapách času, je jedinečným dokladem uměleckého ztvárnění té dané doby, a proto by jednotlivé umělecké etapy neměly být upřednostňovány před jinými.⁵⁰

Roku 1902 započal Alois Riegl své působení v Centrální komisi, kde se roku 1904 stal generálním konzervátorem pro obor uměleckých a historických památek. Z doby jeho působení v Centrální komisi pochází i jeho, pro památkovou péči stěžejní, dílo *Moderní kult památek – jeho podstata a vývoj*. Toto dílo vzniklo původně jako teoretická součást návrhu rakouského památkového zákona a mělo za cíl přiblížit nový náhled na problematiku památkové péče a umění celkově. Svou teorii založil na rozpoznávání jednotlivých struktur památkových hodnot, které ve svém díle podrobně zdůvodnil. Mezi jeho základní priority v oblasti památkové péče patří respektování všech památek bez rozdílu stáří vývojových etap. Na základě jeho teorie je vzhled památky závislý na aktuálním uměleckém chtění v rámci té dané společnosti, a proto by historik umění, potažmo památkové péče, měl respektovat všechna kritéria historického vývoje památky a nepreferovat pouze její původní vzhled. S tím souvisí i hodnota stáří památky, která preferuje její přirozený, časem utvořený vzhled, i když se může soudobému pozorovateli jevit jako překážka k celistvé dokonalosti stavby.⁵¹

Mezi pokračovatele a šířitele Rieglovy teorie moderní památkové péče patří nepochybně jeho žáci, kterými byli například Vojtěch Birnbaum⁵² a Max Dvořák⁵³.

Vojtěch Birnbaum se vedle svého pedagogického působení na Karlově univerzitě zasloužil o propojení teorie umění s památkovou péčí a ve snaze o ochranu historických jader

⁴⁹ Narodil se roku 1858 v Linci a zemřel roku 1905 ve Vídni. Byl profesorem dějin umění na vídeňské univerzitě.

⁵⁰ HLOBIL, Ivo. Alois Riegl a teorie moderní památkové péče. In PERŮTKA, Marek (ed.) *Na základech konzervační teorie české památkové péče*. Praha, 2008. s. 81 – 82. ISBN 978-80-87104-32-3.

⁵¹ RIEGL, Alois, Ivan KRUIS a Ivo HLOBIL. *Alois Riegl (1858-1905): moderní památková péče*. Praha, 2003. ISBN 80-86234-34-7.

⁵² Narodil se roku 1877 ve vídeňském Ober-Döblingu a zemřel roku 1934 v Praze. Byl profesorem dějin umění na Karlově univerzitě a mezi jeho nejznámější díla patří *Barokní princip v dějinách architektura* z roku 1941.

⁵³ Narodil se roku 1874 na zámku v Roudnici nad Labem a zemřel roku 1921 v Hrušovanech pod Jevišovkou. Byl profesorem dějin umění na vídeňské univerzitě.

měst také o zrovnoprávnění historiků umění s architekty. Jeho snahy pak měly za následek, že v období po 2. světové válce došlo ke vzniku prvních městských památkových rezervací. Mezi jeho další přispění oboru patří bezpochyby i vytvoření moderního stavebně historického průzkumu Tyršova domu⁵⁴ (dříve Michnův palác) v Praze na Malé straně za použití analytické metody.⁵⁵

Birnbaumovy názory na ochranu památek dokazují, že byl velmi zapáleným památkářem a stejně jako jeho profesor Alois Riegl i on věřil, že za záchranu stojí všechny památky, a to bez ohledu na jejich význam z hlediska slohových vývojových etap. Ivo Hlobil ve své studii vyjádřil Birnbaumovo smýšlení v oblasti památkové péče takto: „...jeho morální imperativ zní zachránit z památkového bohatství co nejvíce, i když tato snaha naráží na odpor těch, kterým se ještě neotevřely oči a v kterých se ještě neprobudil památkový smysl.“⁵⁶

V období po roce 1918 se kvůli svým radikálním názorům na ochranu památek dostával Vojtěch Birnbaum často do sporů s osobnostmi, ale i tehdy novými institucemi státní památkové péče. Nejzásadnější spory měl se Zdeňkem Wirthem, který zastával názor, že je přípustné spojení památkově cenných souborů staveb s moderní architekturou. Tento názor byl dle Birnbauma nepřipustný, jelikož znamenal narušení historického jádra měst, které by měly být zachovány v nezměněné podobě. Na základě tohoto mínění Birnbaum vystupoval negativně i proti zamýšleným úpravám Pražského hradu dle návrhů Josipa Plečnika. Jeho nekompromisní prosazování svých názorů na památkovou péči mělo za následek ztrátu přízně orgánů státních památkové péče, ale také odborné veřejnosti.

Max Dvořák, ač žák Aloise Riegla, se od jeho teorie částečně odvrací. Dle něho již není největší hodnotou památek její relativní umělecká hodnota, kterou prosazoval Riegl, ale univerzální estetická hodnota památek, neboli „*touha po radostech a požitcích*“. Na základě toho Dvořák neodsuzoval „*estetické soudy památkářů*“, právě naopak vyžadoval aktivní přístup k estetice památek a nebránil se „*harmonickému spojení starých a nových staveb*“.⁵⁷ Max Dvořák se však vedle estetiky samotné památky, zajímal i o její okolí. Krajina a celková

⁵⁴ Tento stavebně historický průzkum probíhal v letech 1922 – 1923.

⁵⁵ HLOBIL, Ivo. Vojtěch Birnbaum – život a dílo v dobových souvislostech. In PERŮTKA, Marek (ed.). *Na základech konzervační teorie české památkové péče*. Praha, 2008, s. 119. ISBN 978-80-87104-32-3.

⁵⁶ tamtéž s. 120.

⁵⁷ HLOBIL, Ivo. Alois Riegl a teorie moderní památkové péče. In PERŮTKA, Marek (ed.) *Na základech konzervační teorie české památkové péče*. Praha, 2008, s. 86 - 87. ISBN 978-80-87104-32-3.

krása místa je dle jeho názoru stejně důležitá, jako samotná památka, kterou tato krajina obklopuje.⁵⁸

Dalším významným kritikem praxe státní památkové péče byl, po Václavu Birnbaumovi, Václav Wagner a to přesto, že byl se Státním památkovým úřadem v Praze spojen svým dlouholetým působením mezi lety 1919 až 1949, z toho několik let dokonce ve funkci přednosty tohoto ústavu. Ve svých názorech vycházel z odkazu Maxe Dvořáka, který prosazoval, jak je uvedeno výše, estetickou hodnotu památek. Wagnerova teorie spočívala na syntetické metodě ochrany památek, což bylo v kontrastu s v té době aplikovanou, analytickou a konzervační metodou vycházející z teorie Aloise Riegla a jeho zastávce Zdeňka Wirtha. Dle názoru Václava Wagnera je důležité nahlížení na strukturu památek tak, aby byla zachována estetická kvalita celku, a to na úkor jednotlivých etap stavebního a uměleckého vývoje památky. Jeho mínění se silně dotýkalo i restaurátorské oblasti, kde souhlasil s názory Karla Kramáře prosazujícího navrácení původní tvarové struktury všem uměleckým dílům, což pochopitelně znamená odstranění hodnoty stáří.⁵⁹

Další význačnou osobností české památkové péče, která byla v textu již několikrát zmíněna, je Zdeněk Wirth, který je brán jako jeden ze zakladatelů české památkové péče. Tento historik umění, který studoval na Karlově univerzitě, byl mezi prvními, kteří se vyslovovali proti puristickým zásahům v 19. století. Již od počátku velmi sympatizoval s teorií Aloise Riegla a snažil se ji co nejvíce rozšířit do vědomí veřejnosti. Na základě toho se mu podařilo prosadit tento nový směr v památkové péči v Klubu Za starou Prahu, v němž patřil mezi jeho zakladatele. Zdeněk Wirth jako propagátor konzervační analytické metody, byl toho názoru, že by se měly prezentovat a hlavně uchovat, všechny vývojové fáze památek.⁶⁰

Zajímavé je Wirthovo pojetí ochrany památek. Jeho pojetí nezahrnovalo pouze památky tzv. vysokého umění, ale soustředil se i na lidové umění a ochranu přírody. Podobně jako Max Dvořák, i Zdeněk Wirth spojoval ochranu umělecko-historických památek s jejich

⁵⁸ DVOŘÁK, Max. *Katechismus památkové péče*. Praha, 2004, s. 27 – 28. ISBN 80-86234-55-X.

⁵⁹ HLOBIL, Ivo. Václav Wagner – Strážce estetického působení památek. In. KŘÍŽEK, Jirí, ŠTONCNER, Petr (ed.), *Václav Wagner, Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha, 2005, s. 6 – 8. ISBN: 80-86234-72-X.

⁶⁰ HLOBIL, Ivo. Alois Riegl a teorie moderní památkové péče. In. PERŮTKA, Marek (ed.) *Na základech konzervační teorie české památkové péče*. Praha, 2008, s. 90 - 92. ISBN 978-80-87104-32-3.

okolním prostředím. Zachování specifických krajinných celků a přírodních útvarů považoval za stejně důležité, jako ochranu historických staveb.⁶¹

4 Katalog objektů

4.1 Kostel sv. Vavřince v Čenkovicích

4.1.1 Situace objektu v zástavbě a terénu

Obec Čenkovice se nachází osm kilometrů jihovýchodně od Jablonného nad Orlicí. Jedná se o údolní lánovou ves, kterou protéká potok Bystřec. Na východě jsou Čenkovice ohraničeny Bukovohorskou hornatinou, na jejímž jižním konci se tyčí Buková hora s výškou 958 m. n. m. (viz příloha č. 1. obr. 1)

Objekt kostela sv. Vavřince nalezneme ve středu obce, u silniční komunikace vedoucí na Výprachtice. Od této silniční komunikace a okolní zástavby je kostel oddělen hřbitovní zdi z pískovcových kvádrů, která je zakryta horizontální betonovou deskou. Součástí této hřbitovní zdi je dvojice vstupních bran na západní straně.

4.1.2 Popis stavby

Jedná se o zděný, jednolodní, orientovaný kostel obdélného půdorysu s polygonálním závěrem, který je oproti lodi lehce zúžený. K severní straně stavby je k prostoru presbyteria přimknutá sakristie obdélného půdorysu. Součástí západního průčelí kostela je hranolová věž zakončená zvonovým patrem s ciferníky a stanovou střechou. Na jižní straně kostela je k prostoru lodi, v místě bočního vchodu, přimknuta předsíň obdélného půdorysu.

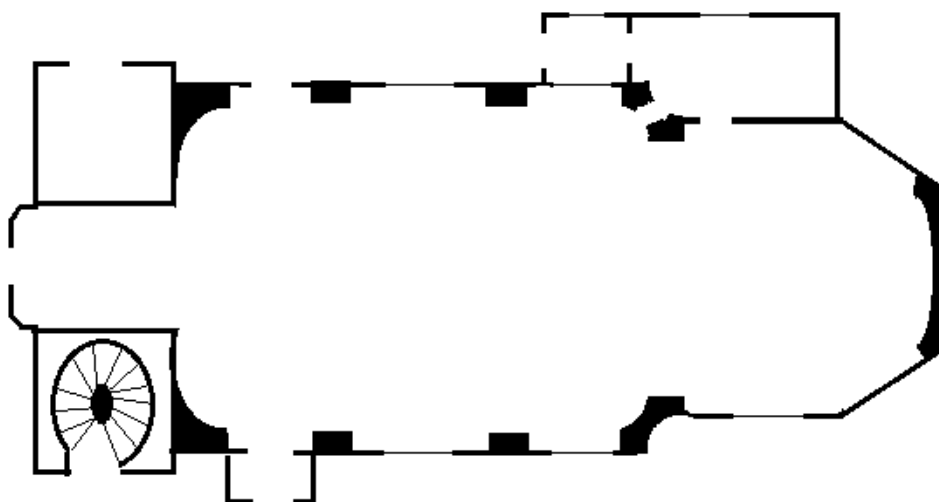
Obr. 1: Kostel sv. Vavřince. Celkový pohled. Foto: autor.

Prostor lodi a presbyteria osvětluje osm, svým tvarem totožných, okenních otvorů, které jsou segmentově zaklenuty s výraznou vnitřní nikou, která se rozšiřuje do prostoru. Šambrány kolem otvorů jsou jednoduché, utvořené z hladkého štuky, které opisují tvar

⁶¹ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha 2010. s. 104 - 105. ISBN 978-80-87104-60-6.

otvorů. Dalším spojujícím prvkem jsou polygonálně profilované pískovcové podokenní římsy.

Povrch kostela je po obvodu hladce omítnut. Stavba má vysoký, štukem zvýrazněný sokl a korunní římsu deskového základu, který je doplněn štukovými profilacemi. Střecha kostela je sedlová, nad presbyteriem zakončena valbou. Střešní krytina je kombinace břidlice s oplechovanými částmi.

Obr. 2: Celkový půdorys. Foto: autor.

Průčelí

Západní průčelí kostela je, z hlediska povrchové úpravy, o mnoho bohatší. Tomuto průčelí dominuje výrazný sokl z tesaných pískovcových kvádrů, které jsou neomítnuté. Celé průčelí je díky věži, která vytváří rizalit se skosenými rohy ve středové ose zdiva, rozděleno do tří obdélných polí, která jsou ohraničena vystupujícími pásy (lizénami). V horní části středového pole nalezneme okno, které je tvarem a velikostí stejné jako okna dominující prostorám presbyteria a lodi. V postranních polích jsou okna obdélného profilu bez výrazných nik. Tvar hmoty zdiva průčelí kopíruje i korunní římsa, která odděluje průčelí od štítu. Štít má trojúhelníkový tvar a je z tesaného pískovce s výrazným soklem. Středem štítu prochází zvonové patro věže. (viz příloha č. 1 obr. 2)

Zdobnost průčelí doplňují dvě niky ukončené hladkou konchou, se sochami sv. Petra a Pavla, které jsou umístěny nad soklem průčelí symetricky po jeho stranách. Do středu spodní části průčelí je umístěn dveřní otvor ve zdivu sloužící jako hlavní vstup do prostoru kostela.

Pískovcové ostění, které je součástí tohoto hlavního vstupu, má lehce vystouplou patku, následuje hladký dřík s vystupujícími obvodovými lištami, a to i v horní části ostění (rovném překladu) bez výrazného zdobení, jen s horními a dolními uchy v horní části ostění. Rovný překlad navíc obsahuje dataci „1782“. Součástí tohoto portálu je profilovaný segmentový rozeklaný fronton, jehož střed zdobí erb rodu Lichtenštejnů s knížecí korunou, kteří financovali výstavbu kostela. (viz příloha č. 1 obr. 16)

Ostatní průčelí, která dotvářejí vzhled stavby, již nejsou tak výrazně dekorovaná. Severní a jižní průčelí zdobí okenní otvory s jednoduchou vystupující štukovou šambránou, která opisuje tvar okenních otvorů. Součástí těchto otvorů jsou pískovcové podokenní římsy. Na severozápadní a jihozápadní straně těchto průčelí se nacházejí lehce vystupující boční rizality, jejichž součástí jsou symetricky umístěné dveřní otvory s pískovcovým ostěním a v diagonální ose okenních otvorů je znatelný na každé straně výklenek po zalděných okenních otvorech obdélneho tvaru. Východní průčelí je hladce omítnuto bez dekoru a tvoří ho polygonální závěr.

Prostor lodi

Lod' kostela je zaklenuta valenou klenbou s trojbokými styčnými výsečemi a výraznými pasy, které se opírají do plochých polopilířů. Valená klenba nad lodí je ztužena rubovými žebry, které jsou ve spodních částech vrstevnicově zesílené. (viz příloha č. 1 obr. 3)

Každý meziklenební pas je rozdělen na dvě části, které se nad římsou spojují a následně se opírají do polopilířů vystupujících do prostoru lodi. Povrch polopilířů je také členěn do dvou částí a stejně jako pilastry v presbyteriu jsou pokryty štukovým mramorem. Všechna klenební pole nad lodí zdobí zrcadla orámovaná akantovými rozvilinami světle okrové barvy na tmavě okrovém podkladu. Střed zrcadel je obohacen o symbol slunce zlaté barvy. Stejně tak pole mezi pilastry jsou zdobeny malbou zrcadel světle modré barvy na světle okrovém podkladu. Tato zrcadla jsou orámována zlatou linkou se secesními ornamenty v rozích.

Podlaha lodi je pokryta cementovou dlažbou světle žluté barvy s červenými kosočtverci.

Presbyterium

Interiér presbyteria je oproti prostoru lodi zúžený, trojboký a jeho závěr má segmentový profil. Prostor presbyteria je zaklenut plackovou klenbou vykládanou z rohů, která je zakončena čtyřmi rohovými pilastry. Tato klenba nad presbyteriem je z rubové strany ztužena systémem osmi radiálně jdoucích vystupujících pasů. (viz příloha č. 1 obr. 4)

Hlavice pilastrů, do nichž se klenba v interiéru opírá, tvoří polygonální římsa, která obepíná celý prostor presbyteria a lodi. Dalším společným prvkem prostoru presbyteria a lodi je použitá technika povrchové úpravy pilastrů a této římsy, kterou je scagliola (tzv. štukový mramor) různé barvy. Římsa je pokryta štukovým mramorem tmavého odstínu starorůžové barvy, kdežto pilastry mají světlý podklad s tmavě červeným žilkováním. Pole mezi pilastry jsou zdobena fialovými zrcadly na okrovém podkladu. Všechna tři tato zrcadla jsou vyplněna drobnými ornamenty, které byly pravděpodobně pozlacené. V současné době zdobí pozlacené ornamenty pouze zrcadlo nacházející se za hlavním oltářem. Malbou je dekorováno i klenební pole nad presbyteriem, zde je zachycen výjev Nanebevzetí Panny Marie, který je orámován akantovými rozvilinami.

Podlaha v presbyteriu je pokryta cementovou dlažbou světle okrové barvy, která má čtvercový tvar.

Prostor presbyteria je od lodi oddělen vítězným obloukem, který se opírá do pilastrů u země propojených pískovcovým schodem s litinovým zábradlím.

Kruchta

Kruchta je umístěna do prostoru věže v západní části stavby a stejně jako presbyterium je oproti lodi zúžená. V prostoru pod kruchtou nalezneme valenou klenbu stlačeného profilu s trojbokými výsečemi, které mají kupolový tvar. Klenba má zvýrazněné pasy opírající se do pilastrů. Hlavice těchto pilastrů jsou jednoduché deskové a stejně jako pilastry jsou pokryty štukovým mramorem stejné barvy, kterou nalezneme na pilastrech v prostoru lodi. (viz příloha č. 1 obr. 5)

Středová část zábradlí kruchty konvexně vystupuje do prostoru lodi. Povrch zábradlí je po obou stranách pokryt dřevěnými prkny, přičemž jen pohledová strana směřující do prostoru lodi, je zdobena iluzivní malbou kazet světle modré barvy na světle okrovém

podkladu. Kazety jsou zvýrazněny zlatou linkou opisující tvar čtverce, který má také secesní ornamenty v rozích.

Do středu zábradlí je umístěn hrací stroj varhan, který je zdoben do prostoru lodí miniaturou varhan. Součástí této miniatury jsou v její spodní části dva letopočty, jedná se o roky 1784 a 1903. (viz příloha č. 1 obr. 6)

Sakristie

Další součástí kostela sv. Vavřince je sakristie, kterou nalezneme na severovýchodní straně stavby. Tato sakristie je zaklenuta valenou klenbou s pětibokými styčnými výsečemi segmentového profilu. (viz příloha č. 1. obr. 7)

Prostor sakristie je obohacen o rohový otvor ve zdivu, který sloužil jako vstup na vyvýšenou dřevěnou kazatelnu v severním rohu lodí. Jedná se o zajímavé a v rámci objektů, které jsou předmětem této práce, ojedinělé řešení přístupu na kazatelnu. Tento vstup je zaklenut valenou klenbou segmentového profilu. (viz příloha č. 1 obr. 8)

Sakristie je spojena s presbyteriem dveřmi s pískovcovým portálem s výraznou vystupující obvodovou lištou. Do prostoru sakristie lze vstoupit i ze hřbitova, a to vstupem s chodbou, která je umístěna podél severní stěny kostela.

Podlaha v sakristii je pokryta, stejně jako prostor lodí, cementovou dlažbou světle žluté barvy s červenými kosočtverci.

Věž

Jak je uvedeno výše, věž kostela je součástí západního průčelí. Její čtvercový půdorys je zasazen do středu západní části stavby, kde s ní na severní straně sousedí místnost čtvercového půdorysu využívaná dříve jako márnice.

Na jižní straně sousedí s věží prostor také čtvercového půdorysu, kam je umístěno pravotočivé dřevěné vřetenové schodiště elipsového tvaru, které končí ve výšce okna západního průčelí podestou z prken. Šířka vřetene tohoto schodiště je tvořena třemi trámy k sobě spojenými kovanými pásovými třmeny. (viz příloha č. 1 obr. 9 a 10)

V prvním patře věže, kam je umožněn přístup po vřetenovém schodišti, se nachází již výše uvedená kruchta s varhany. Pokračováním po schodišti se dostaneme do druhého patra věže, ze kterého se dostaneme do prostoru krovu nad lodí, ale také z tohoto patra, za pomoci

jednoduchého žebříkového schodiště, můžeme pokračovat do prostoru třetího patra, kde je umístěna skříň s mechanismem hodin. Následující, již poslední, patro věže kostela je zvonové.

Zvonová stolice

Zvonové patro se nachází ve čtvrtém patře věže a nalezneme zde zvonovou stolici, která je složena ze tří vazeb. Tyto vazby propojuje vodorovný trám, jehož konce jsou ukotveny do obvodových zdí věže.

Každá vazba je složena z trámového sloupu (tzv. štenýře), který je v příčném směru podepřen dvěma páry

šikmých trámových vzpěr. Jeden pár šikmých trámových vzpěr nalezneme i v podélném směru vazeb u konce štenýře. Soustava

těchto vzpěr a štenýře je v příčném směru vazeb ztužena dvojicí trámových kleštín, které jsou staženy k sobě kovanými pásovými třmeny a šrouby s matkami, které mají čtvercový profil.

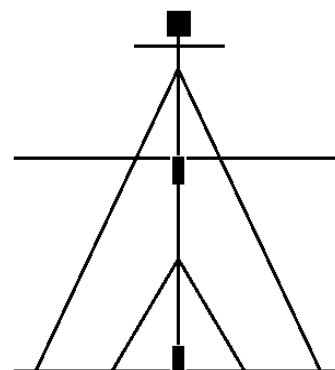
Zajímavostí této zvonové stolice je jednoduchá dřevěná konstrukce, která je součástí středové vazby. Jedná se o dvojici svislých trámových sloupků, které jsou ukotveny do trámového stropu. Mezi těmito trámy je zavěšen malý zvon, tzv. umíráček s datací „1932“. I tento zvon má litý železný závěs s již šestibokou hlavou šroubu. (viz příloha č. 1 obr. 11)

V současné době je zvonová stolice využívána jedním zvonem, který je zavěšen na železném závěsu, který má tvar litého vazníku s nýty.

Krov věže

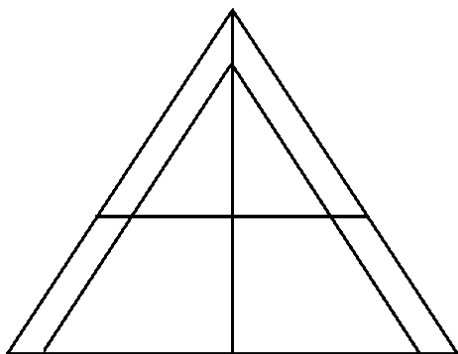
Vzhledem k tomu, že zde není věž zakončena cibulovitou bání, jak je zvykem u barokních staveb, ale stanovou střechou, je dle toho uzpůsobeno i provedení krovu.

Trámová základna krovu je tvořena dvojicí navzájem rovnoběžných vazných trámů ukotvených na obou stranách v pozednicích. Od těchto vazných trámů do krokví jsou napojeny v nárožích věže, resp. věžní helmice diagonály s párem šikmých výměn. Střed základny tvoří středový sloupek, který je ukotven do trámové základny za pomoci dvojice rozpěr, které jsou ukotveny čepovými spoji do vazných trámů. Na tyto rozpěry navazuje pár kleštín, které také obklopují středový sloupek a vytvářejí tak s rozpěrami tvar kříže.

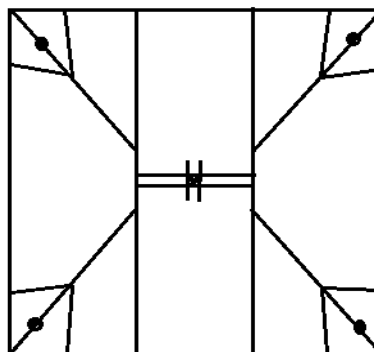

Obr. 3: Vazba zvonové stolice.
Nákres: autor.

Dalšími prvky, které zajišťují stabilitu krovu, je čtveřice horizontálních rozpěr mezi středovým sloupkem a krokvy a další čtveřice šikmých rozpěr mezi středovým sloupkem a šikmými vzpěrami uvedenými v popisu trámové základny. (viz příloha č. 1 obr. 12)

Obr. 5: Vazba krovu věže. Nákres: autor.

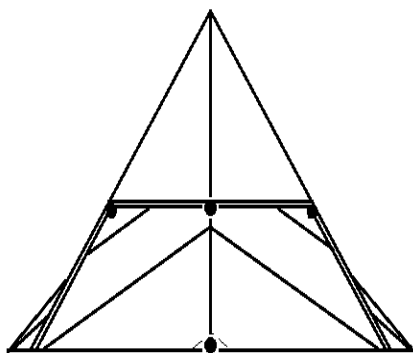
Obr. 4: Trámová základna krovu věže. Nákres: autor.

Krov

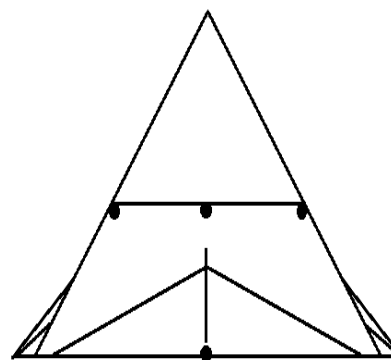
Díky odhalenému zdivu v prostoru krovu je zřejmé, že kostel je vystavěn ze smíšeného zdiva, kromě kleneb, které jsou cihlové. Nad prostorem lodi a presbyteria nalezneme hambalkový krov s jednou úrovní hambalků, ležatými stolicemi a vaznými trámy ve všech vazbách. V plné vazbě je příčné ztužení zajištěno věšákem ukotveným železnými třmeny k vazným trámům a pásky ležatých stolic. (viz příloha č. 1 obr. 13 a 14)

V některých mezilehlých příčných vazbách se nacházejí jednoduchá vzpěradla, která nedosahují svou délkou výšky hambalků. Tato vzpěradla jsou ukotvena k vazným trámům železnými třmeny a za pomoci šikmých rozpěr, společně s věšáky v plných vazbách rozkládají tíhu krovu a střechy do stěn stavby.

Středový rám s věšáky se lehce mění v místech zúžení krovu, kde prostor lodi přechází do prostoru presbyteria. Vzhledem k menšímu rozponu střechy se nad presbyteriem

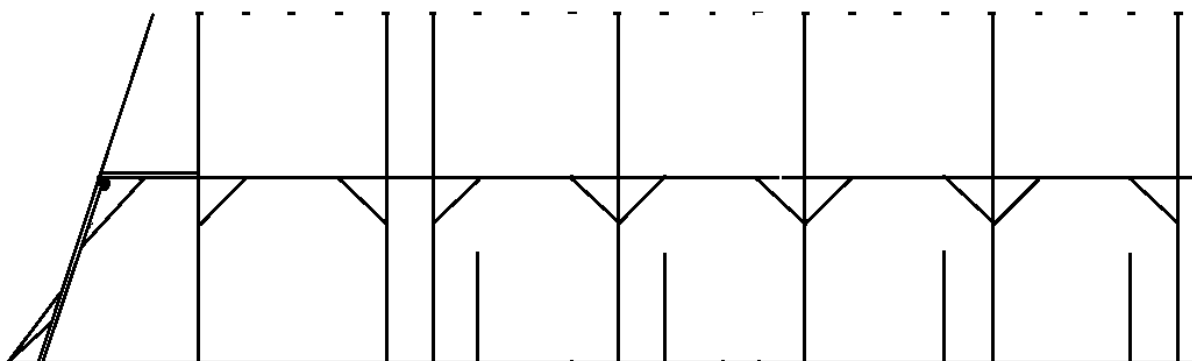
Obr. 6: Příčná plná vazba. Nákres: autor.

Obr. 7: Příčná mezilehlá vazba. Nákres: autor.

nevyskytují vzpěradla.

Podélné zavětrování v krovu je provedeno dvojicí šikmých diagonál.

Obr. 8: Středový rám krovu nad presbyteriem a lodí. Nákres: autor.

Vstupní brány

Tato kapitola se věnuje dvojici vstupních bran, které jsou součástí západní strany hřbitovní zdi. Obě tyto vstupní brány jsou stejného vzhledu a byly vystavěny pravděpodobně v době výstavby kostela, tedy mezi lety 1780 až 1782. Tyto brány jsou tvořeny barokním pískovcovým portálem, který má výraznou patku, hladký dřík a dekorativní hlavicí. Oblouk je zdoben v místě klenáku a nad hlavicí akantovým dekorem. Nad obloukem je portál zakončen pískovcovou vázou. V obou portálech jsou ukotvena dvě křídla litinových otvíravých mříží, které jsou zakončeny volutově zaoblenými litinovými pásky. Tyto mříže byly dle provedení doplněny do portálů dodatečně, pravděpodobně v 2. polovině 19. století. (viz příloha č. 1 obr. 15)

4.1.3 Hodnotná stavební výbava objektu

Dveře

Až na dvě výjimky, kterými jsou vnější dveře na severní straně stavby vedoucí do sakristie, a dveře, které jsou součástí jižního bočního vchodu do prostoru lodi, se zde setkáváme s celistvým souborem původních barokních dveří, kterým se zachovaly i původní doplňky jako jsou závěsy, zámky a kliky.

Dveře jsou velmi bohatě dekorované a všechny jsou svlakového, či kombinovaného typu. Co se týče dekoru jejich lícové strany, která není nikdy nosnou stranou, je zde patrný i velký důraz na symetrii. To se týká například bočních vstupů na severní a jižní straně lodi,

kteře jsou totožné s dveřmi na západním průčelí. Právě pro totožnost dveřmi nacházejících se v objektu kostela bude pro vytvoření obrazu postačující představení jejich konstrukčních prvků na dvou příkladech.

Dveře západního průčelí

Dveře, které jsou součástí hlavního vstupu do objektu v západním průčelí kostela, jsou dvoukřídle kombinovaného typu. Jejich rubová strana směřující do prostoru pod kruchtou, je svlaková propojená s lícovou rámovou stranou kovanými hřeby, jejichž hlavy jsou součástí dekoru lícové, pohledové strany. (viz příloha č. 1 obr. 16)

Lícová, pohledová strana dveřních křidel je tvořena rámem obdélného tvaru, který je vyplněn ozdobě skládaným pokryvem ve tvaru kosočtverců, jejichž středy jsou doplněny dřevěnými dekory ve tvaru řeckého kříže. Středové horizontální části rámu dveřních křidel jsou zdobeny dřevěnými dekory ve tvaru písmena „X“, na nichž jsou umístěna barokní kovaná držadla. Spojení obou křidel dotváří klapačka s oblounovým profilem.

Dveře jsou zavěšeny na třech párech vnějších vodorovných pásových závěsů, jejichž vnější nosná část je složena z jednoduchého háku, na který je nasazeno koncové oko závěsu ve tvaru svislého válce. Pásové závěsy jsou v místech připevnění kovanými hřeby a na konci závěsů rozšířeny do tvaru „srdíčkových lístků“ s esovitým zakončením. Toto provedení závěsů můžeme datovat od poloviny 18. století až do 19. století, což odpovídá době výstavby kostela. (viz příloha č. 1 obr. 17 a 18)

Zámek je vnější krabicový, obdélného tvaru s tepanou výzdobou. Zámek má plošší krabici a jednoduchý tvar kované kliky s přehnutým koncem. Na lícové straně dveřních křidel nalezneme vedle již výše zmíněných vypouklých držadel terčového typu také kovanou kliku s přehnutým koncem, stejného typu jako nalezneme na rubové straně dveřního křídla.

Ztvárnění klíčových štítků je typicky barokního charakteru. Jedná se o kované štítky s jednoduššími rozvilinovými motivy. Štítky držadel mají podobný dekor, což svědčí o práci stejné kovářské dílny, jsou však obohaceny o motiv ve tvaru lipového listu v horní a spodní části štítků. Ztvárnění těchto štítků přispívá k dataci od poloviny 18. století.

Jižní boční vchod do prostoru lodi

Jako druhý příklad dveřmi jsou zvoleny ty, které jsou součástí bočního vchodu do prostoru lodi na jižní straně stavby. Tento vstup je zajímavý tím, že do původního

pískovcového ostění je zasazeno další dřevěné, které je připevněno k pískovcovému za pomoci železných pásků a šroubů. Původní dveřní konstrukce, která je ukotvena v pískovcovém ostění a otevírá se do prostoru lodi, však zůstala na svém místě.

Pouze k těmto původním dveřím přibyly další dvoukřídlé dveře, tentokrát rámového typu, které lze otevírat do obou stran. Nosné jádro křídel tvoří pevný, fošnový rám, s třemi vloženými výplněmi. Středová a spodní výplň je dřevěná. Středová má obdélný a spodní čtvercový tvar se zvýrazněnou okrajovou lištou. Horní výplň obou křídel tvoří kruhové vitráže s písmeny J a M. Zavěšení těchto dveřních křídel spočívá na principu točnic. Jedná se o systém železných točnic, které jsou známy z konce 19. a počátku 20. století. (viz příloha č. 1 obr. 19)

Okna

Důležitým konstrukčním prvkem v kostele sv. Vavřince jsou okna a jejich výplň. I zde můžeme říci že, až na okno v prostoru vřetenového schodiště směřující na západní stranu objektu, které pochází dle konstrukce a způsobu upevnění z 2. poloviny 20. století, se jedná o celistvý soubor oken.

Jedná se o šest oken v prostoru lodi, dvě v presbyteriu a další dvě, která jsou součástí západního průčelí. Stejně jako tomu je u dveří, i okna mají totožnou konstrukci. Jedná se o kovovou, neotvíravou konstrukci, která je dvouvrstvá (tvořená dvěma vrstvami pásoviny), vyplněná devíti okenními tabulkami obdélného tvaru s výjimkou horní části konstrukce, která kopíruje segmentový profil okenního otvoru.

Hodnotným prvkem těchto oken jsou poměrně dobře zachovalé vitráže s vyobrazením světců. Každá vitráž obsahuje německy psané věnování s odkazem na rodinu, která vitráž kostelu darovala. (viz příloha č. 1 obr. 20) Dle provedení vitráží můžeme hovořit o jejich vzniku v období přelomu 19. a 20. století. Všechny konstrukce, které jsou vyplněny vitrážemi, jsou dodatečně vyztuženy horizontálními kovovými pásky.

4.1.4 Shrnutí stavebního vývoje

Počátky kostela sv. Vavřince v Čenkovicích jsou, dle díla Emanuela Pocheho, datovány do let 1780 až 1782, kdy na místě dřevěného kostela připomínaného roku 1667, byla postavena nynější pozdně barokní stavba. Autor zde uvádí i informace o interiérové výzdobě presbyteria. Je zde uvedeno, že byl původně tento prostor zdoben barokními nástěnnými

malbami, které byly při opravách roku 1906 překryty současnou výzdobou.⁶² Tyto informace však nejsou podloženy žádným restaurátorským průzkumem.

Zařízení, které je součástí interiéru kostela, je bohaté rokokové z 2. poloviny 18. století. Hlavní oltář je rámový se sochami andělů a obrazem umučení sv. Vavřince od Jana Dallinger von Dallingen I., který je datovaný do 1. poloviny 18. Století. Tento obraz, který je součástí hlavního oltáře, byl přenesen z Lichtenštejnské galerie ve Vídni.⁶³

Zařazení stavby kostela do 80. let 18. století potvrzuje i letopočet uvedený na portálu západního průčelí. Dle jednotlivých konstrukcí této stavby můžeme s jistotou říci, že neprošla rozsáhlými stavebními změnami. To je zřetelné i na zdivu kostela, které je smíšené, s výjimkou předsíně na jižní a části sakristie na severní straně stavby, které jsou vyhotoveny z cihel a pravděpodobně byly přistavěny dodatečně.

Kostel sv. Vavřince v Čenkovicích je tak jednou z mála sakrálních staveb, které si uchovaly svůj původní vzhled, a to i s doplňky, mezi které řadíme konstrukce dveří a oken.

4.1.5 Památková péče

Dle Památkového katalogu Národního památkového ústavu víme, že kostel sv. Vavřince i s přílehlým areálem hřbitova a ohradní zdí, je památkově chráněn od 3. 5. 1958 a bylo mu přiřazeno pořadové číslo 3813.⁶⁴

Na evidenčním listu památky se pak mimo jiného dočteme, že byl kostel roku 1834 upraven, bohužel bez bližšího určení upravených částí stavby. Dle nálezu v krovu lze však usuzovat, že se těmito opravami míní věšadla v mezilehlých vazbách, která jsou uvedena v kapitole Krovu a která mají za cíl rozložit váhu v krovu.

Ve stejném období, ve kterém proběhly opravy, patrně v krovu, se udála pro vzhled kostela daleko zásadnější změna, a to oprava střechy věže kostela. Původně byla tato hranolová věž

⁶² POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech 1*. Praha, 1977. s. 181.

⁶³ CIBULKA, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha, 1935. s. 33.

⁶⁴ Národní památkový ústav. *Kostel sv. Vavřince v Čenkovicích*. Památkový katalog. 2007 [cit. 2018-05-06]
URL:

<<http://pamatkovykatalog.cz/?element=15815082&sequence=3&mode=fulltext&keywords=%C4%8Cenkovice®ion%5B0%5D=Pardubick%C3%BD+kraj&county%5B0%5D=%C3%9Ast%C3%AD+nad+Orlic%C3%AD&municipality%5B0%5D=%C4%8Cenkovice&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>>.

zakončena cibulovou bání, ta byla dle evidenčního listu, roku 1837 nahrazena za současnou, stanovou střechu.⁶⁵

Následná správa kostela v období 2. světové války je poznamenána skutečností, že se Čenkovice staly součástí tzv. Sudet a případné prameny, které by vypovídaly o opravách, či stavebních zásazích v tomto období, se nenacházejí v dostupných archivních fondech použitých při psaní této práce. Minimum informací o správě objektu po roce 1945, či případné památkové péči státními institucemi, pokračuje dále až do počátku 21. století, kdy se kostel sv. Vavřince, na základě svého havarijního stavu, dostal na seznam ohrožených památek.

Na základě prohlídky stavby pracovníky Národního památkového ústavu bylo zjištěno narušení střešní krytiny, což způsobovalo zatékání do krovu stavby. S tím související dlouhodobé působení vody v krovu pak mělo za následek, že se zde začaly projevovat výrazné statické poruchy v krovu, ohrožující jeho celkovou stabilitu. Vlhkost se stala problémem celého interiéru stavby. Celou situaci se podařilo řešit až roku 2012. V tomto roce podal vlastník, tedy Římskokatolická farnost Čenkovice, ve spolupráci s Národním památkovým úřadem (dále jen NPÚ) v Pardubicích, úspěšnou dotační žádost do programu Státního zemědělského intervenčního fondu (dále jen SZIF), který byl pověřen Ministerstvem zemědělství na základě ustanovení § 2d zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů, aby prováděl administraci žádostí o dotace, které jsou výhradně financované z národních zdrojů.

Na základě této dotace byla provedena komplexní obnova kostela sv. Vavřince, což znamenalo celkové opravy omítek, výměnu poškozených částí konstrukce krovu a nahrazení původní střešní krytiny za břidlici. Opravy se dotýkaly i kamenných prvků, které jsou součástí západního průčelí kostela a soch, u nichž proběhly restaurátorské práce. Veškeré opravy byly průběžně monitorovány pracovníky NPÚ v Pardubicích a dokončeny roku 2014. Díky tomuto včasnému zásahu tak můžeme obdivovat barokní celistvost kostela sv. Vavřince i dnes.

⁶⁵ MICHL, Lukáš. *Evidenční list nemovité kulturní památky*. Národní památkový ústav. 2007 [cit. 2018-05-06] URL: <http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1223725>.

4.2 Kostel sv. Matouše v Červené Vodě

4.2.1 Situace objektu v zástavbě a terénu

Červená Voda se rozkládá v jižní části Králické kotliny a protéká jí Červenovodský potok. Tato historická vesnice má údolní lánový systém. (viz příloha č. 2 obr. 1)

Objekt farního kostela sv. Matouše v Červené Vodě nalezneme v severovýchodní části vesnice na úpatí Křížové hory, která se nalézá východně od Červené Vody. Od okolní zástavby je areál kostela oddělen hřbitovní zdí, jejíž součástí je, na její západní straně, betonová brána završená měděným křížem.

4.2.2 Popis stavby

Kostel sv. Matouše je zděná jednolodní, orientovaná stavba podélného půdorysu s neodsazeným polygonálním závěrem a pěti opěráky. Celá stavba je postavena na lehce svažitém terénu, což způsobilo, že podlaha presbyteria je oproti lodi výše. Tato nerovnost je vyřešena čtyřmi schodovými stupni v místě vítězného oblouku.

Obr. 9: Kostel sv. Matouše v Červené Vodě. Foto: autor.

Na západní straně stavby je k prostoru lodi přimknuta hranolová věž zakončená osmibokým jehlanem, který je pokryt měděnými pláty. K této věži, na její západní straně, přiléhá předsíň obdélného půdorysu se sedlovou střechou pokrytou plechovými pláty, jejíž hřeben zdobí kovový kříž.

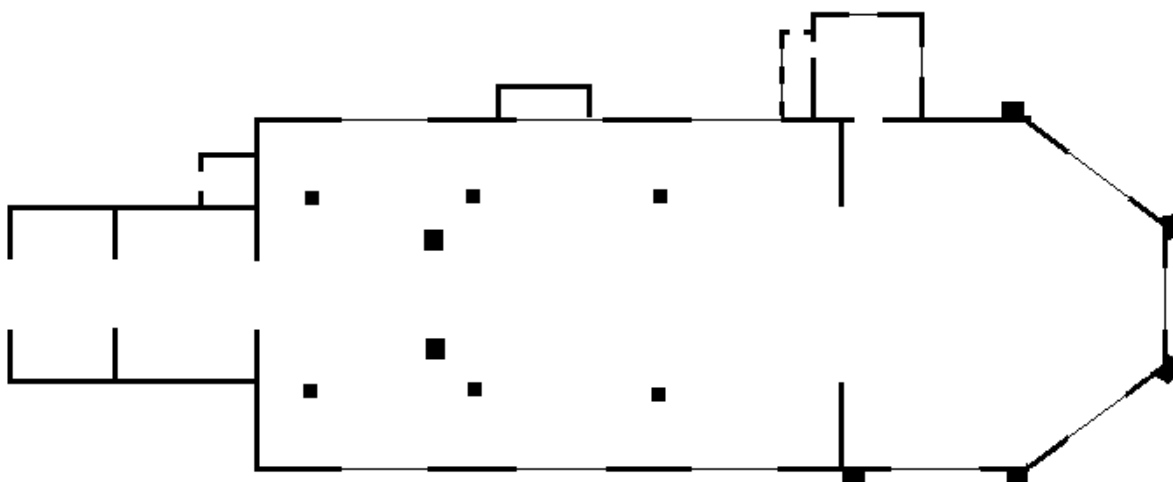
Prostor sakristie, který je čtvercového půdorysu, se nalézá na severní straně presbyteria a je završen sedlovou střechou pokrytou plechovými pláty červené barvy. Do sakristie se vstupuje jednak z prostoru presbyteria, ale také z vnější strany kostela, kde k tomuto účelu slouží předsíň obdélného půdorysu s šikmou střechou z plechových plátů. Tato předsíň je přimknuta k západní straně sakristie.

Střecha kostela sv. Matouše je sedlová, zakončená polygonální valbou nad prostorem presbyteria. Povrch střechy je pokryt eternitem. Součástí střechy je sanktusová věžička, která

vystupuje z hřebenu střechy nad prostorem lodi, přibližně v polovině jeho délky. Tato věžička je zakončena cibulovou bání, která je pokryta měděnými pláty.

Prostor lodi a presbyteria kostela osvětlují dvě úrovně okenních otvorů. Jedná se o deset totožných okenních otvorů s půlkruhovým zaklenutím, nad nimiž se nalézá druhá úroveň okenních otvorů. Ty mají kruhový tvar a nacházejí se pod korunní římsou objektu. Závěr kostela je obohacen o pětici opěráků, které dosahují úrovně korunní římsy.

Povrch kostela je hladce omítnutý bez dekoru, zakončený jednoduchou deskovou korunní římsou. Pouze věž a předsín na západní straně kostela jsou dekorovány.

Obr. 10: Celkový půdorys. Nákres: autor.

Průčelí

Západní průčelí je ve vertikální rovině členěno do tří os. Ve středové ose se nalézá věž a výše uvedená předsín obdélného půdorysu, které umožňují hlavní vstup do prostoru lodi. Boční osy průčelí jsou hladce omítnuté bez dekoru, pouze s okenními otvory kruhového tvaru, které navazují v horizontální rovině na stejné otvory v prostoru lodi. Roh mezi severní stranou věže a lodí vyplňuje prostor čtvercového půdorysu se vstupem do prostoru věže. Povrch hranolové věže, která částečně zasahuje do zdiva průčelí, je členěn třemi štukovými lizénovými rámy na každé straně věže. Pod deskovou korunní římsou nalezneme štukový ozdobný historizující prvek v podobě obloučkového vlysu. Korunní římsa věže se ve své středové části na každé straně půlkruhově zvedá.

Součástí západního průčelí je i zmíněná předsíň obdélného půdorysu. Její povrch je zdoben pilastry s historizujícím dekorem, které jsou pod korunní římsou zakončeny hlavicí čtvercového tvaru s kosočtvercem. Pod korunní římsou propojuje hlavice pilastrů horizontální lišta s dekorem v podobě obloučkového vlysu. Ve středu plochy severní a jižní stěny předsíně se nalézají štukové šambrány s půlkruhovým zaklenutím. Stejnou povrchovou úpravu nalezneme i na západní straně předsíně, zde však šambrána zdobí dveřní otvor, do něhož je vložena rámová konstrukce dveří vyplněná skleněnými tabulkami obdélného tvaru. Štít předsíně má trojúhelníkový tvar zvýrazněný korunní římsou deskového typu. Ve středu štítu je štukové zrcadlo kruhového tvaru vyplněné římským křížem. (viz příloha č. 2 obr. 3)

Tato předsíň je zaklenuta třemi poli pruské klenby segmentového profilu, které se opírá do železných nosníků. Podlaha předsíně je vydlážděna cementovou dlažbou čtvercového tvaru žluto-černé barvy, která je položena do šachovnicového vzoru. Stejně dláždění pokračuje i v prostoru chodby vedoucí do lodi kostela.

Severní průčelí kostela je hladce omítnuté s třemi páry oken do prostoru lodi kostela. K této straně lodi je přimknutý prostor obdélného půdorysu, který je dnes využíván jako úklidová místnost. V úrovni presbyteria pak nalezneme na této straně výše uvedenou sakristii s předsíní obdélného půdorysu. (viz příloha č. 2 obr. 2) Jižní průčelí je členěno pouze čtyřmi páry oken a dvojicí opěráků v úrovni presbyteria. Východní průčelí tvoří polygonální závěr, taktéž s opěráky a třemi páry oken. V závěru pod úrovní okna se nalézá nika se sousoším Svaté rodiny a Bůh Otec, pravděpodobně z poloviny 19. století.⁶⁶

Věž

Věž kostela je členěna do tří pater, která jsou propojena jednoduchými dřevěnými žebříkovými schodišti. Do prostoru věže se vchází ze severní strany věže, prostorem čtvercového půdorysu, kterým se dostaneme do prvního patra věže. V přízemí věže se nalézá chodba zaklenutá valenou klenbou, spojující západní předsíň s prostorem lodi. Ve druhém patře věže nalezneme vchod do prostoru krovu nad lodí a presbyteriem. Ve třetím patře se nachází zvonová stolice. Díky neomítnutým částem zdiva, které se nalézají v horních patrech věže, je zřejmé, že stavba je postavena ze smíšeného zdiva.

⁶⁶ POCHE, Emanuel. Umělecké památky Čech. Praha 1982. s. 461

Zvonová stolice

Zajímavostí zvonového patra je, že se zde nacházejí dvě krabicové rámové konstrukce zvonových stolic. Původní krabicová konstrukce je ukotvena do obvodového zdiva věže a je tvořena čtyřmi svislými trámy, které jsou plátovými spoji připevněny do vodorovných trámů tvořících horní a spodní čtvercový rám konstrukce. Po obvodu jsou strany konstrukce zpevněny dvojicemi šikmých trámových vzpěr.

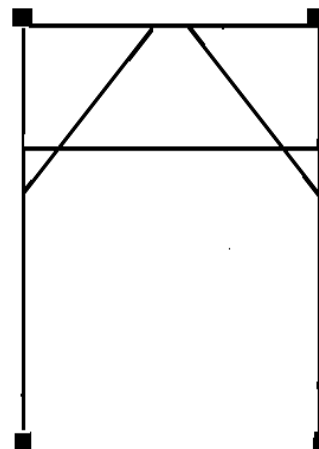
Dvě vazby, které jsou součástí této konstrukce, jsou tvořeny dvojicí rozpěr a šikmých trámových vzpěr. První rozpěra je v příčném směru ukotvena plátovými spoji do čtvercového rámu konstrukce a druhá, taktéž v příčném směru, do jejích svislých trámů. Vazby jsou doplněny dvojicí šikmých trámových vzpěr, které jsou, taktéž plátovými spoji, ukotveny do horní rozpěry a svislých trámů pod úrovní druhé rozpěry.

Druhá krabicová konstrukce je volně vložena do spodní části té původní. Tato konstrukce je taktéž tvořena čtyřmi svislými trámy spojenými plátovými spoji s horním a spodním čtvercovým rámem z vodorovných trámů. (viz příloha č. 2 obr. 4)

Celá konstrukce zvonové stolice je po obvodu zpevněna šikmými trámovými vzpěrami v rozích konstrukce. Tato zvonová stolice je složena ze tří vazeb, které jsou tvořeny dvojicí svislých trámů spojených plátovými spoji s rámovou konstrukcí stolice. Dvojici těchto trámů v každé vazbě spojuje vodorovná rozpěra, na níž jsou připevněny zvony.

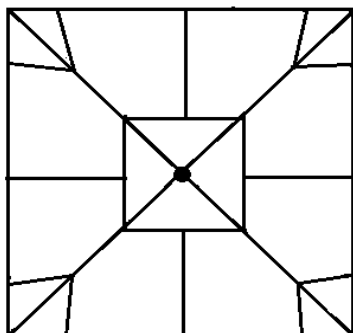
Krov věže

Trámová základna krovu věže je tvořena paprskovitě sestaveným základovým roštem, do jehož středu se opírá středový sloupek. Základový rošt je ukotven do pozednic za pomoci párů šikmých výměn v nároží věže. Základní kříž roštu je spojen železnými táhly s vodorovným trámem, který je ukotven do obvodových zdí věže. Konce těchto železných táhel jsou zajištěny matkou čtvercového tvaru.

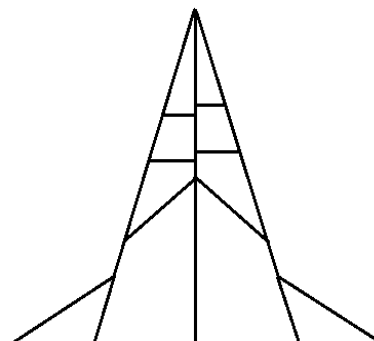

Obr. 11: Vazba původní krabicové konstrukce.
Nákres: autor.

Krov věže je tvořen již zmíněným středovým sloupkem, který je s krokviemi spojen několika úrovněmi šikmých vzpěr. V nároží věže se do trámové základny opírají krátkata, která jsou spojena s krokviemi.

Obr. 13: Trámová základna věže. Nákres: autor.

Obr. 12: Příčná vazba krovu věže. Nákres: autor.

Prostor lodi

Lod' kostela je završena trámovým stropem s hladce omítnutou pohledovou stranou. Jeho povrch zdobí trojice zrcadel s figurální malbou, která je orámována iluzivní štukovou výzdobou. (viz příloha č. 2 obr. 5)

Součástí západní strany lodi je dřevěná rámová konstrukce se vstupem na boční empory a kruchtu. Vstup na kruchtu je umožněn po dvou ramenech jednoduchého dřevěného žebříkového schodiště u západního vstupu do lodi. Na empory se vstupuje z kruchty také po dřevěných žebříkových schodištích umístěných po stranách kruchty.

Rámová dřevěná konstrukce emporek je umístěna na severní, jižní a západní straně lodi, a to v úrovni nad kruchtou. Tato konstrukce, jejímž základem jsou dekorativně opracované trámové překlady, je podepřena sestavou tří sloupů, které mají dekorativně opracovaný sokl. Následuje hladký dřívík polygonálního tvaru a hlavice. Zábradlí emporek má dřevěné široké madlo a výplň je tvořena soustruženými kužely.

Podlaha v prostoru lodi je pokryta mramorovou dlažbou obdélného tvaru, která je položena celistvě, bez vzoru.

Kruchta

Jak je uvedeno výše, do prostoru kruchty se vstupuje po dvou ramenech dřevěných žebříkových schodišť umístěných na západní straně lodi. Kruchta je součástí západní strany

lodi a je podepřena dvěma pískovcovými pilíři s výraznou patkou, polygonálně tvarovaným dříkem a hlavicí deskového základu. Povrch těchto pilířů je pokryt iluzivním mramorováním s historizujícími ornamenty.

Konstrukce kruchty je tvořena sestavou trámových překladů, které se v prostoru lodi opírají do již uvedených pilířů a dále jsou ukotveny do obvodového zdiva stavby. Pohledová strana konstrukce je pokryta pobitím z prken. Zábradlí kruchty je totožné se zábradlím v prostoru empor a má dřevěná široká madla a výplně ze soustružených kuželů kruhového profilu. (viz příloha č. 2 obr. 5)

Presbyterium

Presbyterium je zaklenuto valenou klenbou s kupolovitou konchou v závěru a pěti trojbokými nestyčnými výsečemi. Klenební pole je pokryto figurální malbou. Prostor presbyteria je od lodi oddělen vítězným obloukem s výrazným pasem a čtyřmi schody pokrytými mramorovými deskami.

Podlaha v presbyteriu je, stejně jako v prostoru lodi, pokryta mramorovou dlažbou obdélného tvaru.

Zajímavostí kostela sv. Matouše je, že se presbyterium neliší svou šířkou od prostoru lodi. (viz příloha č. 2 obr. 6)

Sakristie

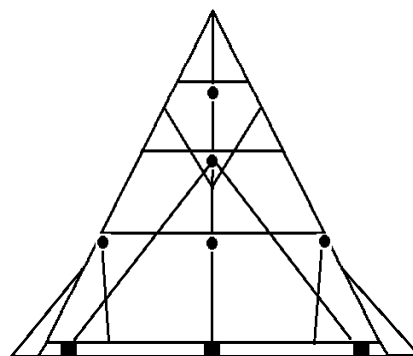
Jak je uvedeno již v úvodní části popisu stavby, sakristie se nachází na severní straně presbyteria a je zaklenuta valenou klenbou s dvěma trojbokými nestyčnými výsečemi. (viz příloha č. 2 obr. 7)

Vstup do sakristie je umožněn jednak z prostoru presbyteria, ale také z exteriéru prostřednictvím předsíně obdélného půdorysu na západní straně sakristie. Vchod z presbyteria je zajímavý výrazným pískovcovým portálem s dvěma úrovněmi vystupujících obvodových lišt, které tvoří spodní ucha s kapkami. Portál je zakončen rovnou římsou polygonálního profilu. Tento portál je zajímavý svým provedením, jelikož je jako jediný portál v kostele sv. Matouše, zdoben po svém obvodu a navíc zakončen římsou. (viz příloha č. 2 obr. 8)

Krovy

V prostoru krovu nad lodí a presbyteriem kostela sv. Matouše se nachází hambalkový krov s třemi úrovněmi hambalků a dvěma stojatými stolicemi pod konci spodních hambalků. Vazné trámy jsou ve všech vazbách.

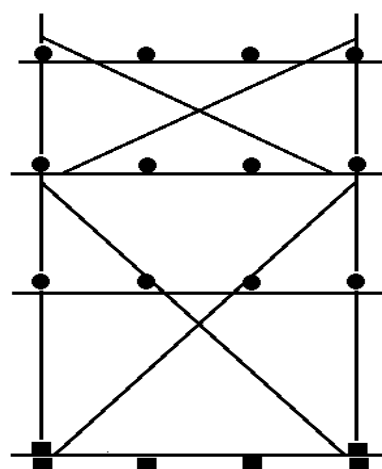
V plných vazbách je příčné ztužení zajištěno věšákem ukotveným železnými třmeny k vazným trámům a dvěma páry vzpěr. Dlouhé vyvěšovací vzpěry jsou pod druhou

Obr. 14: Příčná plná vazba. Nákres: autor.

úrovni hambalků spojeny plátovými spoji s věšákem a vazným trámem. Druhé vzpěry typu „V“ procházejí druhou úrovní hambalků a opírají se do krokví. Tato podpůrná soustava je ještě doplněna o krátkata ve všech vazbách. (viz příloha č. 2 obr. 9)

Podélné ztužení tvoří, kromě pásků stolic, systém ondřejských křížů v ploše tzv. středového rámu, přičemž spodní kříže jsou vyšší a procházejí dvěma úrovněmi hambalků. (viz příloha č. 2. obr. 10)

Obr. 15: Ztužení středového rámu. Nákres: autor.

U pat věšáků jsou viditelné opuštěné plátové dlaby od pásků, které spojovaly věšáky s vaznými trámy, což dokládá úpravy základny krovu.

Dalším dokladem úpravy základny krovu je zratelná výměna několika vazných trámů. Části původních vazných trámů byly odříznuty a nahrazeny novými. Spojení původních částí vazných trámů s novými bylo provedeno plátovými spoji s kolíky z nového dřeva.

4.2.3 Hodnotná stavební výbava objektu

Dveře západní předsíně

Velmi zajímavá je konstrukce dveří v západní předsíni, která propojuje prostor předsíně s chodbou ústící do lodi kostela. Jedná se o pozdně klasicistní dvoukřídlou rámovou konstrukci dveří. Nejzdobnější je rubová strana směřující do prostoru chodby vedoucí do lodi.

Zde můžeme vidět, že výplň přesahuje přes rám rubové strany konstrukce. Horní a spodní části dveří tvoří výplně čtvercového tvaru, středová část je obdélného tvaru. Lícová, nosná strana konstrukce dveří je novorenesanční a je členěna do tří výplní. Na základě odlišného stylu je evidentní, že jedna ze stran dveří byla přidána k původní konstrukci dodatečně.

Konstrukce dveřních křídel jsou zavěšeny na dvou párech vnějších, svislých pásových závěsech, jejichž vnější nosná část je složena z jednoduchého háku, na který je nasazeno koncové oko závěsu ve tvaru svislého válce. Tyto závěsy křížového typu jsou zakončeny tříčtvrtěkruhovými odsazenými konci. To se týká i přeloženého pásového dílu, který je propojený s konstrukcí dveřního křídla šroubem s čtvercovou matkou. Toto provedení závěsů můžeme datovat do konce 1. poloviny 19. století. (viz příloha č. 2 obr. 11)

Zámek je zapuštěný, novodobý. Na lícové straně konstrukce dveří nalezneme dvojici symetricky umístěných klik a klíčových štítků. Jedná se o klasicistní jednoduché kliky esovitého tvaru, které jsou na obou koncích zakončeny kruhem. Klíčové štítky mají jednoduchý klasicistní tvar.

Rubová strana dveří se v řadě případů liší. I když zde nalezneme taktéž jednoduchou klasicistní kliku esovitého tvaru, která je na obou koncích zakončena kruhem, klika je připevněna šroubem s čtvercovou matkou. Další změnou je klíčový štítek, který je úzký s odsazenými oblými konci, což svědčí o dataci do 2. poloviny 19. století. (viz příloha č. 2 obr. 12)

Dveře v sakristii

Vstup z prostoru presbyteria do sakristie je umožněn, jak je již uvedeno výše, pískovcovým portálem. Součástí tohoto portálu je kombinovaná dveřní konstrukce. Zajímavostí této klasicistní konstrukce je, že byla zřejmě součástí rámové konstrukce, z níž byla tato lícová strana vyňata a přibita na svlakovou konstrukci dveří sakristie, která je zřetelná v místě chybějící výplně v dolní části konstrukce a kolem skleněných výplní v její horní části. (viz příloha č. 2 obr. 13 a 14)

I tato konstrukce dveří je zavěšena na dvou vnějších, svislých pásových závěsech, jejichž vnější nosná část je složena z jednoduchého háku, na který je nasazeno koncové oko závěsu ve tvaru svislého válce. Rubová, nosná strana, je svlaková propojená s lícovou stranou

kovanými hřeby, jejichž hlavy jsou viditelné na lícové, pohledové straně. Zavěšení dveří je provedeno vnějšími, vodorovnými pásovými závěsy, jejichž konec je rozdělen na tři části.

Zámek je vnější, krabicový s plošší krabicí a jednoduchým dekorem. Součástí zámku je otvor pro klíč a klika válcového tvaru. Na lícové straně je klika stejného tvaru součástí pozdně klasicistního štítku z doby před polovinou 19. století.

Na lícové straně dveřní konstrukce se nalézá také barokní oválné držadlo s tepanou výzdobou z 18. století, které bylo ke konstrukci dveří přibito čtyřmi kovanými hřeby, jejichž hlavy jsou dobře viditelné.

4.2.4 Shrnutí stavebního vývoje

Počátky Červené Vody se datují krátce před rokem 1596, kdy původní ves patřila Schürerům z Waldheimu, kteří se usídlili v nedalekém Mlýnickém Dvoře. Kostel sv. Matouše byl dřevěnou renesanční stavbou, která však podlehla, zřejmě v 1. polovině 17. století, požáru. V letech 1683 až 1686 tak postavil lichtenštejnský stavitel Jan Klein, na místě původního, nynější kostel, ke kterému byla koncem 19. století postavena novogotická předsíň, jenž se nalézá na západní straně kostela. Změny se týkaly interiéru stavby, kdy byly roku 1932 obohaceny prostory presbyteria a lodi o nástrovní malby, jejichž autorem je jistý A. Meissner ze Šumperka.⁶⁷

Zařízení kostela je různorodé, převážně však z 2. poloviny 18. století. Do tohoto období můžeme zařadit rokokový hlavní oltář, který je portálový se čtyřmi na koso postavenými sloupy se sochami sv. Petra a Pavla a klečícími anděly. Ve středu hlavního oltáře se nalézá obraz s vyobrazením sv. Matouše, taktéž z 2. poloviny 18. století.⁶⁸

Jednotlivé prvky v prostoru lodi, jako například lavice jsou z první poloviny 20. století. O celém procesu výběru provedení lavic se dochovala rozsáhlá dokumentace, která je součástí archivního fondu farnosti Červená Voda v Státním oblastním archivu v Ústí nad Orlicí.⁶⁹

Dataci stavby kostela do 2. poloviny 17. století potvrzuje i závěr dendrochronologického průzkumu, který byl proveden, za účasti památkářů a odborné veřejnosti, při „Krovařském kurzu“ v roce 2016 v prostoru krovu kostela. Díky tomu můžeme

⁶⁷ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 4*. Praha 1982. s. 460 – 461.

⁶⁸ tamtéž s. 461.

⁶⁹ SoA Ústí nad Orlicí, Fond Farní úřad Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 49; č. kartónu 1a

výstavbu kostela spolehlivě datovat do let 1683 až 1686. Do tohoto období spadají části krovu, jako jsou některé plátové spoje, středový rám s ondřejskými kříži a patní vzpěry. Krátčata s výměnou a dvojice zápor pak byly průzkumem datovány do let 1776 až 1777. Dřevěné části stropu, který završuje prostor lodi kostela, byly datovány do let 1860 až 1861.⁷⁰

4.2.5 Památková péče

Kostel sv. Matouše v Červené Vodě je, dle záznamu v evidenční kartě objektu, zapsán do seznamu chráněných kulturních památek od 3. května 1958, pod pořadovým číslem 3819.⁷¹

O objektu kostela sv. Matouše v Červené Vodě a jeho správě se do dnešní doby dochovala celá řada písemností. Například součástí archivního fondu Farnosti Červená Voda, který je uložen ve Státním oblastním archivu v Ústí nad Orlicí, se uchoval unikátní popis kostela sv. Matouše v Červené Vodě psaný v německém jazyce, který byl schválen odpovědnými představiteli církve 27. října 1908 a zřejmě měl sloužit ke zjištění stavu stavby a případnému naplánování nutných oprav. Dle tohoto dokumentu je kostel z vnější části v dobrém stavu. Vnitřní část kostela se skládá z presbyteria s cihlovou klenbou a lodí. Celý interiér kostela prošel v roce 1895 rozsáhlou rekonstrukcí, která stála 1650 tehdejších korun. Součástí rekonstrukce byla i výmalba prostoru lodi a údržbové práce jako natření oken.⁷²

Na základě tohoto dokumentu dnes víme, že na počátku 20. století byla podlaha v presbyteriu kamenná a v prostoru lodi byla položena cihlová podlaha. Zařízení kostela, čímž jsou míněny kostelní lavice, byly ve velmi špatném stavu a autor dokumentu doporučuje buď jejich rozsáhlé opravy, nebo zakoupení nových lavic. Obdobně se autor vyjadřuje i k hlavnímu a oběma bočním oltářům, které jsou podle jeho názoru „staré“ a i přesto, že byly tyto oltáře roku 1895 opraveny a nově pozlaceny, tvrdí, že další opravy jsou nezbytné.⁷³

Ve Státním oblastním archivu v Ústí nad Orlicí je uchován dokument z roku 1929 vztahující se k odhadům generálních oprav u patronátních objektů velkostatku Lichtenštejnského, mezi něž patří i kostel sv. Matouše v Červené Vodě. Nalezneme v něm

⁷⁰ Roku 2016 prováděl dendrochronologický průzkum Tomáš Kyncl ze společnosti DendroLab Brno.

⁷¹ Národní památkový ústav. *Kostel sv. Matouše*. Památkový katalog. 2015. [cit. 2018-06-10] URL: <<http://pamatkovykatalog.cz/?order=relevance%3Adesc&mode=fulltext&keywords=kostel+sv.+Matou%C5%A1e+%C4%8Derven%C3%A1+voda&presenter=ElementsResults>>.

⁷² SoA Ústí nad Orlicí, Fond Farní úřad Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 45; č. kartónu 1.

⁷³ SoA Ústí nad Orlicí, Fond Farní úřad Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 45; č. kartónu 1.

zmínku o přístavbě u vedlejšího vchodu do kostela, na kterou má být vydáno 3.000 Kčs.⁷⁴ Vzhledem k dispozici kostela přichází v úvahu pouze boční vchod na jeho severní straně, o kterém máme další zprávy z roku 1956. Z toho roku se v Národním památkovém ústavu v Pardubicích nalézá „*Žádost o souhlas k opravě závětrí před bočním vchodem.*“ Tehdejší administrátor Jan Navrátil celou situaci popisuje následovně: „*U kostela v Červené Vodě u bočních dveří na severní straně je postaven dřevěný přístřešek rozměrů dva a půl m. x tři a půl m. a vysoký něco před dva m. do stříšky, která je pokryta eternitem a byla zhotovena nová asi před pěti léty. Kostra bočních stěn přístřešku je úplně shnilá a je nebezpečí, že celý přístřešek spadne, když nová střecha na něm je značně těžká a mimo to na ni padají v zimě spousty sněhu ze střechy kostela. Celý přístřešek vahou jeho střechy stále sedá, takže podlaha střechy už spočívá na bočních dveřích kostela a není už možno je otevřít.*“⁷⁵

Dále žádá o povolení nahradit dřevěné stěny přístřešku cihlovými o stejných rozměrech. Tato žádost potvrzuje naši domněnku, že když se v dokumentu z roku 1929 hovoří o přístavbě u vedlejšího vchodu, byl míněn ten na severní straně kostela vedoucí do prostoru lodi. Dále díky žádosti z roku 1956 víme, že tento přístavek byl vybudován ze dřeva. Díky odpovědi pana Zemana, vedoucího odboru kultury na Krajském národním výboru v Olomouci ze dne 17. 9. 1956 víme, že byla žádost pana Navrátila schválena s doporučením, aby byla hloubka přístřešku zmenšena na minimum. Dále aby sedlová střecha byla nahrazena pultovou, která bude pokryta břidlicí na podkladu z lepenky.⁷⁶ Na otázku jak vypadal nový přístřešek a zda byl postaven podle doporučení pana Zemana, můžeme říci jen to, že v současné době se v místě vedlejšího vchodu nachází přístavek, který byl zřejmě postaven dle doporučení pana Zemana. Jeho hloubka je menší než 3,5 metru a je završen pultovou střechou s plechovým pokrytím, neslouží ale jako vstup do prostoru lodi, ale jako úklidová místnost.

Další zprávy nalezené v archivu se vztahují k odhadům generálních oprav u patronátních objektů velkostatku Lichtenštejnského z roku 1929, mezi něž patří i kostel sv. Matouše v Červené Vodě. Zde nalezneme pečlivě rozepsané částky na konkrétní opravy budov a oplocení, které se vztahují k farnosti Červená Voda. Nás samozřejmě nejvíce zajímá péče věnovaná budově kostela. Vedle nutných oprav vnějšího pláště a střešní krytiny lodi a věže, hromosvodu, klempířských prací a oprav varhan, se opravy týkaly i interiéru kostela.

⁷⁴ SoA Ústí nad Orlicí, Fond Farní úřad Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 47; č. kartónu 1.

⁷⁵ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. 104, NAVRÁTIL, Jan, Žádost ze dne 12. 9. 1956.

⁷⁶ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. kult 6.1540-56/Lu, ZEMAN, Vyjádření ze dne 17. září 1956.

Jednalo se o vynaložení 6.000 Kčs na opravy dveří, oken, omítek a dlažby v prostoru lodi kolem lavic. Největší částka měla být poskytnuta na zřízení nových lavic pro prostoru lodi a empor, celkem 32.400 Kčs za 48 ks lavic.⁷⁷

Další zprávy, které se vztahují k budově kostela sv. Matouše, jsou již z 2. poloviny 20. století. Konkrétně z roku 1976, kdy KSSPPOP⁷⁸ vyjádřilo souhlas s tím, aby byla v kostele sv. Matouše vyměněna dlažba. V souvislosti s tímto vyjádřením doporučil vedoucí odboru památkové péče, pan Libor Černík, aby: „ *byly dosavadní pískovcové desky vykopány a do stejné úrovně a stejným směrem (kolmo na kostelní zdi) na beton klást mramorové desky. Tři schody u presbytáře můžete buď přetáhnout cementovým betonem (jako je to u prvního schodu) nebo na ně položit také mramor. Na kolmé plochy mezi stupni schodiště položit také mramor, nejlépe v hnědé barvě.*“ Co se týče pískovcových desek, ty doporučuje uložit pod střechou a použít při pozdější opravě fasády k vybudování okapového ochozu kolem kostela.⁷⁹

Roku 1985 poskytlo KSSPPOP souhlas se zřízením rozhlasového zařízení v interiéru kostela. Podmínkou tohoto souhlasu bylo, že reproduktory budou umístěny tak, aby esteticky nenarušovaly prostor kostela a nezakrývaly architektonické články. Stejně tak i vodiče k reproduktorům museli být vedeny pouze ve svislých a vodorovných liniích.⁸⁰

Roku 1989 proběhlo v Červené Vodě místní šetření ve věci obnovy vnější omítky kostela. Hlavním problémem, který se řešil v rámci tohoto místního šetření, byl technologický způsob provedení obnovy omítek. Vzhledem k tomu, že předchozí technologické postupy byly na základě složitých povětrnostních podmínek neúčinné, což prokázala nízká životnost omítky, povolilo KSSPPOP v Pardubicích provést omítku z jemnozrnného škrabaného břizolitu za podmínek, že „*omítka v úrovni lodi bude provedena z velmi jemného škrábaného břizolitu bílé barvy, z křemitého písku (Rájec n. Sv.), barveného bílým cementem, což umožní minimální dávkování cementu a tedy v rámci možností i minimální snížení difuzní schopnosti omítky. Sokl bude proveden jako hrubý omítkový podhoz šedé barvy, vzhledem ke svažitosti terénu několikrát odstupněný. Omítková úprava soklu bude od břizolitu oddělena přerušením omítkové vrstvy. Opěrné pilíře závěru kostela a přístavky při severním průčelí lodi bude možno jemně tónovat do holubí šedi. Definitivně o tom rozhodne pracovník KSSPPOP, který*

⁷⁷ SoA Ústí nad Orlicí, Fond Farní úřad Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 47; č. kartónu 1.

⁷⁸ Zkratka pro Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody.

⁷⁹ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. 2-1388/76/Pkr. Vyjádření ze dne 25. 6. 1976.

⁸⁰ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. PP/La-462/85/Kk, KOVAŘÍK, Petr, Vyjádření ze dne 16. 9. 1985.

bude pozván na stavbu k odsouhlasení barevného vzorku. Kamenný reliéf ve vrcholu presbytáře mezi opěráky musí být zachován na místě a odborně ošetřen po skončení zednických prací. Nesmí však být prováděno jeho dodatečné barevné tónování. Povrch věže bude upraven stejně jako povrch lodi kostela. Lesenové rámy naznačené v jednovrstvé omítce budou ponechány v lilém odstínu, vnitřní plochy jednotlivých polí budou tónovány do tmavě žluté nebo světle okrové barvy. Odstín odsouhlasí na místě pracovník KSSPPOP, podle připravených vzorků. Přístavek předsíně před západním průčelím bude podrobně řešen po dokončení oprav všech ostatních fasád a sejmutí lešení.“⁸¹

Koncem roku 1992 bylo vydáno souhlasné vyjádření s obnovou interiérové výmalby kostela sv. Matouše v Červené Vodě za předpokladu, že bude výmalba provedena v původních barevných odstínech a se zachováním současné ornamentální výbavy, včetně iluzivních doplňků. Kvůli pracím restaurátorského charakteru bylo požadováno vyjádření od odborníka.⁸²

V interiéru kostela proběhla roku 1997 instalace plynofikace a vytápění. Dle vyjádření Památkové ústavu v Pardubicích byly trubkové rozvody vedeny v podlahových kanálcích vyřezaných v mramorové dlažbě, která byla po skončení prací doplněna stejným materiálem. Rozvody k topným tělesům pod lavicemi byly vedeny v dutinách pod lavicemi, či v dřevěných zalištovaných krytech. Zděná skříň s hlavním uzávěrem plynu byla umístěna při vnitřní straně hřbitovní zdi a omítnuta vápenocementovou omítkou.⁸³

V listopadu roku 1999 proběhla ve farním kostele sv. Matouše revize mobiliáře, která měla za cíl doplnit a upřesnit údaje v evidenčních listech památky. Vedle již v ústředním seznamu MK ČR zapsaných movitých kulturních památek, z nichž můžeme jmenovat například dva boční oltáře a kazatelnu, se zde nacházely i další předměty s vysokou kulturní, uměleckou a umělecko-řemeslnou hodnotou. Mezi tyto předměty byly zařazeny dvě pískovcové kroupky z 18. století, zvon s datací roku 1656, čtrnáct zastavení Křížové cesty

⁸¹ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. PP/La-80/89/Kk, KOVAŘÍK, Petr. Vyjádření ze dne 11. 3. 1989.

⁸² Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. PP/Kk-756/92, KOVAŘÍK, Petr, Vyjádření ze dne 30. 12. 1992.

⁸³ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. PP/Kk-568/97, KOVAŘÍK, Petr, Vyjádření ze dne 25. 8. 1997.

z 2. poloviny 18. století a socha anděla světloноše z druhé poloviny 18. století. Tyto předměty byly následně navrženy na prohlášení za movitě kulturní památky.⁸⁴

Součástí dokumentace o revizi mobiliáře je i zmínka o evidovaných movitých kulturních památkách, které byly v předchozím období odcizeny. Jedná se o dva klečící andílky z římsy tabernáku hlavního oltáře, jednoho andílka odcizeného z ambonu kazatelny a dalšího z římsy retabula bočního oltáře sv. Josefa.⁸⁵

Roku 2000 byly vyměněny části krovu věže kostela napadené krovovým tesaříkem. Jednalo se o výměnu hlavního štenýře za nový trám, který byl upraven do stejných rozměrů a tvarů jako předešlý. Dále byly vyměněny části vzpěr mezi štenýřem a kroklemi a posléze byl celý krov impregnován, aby se předešlo dalšímu výskytu dřevokazného hmyzu.⁸⁶

V roce 2001 bylo, pro potřeby farnosti a obce, vybudováno mezi hlavní silniční komunikací vedoucí městem a areálem farnosti parkoviště, z něhož se po dlážděné cestě vedoucí kolem budovy fary dostaneme k západnímu průčelí kostela sv. Matouše. Úprav se týkalo o rozšíření dlážděné cesty ke kostelu. Nynější žulová dlažba byla opravena a chodník se doplnil o rampové schodiště se zábradlím, osvětlení a lavičky.⁸⁷

Restaurátorské práce

V průběhu roku 2003 byly z prostoru presbyteria odcizeny dva relikviáře, které byly nedílnou součástí hlavního oltáře a korpus Ježíše Krista, který byl součástí římskokatolického kříže. Co se týče relikviářů, jednalo se o jejich rokokové dřevěné provedení s dřevořezbou s povrchovým zlacením z konce 18. století. Uvnitř relikviářů se nalézaly dracounové výšivky, sklo, vnitřní části relikviářů měli drobná mechanická poškození a stopy po pasivním červotoči. Tyto relikviáře byly umístěny po stranách tabernáku hlavního oltáře. Pachatelé relikviáře sice zanechali v prostoru kostela, ale odlámali zlacené kartušové rámy. V případě

⁸⁴ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. PP/Kov-140/99, Vyjádření ze dne 25. 11. 1999.

⁸⁵ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. PP/Kov-140/99, Vyjádření ze dne 25. 11. 1999.

⁸⁶ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. RK/00517/00/mh-R 176, Protokol ze dne 16. 10. 2000.

⁸⁷ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. Jak.180.2000, Odborné vyjádření ze dne 1. 8. 2000.

jejich restaurování byla částka předběžně odhadnuta na 50.000,-- Kč za oba poničené relikviáře.⁸⁸

Roku 2004 zažádal, za Farnost Červená Voda zplnomocněný, pan Vágner o vydání závazného stanoviska ve věci restaurování oltářního obrazu *Ze života sv. Matouše* umístěného v hlavním oltáři kostela sv. Matouše v Červené Vodě.⁸⁹ K samotnému započetí restaurátorských prací došlo až v období od června 2008 do konce roku 2009, kdy proběhla I. a II. etapa restaurátorských prací na tomto obraze.⁹⁰ Římskokatolickou farností v Červené Vodě byla pověřena dvojice restaurátorek Radana a Dagmar Hamsíkovy.

Tento obraz od neznámého autora z konce 18. století prodělal v průběhu 19. a 20. století velmi primitivní opravy, které ve spojení s klimatickými podmínkami v interiéru kostela způsobily, že v době restaurátorského průzkumu byl ve velmi havarijním stavu. V nálezové zprávě restaurátorky uvádějí, že: „*Stav obrazu je katastrofální,*“ především z důvodu neodborného pokusu o jeho restaurování. Tímto se myslí sešití roztrhaných částí plátna k záplatám, a to za pomoci silných nití přes původní malbu.⁹¹

V první etapě restaurování obrazu bylo protrhané plátno, včetně uvolněné a odpadané barevné vrstvy, překryto vrstvou japanu pomocí voskové směsi s terpentýnem. Následně byly postupně odstraněny nevhodné záplaty přišité k původnímu plátnu, či podlepené přes sebe různě silnými plátěnými nebo papírovými záplatami klišovým lepem a vrstvou umělé pryskyřice. Všechny trhliny byly spojeny polyamidovým vláknem tak, aby se trhliny reliéfně neuplatňovaly v malbě. Plíseň byla odstraněna pomocí dezinfekčního prostředku. Po té bylo možné odstranit celoplošný fermežový nátěr na zadní straně. Dalším krokem bylo přežehlení obrazu a jeho nažehlení na nové plátno pomocí voskopryskyřičné směsi. Postupně byly snímány ztmavlé retuše, patrné hlavně v plochách protržení plátna, a zažloutlý lak včetně lazurní přemalby, která překrývala proleptaná místa malby. Defekty odpadané malby a trhliny byly zatmeleny voskovokřídovým tmelem v barvě podkladu. Retuš byla provedena imitativním způsobem reversibilními barvami.⁹²

⁸⁸ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. 7675/2003/ea, Předběžné odborné vyjádření ze dne 22. 9. 2003.

⁸⁹ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. 6422, Rozhodnutí ze dne 25. 6. 2018.

⁹⁰ Obraz je veden v Ústředním seznamu kulturních památek pod inv. č. 36-1676.

⁹¹ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. 424, Restaurátorská zpráva ze dne 28. 12. 2008.

⁹² tamtéž.

Ve druhé etapě restaurování v roce 2009 byly dokončeny lazury v místě tmavých ploch a celý povrch obrazu byl nalakován závěrečným polomatným lakem damary a vosku. Vzhledem k velkému formátu byl obraz po dokončení restaurace navinut na válec a v kostele napnut na upravený pomocný rám. Tato etapa restaurování se týkala i oltářního rámu, který byl po dohodě s investorem⁹³ ponechán v původní barevnosti. Z toho důvodu byla na rámu pouze upevněna uvolněná polychromie, vytmeleny defekty a po očištění vrstvy prachu a odstranění zalakované nečistoty byl rám ze zadní strany petrifikován. Jeho horní nástavec překrytý bronzem byl sejmut, jeho uvolněné paprsky byly upevněny a stejně jako rám byl i dřevěný nástavec ze zadní strany petrifikován. Uvolněná povrchová křídová vrstva nástavce byla upevněna a chybějící zlacení doplněno. Defekty v polychromii byly barevně zceleny. Zlacená lišta, která překrývá vnitřní okraj obrazu, byla opatřena zlatými metalovými plátky a její zadní strana také petrifikována. Při restaurátorských pracích byl zjištěn špatný stav soch a oltářní architektury. Navíc byl v oltářní architektuře objeven výskyt aktivního červotoče. Z toho důvodu restaurátorka Radana Hamsíková nezaručila rozšíření tohoto dřevokazného hmyzu i na ošetřené části hlavního oltáře.⁹⁴

4.3 Kostel sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí

4.3.1 Situace stavby v zástavbě a terénu

Město Jablonné nad Orlicí je založeno na pravidelném půdorysu a rozkládá se u levého břehu Tiché Orlice pod Suchým vrchem. Z východní strany protéká městem Orličský potok, který následně ústí do Tiché Orlice.

Kostel sv. Bartoloměje se nachází jižně od náměstí na vrcholu mírného návrší a od okolního prostoru je oddělen kamennou hřbitovní zdí, jejíž součástí je vedle budovy márnice severně a kaple jižně od objektu kostela, i trojice bran, kterými se vstupuje k objektu kostela.

4.3.2 Popis stavby

Jedná se o zděný, jednolodní, orientovaný kostel s pravoúhlým závěrem, který je oproti lodi lehce zúžený.

⁹³ Investorem byla Římskokatolická farnost Červená Voda.

⁹⁴ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j.424. Restaurátorská zpráva ze dne 24. 10. 2009.

Na severní straně kostela je, v místě bočního vchodu, k lodi přimknuta předsíň obdélného půdorysu s valbovou střechou, další předsíň obdélného půdorysu s valbovou střechou nalezneme na západním průčelí. K jihozápadní straně lodi je přimknut půlválcový přístavek se schodištěm na kruchtu.

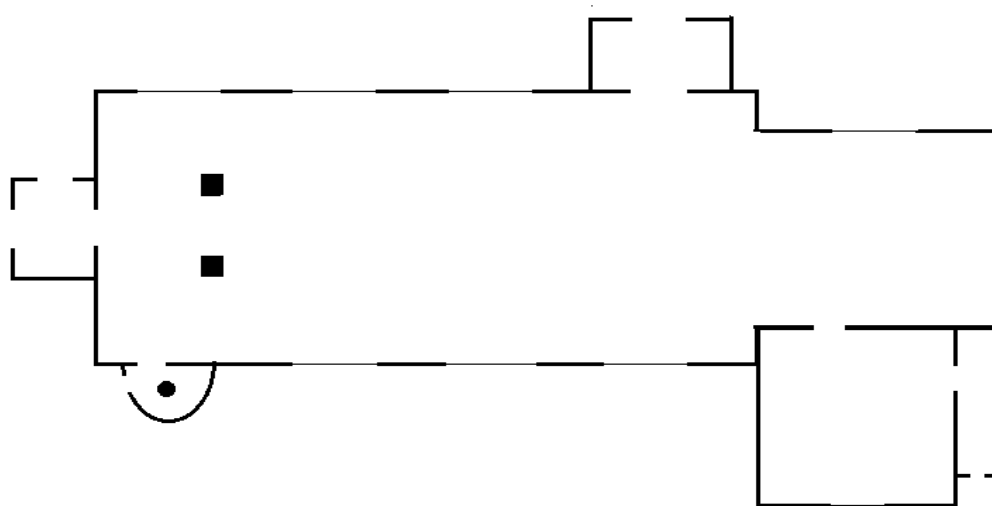
Součástí stavby je i deset okenních otvorů v prostoru lodi a presbyteria, které jsou totožné. Všechny jsou půlkruhově zaklenuty s výraznou vnitřní nikou, která se rozšiřuje od okenní konstrukce do prostoru lodi a presbyteria.

Celý povrch kostela je hladce omítnutý a pokrytý světle okrovou barvou omítky. Jednotlivé stěny stavby i předsíní jsou zvýrazněny lizénami. Stěny

vrcholí korunní římsou deskového typu, na kterou navazuje sedlová střecha, která je nad presbyteriem zakončena valbou. Střešní krytinu tvoří břidlice s detaily z mědi. Mědí byl také pokryt povrch osmibokého sanktusníku, který vystupuje z hřebene střechy nad lodí v polovině její délky. Sanktusník je zakončen cibulovou bání, stejně jako hranolová věž na jižní straně kostela.

Obr. 17: Pohled na severní průčelí.
Foto: autor.

Obrázek 16: Celkový půdorys. Nákres: autor.

Průčelí

Západní průčelí je jediná část stavby, kde můžeme nalézt barokní dekor. Toto průčelí je členěno do tří obdélných polí rozdělenými pásy (lizénami), z nichž dvě postranní pole

obsahují prázdné niky s konchou oddělenou horizontální vystupující lištou. Štít průčelí je trojúhelníkového tvaru a je od zbytku průčelí oddělen jednoduchou korunní římsou deskového typu. Štít je členěn dvěma pilastry se zvýrazněnou štukovou patkou, které podpírají trojúhelníkový tympanon zvýrazněný štukovým rámem. Postranní konce štítu jsou ozdobeny kamennými koulemi.

Součástí západního průčelí je předsíň obdélného půdorysu, kterou se vchází do prostoru lodi. Tato předsíň má dva vchody a to ze západní a severní strany. Oba tyto vchody mají hladce omítnuté ostění, proto nelze s jistotou určit jeho materiál.

Severní průčelí stavby tvoří prostor lodi a presbyteria. Loď je osvětlena čtyřmi okny a její povrch je zdoben lizénovým rámem. Součástí tohoto průčelí je severní předsíň, která je přimknuta k lodi v místě jejího bočního vstupu. Severní strana presbyteria je zdobena taktéž lizénovým rámem s jedním oknem.

Východní průčelí představuje závěr presbyteria, které je dekorované opět lizénovým rámem s jedním oknem. Na jižní stranu presbyteria navazuje hranolová věž, jejíž součástí na východní straně je dřevěný prostor obdélného půdorysu, který umožňuje vstup do vyšších pater věže. Součástí východní strany věže je okno ve tvaru kvadrilobu se štukovou šambránou stejného tvaru a okno zvonového patra se štukovou šambránou s dolními uchy. (viz příloha č. 3 obr. 2)

Jižní průčelí je také tvořeno prostorem lodi s čtyřmi okny a povrchovou úpravou ve formě lizénového rámu. Na západní straně jižního průčelí je k lodi přimknut prostor půlkruhového půdorysu se schodištěm na kruchtu. Součástí východní strany průčelí je také hranolová věž s dalším oknem ve tvaru kvadrilobu se štukovou šambránou stejného tvaru.

Prostor lodi

Loď kostela má obdélný půdorys a je završena jednoduchým stropem s fabiony, který je hladce omítnut a vymalován bílou barvou. Povrch fabionu je, v místě kde se střetává s vrcholem vítězného oblouku, změněn do tvaru trojúhelníku. (viz příloha č. 3 obr. 3)

Východní stěna lodi, v jejímž středu je vítězný oblouk, je také pokryta bílou barvou bez dekoru. Ostatní stěny lodi jsou pokryty světle okrovou výmalbou. Sokl podél celého interiéru lodi je vytvořen svisle natlučenými prkny pokrytými lakem a dřevěnou lištou v horní a spodní části soklu.

Podlaha je pokryta jednobarevnou, cementovou dlažbou čtvercového tvaru bez vzoru.

Presbyterium

Presbyterium má čtvercový půdorys a je zaklenuto valenou klenbou s trojbokými styčnými výsečemi opírajícími se do rohů presbyteria. Klenba je zakončena čtyřmi rohovými pilastry s ozdobnými hlavicemi deskového základu. Prostor presbyteria je vymalován bílou barvou, kromě pilastrů s hlavicemi, které mají světle okrovou barvu. (viz příloha č. 3 obr. 4)

Podlaha je pokryta cementovou dlažbou čtvercového tvaru šedé a bílé barvy, která je položena do šachovnicového vzoru. Presbyterium je od prostoru lodi odděleno půlkruhovým vítězným obloukem světle okrové barvy, který se opírá taktéž do pilastrů zakončených ozdobnými hlavicemi deskového typu a polygonálního profilu. Na podlahové úrovni dělí presbyterium od lodi schod, který je z teraca.

Kruchta

V západní části lodi se nachází kruchta, která je podepřena v prostoru lodi dvěma pilíři čtvercového půdorysu. Tyto pilíře jsou obloženy mramorovými deskami čtvercového tvaru. Prostor pod kruchtou je obohacen o valenou klenbu s trojbokými styčnými výsečemi a půlkruhovým profilem. (viz příloha č. 3 obr. 6)

Zábradlí kruchty je zděné, ze strany lodi zdobené dvěma pilastry, které končí římsou deskového typu s polygonální profilací, stejně jako tomu je u hlavic pilastrů v prostoru presbyteria a vítězného oblouku. Tyto pilastry se opírají do horizontální lišty vedoucí přes celý povrch zábradlí. Dále nalezneme pod touto lištou jednoduchý dekor ve tvaru dvou trojúhelníků umístěných nad pilíři. (viz příloha č. 3 obr. 5)

Celý povrch zábradlí a prostor pod kruchtou je vymalován bílou barvou, pouze výše uvedený dekor má světle okrovou barvu. Ze strany kruchty je toto zábradlí pokryto svisle natlučeným dřevěným pokryvem z prken stejného vzhledu jako u soklu v prostoru lodi. Na horní části tohoto zábradlí je připevněna dřevěná deska s dřevěnými stojany na noty. Součástí zábradlí jsou i čtyři sochy, a to dva barokní andělci na okrajích a dvě Madony na kamenných soklech ve středové části zábradlí.

Vstup na kruchtu je zajištěn výše uvedeným prostorem půlkruhového profilu, v němž se nachází dřevěné vřetenové schodiště. Toto schodiště je pravotočivé s dřevěným vřetenem kruhového půdorysu, které je obohaceno o jednoduchá kovaná svislá madla s dřevěnou úchopovou částí. V prostoru kruchtly pak objevujeme zajímavé pozůstatky po otvorech ve stěně západního průčelí, které jsou ukryty za varhanami. Jedná se o půlkruhově klenutý výklenek ve středu západní stěny. Další zazděný otvor v prostoru kruchtly je zřetelný taktéž ve stěně západního průčelí, a to na jeho severní straně. Tento výklenek je menších rozměrů než předchozí a je segmentově zaklenutý. Dle polohy výklenku nalezneme na jeho exteriérové straně niku, která je již zmíněna v popisu západního průčelí. Tato skutečnost svědčí o poměrně velké tloušťce stěny západního průčelí.

Sakristie

Prostor sakristie se nalézá v přízemí věže na jižní straně presbyteria. Tento prostor je zaklenut křížovou klenbou s pasy. Sakristie je osvětlena jedním oknem s půlkruhovým zaklenutím a výraznou nikou, která se otevírá do prostoru sakristie. (viz příloha č. 3 obr. 11)

Věž

Nejstarší částí stavby je kamenná hranolová věž, která je členěna do tří pater. Věž je součástí jihovýchodního rohu kostela a její povrch je obohacen jednoduchou barokní štukovou výzdobou ve formě šambrán ve tvaru kvadrilobu kolem oken. Stejně tak okenní otvory zvonového patra, ty jsou zvýrazněny štukovými šambránami, které kopírují tvar okenního otvoru a jsou obohacena o dvojici dolních uch. (viz příloha č. 3 obr. 2)

Přízemí věže se využívá jako sakristie a vchází se do ní z jižní strany presbyteria dveřním otvorem se segmentovým zaklenutím. Ve východní stěně sakristie nalezneme dveřní otvor, taktéž segmentově zaklenutý s kamenným omítnutým ostěním, kterým se vchází do prostoru, dnes využitým pro toaletu. Do tohoto prostoru lze vstoupit i z prostoru hřbitova, a to dveřmi, které jsou součástí dřevěného přístěnku na východní straně věže. Vstup do horních pater věže je vyřešen taktéž prostřednictvím tohoto dřevěného přístavku podél východní strany věže.

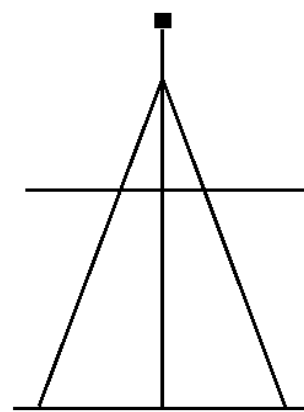
Pohyb celým prostorem věže je umožněn prostřednictvím jednoduchých žebříkových dřevěných schodišť v každém patře věže. Jejich prostřednictvím se vstupuje do prvního patra věže. V tomto patře se nachází prostor s oknem obdélného tvaru, který nabízí pohled do

presbyteria. Proto se pravděpodobně jedná o tribunu. Tento prostor má výraznou vnitřní niku obdélného tvaru se segmentovým zaklenutím, která se otevírá do prostoru věže.

V druhém patře věže se nalézá vstup do prostoru krovu. Zdivo tohoto vstupního otvoru je obnažené bez omítkové vrstvy, proto zde můžeme vidět ochranný záklenkem z cihel. Ostění tohoto vstupu je novodobé, dřevěné a ukotvené za pomoci montážní pěny. Ve třetím patře věže se nalézá zvonové patro se zvonovou stolicí, nad kterou je prostor věže zakončen krovem s cibulovou bání.

Zvonová stoličice

V nejvyšším patře věže kostela, jak je uvedeno výše, se nalézá zvonové patro se zvonovou stolicí, která je složena ze čtyř vazeb. Tyto vazby jsou propojeny horním vodorovným trámem, který je z obou stran ukotven v obvodových zdech věže. Každá vazba je složena ze středového svíslého trámu (štenýře), který je podepřen z každé strany dvěma páry trámových vzpěr. Soustava těchto vzpěr a štenýře je horizontálně ztužena trámovými kleštinami, které jsou staženy k sobě železnými třmeny a šrouby.

Obr. 18: Vazba zvonové stoličice. Nákres: autor.

Na této zvonové stoličice jsou zavěšeny tři zvony. Dva jsou zavěšeny na ocelových nosnících, kdežto třetí zvon je zavěšen tradičním způsobem za použití trojdílných třmenových závěsů se šroubovými spoji. Na zavěšení třetího zvonu je datace 1999.

Krov cibulové bání

Krov v cibulové bání věže kostela je tvořen trámovou základnou s šesti sloupky ukotvenými systémem rozpěr nad zvonovými stolicemi.

Zajímavostí tohoto krovu je samotná jeho konstrukce. U cibulovitých bání je zvykem typ konstrukce, kterou můžeme vidět u konstrukce sanktusníku v prostoru krovu nad lodí, tj. jádro tvořené vícebokou sestavou sloupků, která je umístěna na vějířově sestaveném základovém roštu.

V kostele sv. Bartoloměje však místo trámové základny s paprskovým systémem nalezneme pouze trámovou soustavu složenou ze tří vodorovných trámů ukotvených do

pozednic. Tato trámová základna je ve středové části ztužena krátkými trámkami spojenými se základnou šrouby s čtvercovou hlavou. (viz příloha č. 3 obr. 7)

Již tradiční systém osmi sloupků, který se opírá do výše uvedené základny, je ztužen nejprve vzpěrami ve tvaru ondřejských křížů a následně, v prostoru bání, šikmými vzpěrami umístěnými vždy mezi dvojicí sloupků. (viz příloha č. 3 obr. 8)

Krov

Díky odhalenému zdivu v prostoru krovu je zřejmé, že je celý objekt postaven ze smíšeného zdiva, kromě věže, která je z lomového kamene a západního průčelí stavby, které je z cihel.

Krov kostela sv. Bartoloměje je pozoruhodný třemi stavebními fázemi. Tyto časové odchylky při stavbě krovu se projeví v podobě odlišné konstrukce jednotlivých částí krovu, ale i zavětrování, které je tvořeno diagonálami ve tvaru ondřejských křížů ve středové části krovu. V západní části krovu je pak zavětrování provedeno jednoduchými šikmými diagonálami. Zajímavostí tohoto krovu je oddělení jednotlivých částí konstrukce krovu, které jsou od sebe navzájem odděleny prostřednictvím středové vaznice. Toto oddělení můžeme nalézt mezi pátou a šestou vazbou, kdy pátá vazba je součástí krovu nad presbyteriem a šestá vazba je první vazbou druhé stavební fáze krovu nad lodí. Další oddělení konstrukce krovu je patrné v západní části krovu nad lodí kostela. Vaznice těchto částí krovu, v této práci označené jako východní a západní část krovu nad lodí, jsou od sebe oddělené.

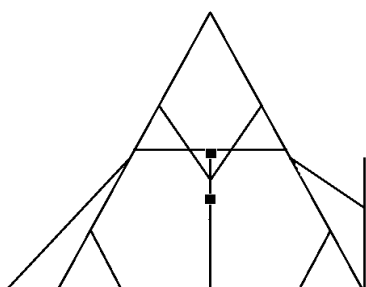
Jak ve východní, tak i v západní části krovu nad lodí jsou použity konstrukce ležatých stolic, ovšem nejedná se zde o příklady vyspělých ležatých stolic, tak jak jsou známy z jiných barokních staveb z období 18. století. Ležaté stolice těchto dvou částí krovu jsou provedeny atypicky. Například ve východní části krovu nejsou stolice doprovázeny pásky, kdežto pásky středových sloupků vedou přes rozpěru, se kterou jsou spojeny plátovými spoji, až do hambalků. (viz náčrt č. 22) V západní části krovu jsou atypicky umístěné hambalky do dvou výškových úrovní (viz náčrt č. 23).

Krov nad presbyteriem

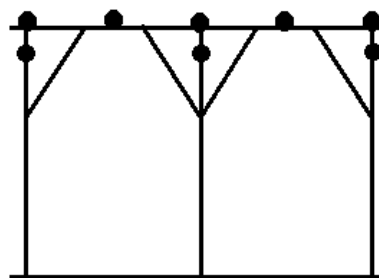
Nejstarší část krovu se nachází nad presbyteriem. Jedná se o hambalkový krov s jednou úrovní hambalků a vaznými trámy ve všech vazbách.

V plné příčné vazbě je hambalek podepřen středovým sloupkem dosahujícím úrovně hambalku a dvojicí klasových vzpěr, které jsou pásovými spoji propojeny s hambalkem a opírají se do krokví. Mezi krokví a vazným trámem ve všech vazbách se nacházejí pateční vzpěry. Severní a jižní strana střechy je prodloužena námětky, přičemž námětek na jižní straně se opírá do zdiva věže.

Podélné ztužení je tvořeno šikmými vzpěrami v ploše tzv. středového rámu. Tyto vzpěry jsou spojeny se středovou vaznicí tzv. rybinovým plátem. (viz příloha č. 3 obr. 10)

Obr. 20: Příčná plná vazba nad presbvtériem. Nákres: autor.

Obr. 19: Středový rám s věšáky. Nákres: autor.

Krov nad východní částí lodi kostela

Krov nad východní částí lodi je druhý nejstarší. Jeho stáří dokládá i vynechaný prostor mezi rozpěrou a hambalkem. Jedná se o hambalkový krov s dvěma úrovněmi hambalků a dvojicí ležatých stolic dosahujících spodní úroveň hambalků. Vazné trámy jsou ve všech vazbách volně položeny na zdivo, bez ukotvení do pozednice.

Plnou příčnou vazbu tvoří středové sloupky dosahující pod spodní úroveň hambalků a dvojice vzpěr spojených s hambalkem plátovými spoji. Mezi těmito stolicemi je pásovými spoji ukotvena rozpěra, do které se opírá středový sloupek. Na severní a jižní straně se nacházejí námětky s patními vzpěrami mezi krokví a námětkem.

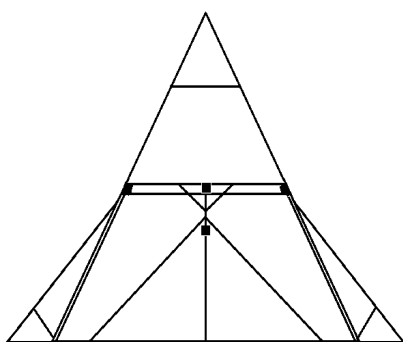
Podélné ztužení je provedeno dvojicí ležatých stolic pod konci spodní úrovně hambalků, které však nejsou tradičně doplněny pásky. Středové vaznice pod spodní úrovní hambalků jsou pětibokého profilu.

V páté a sedmé příčné plné vazbě je věšák pásovými spoji propojen s první úrovní hambalku za pomoci klasových vzpěr, které pokračují do pozůstatků konstrukce bývalého sanktusníku. Tyto klasové vzpěry nalezneme pouze v páté a sedmé příčné plné vazbě. V první a poslední příčné plné vazbě jsou vzpěry ukončeny ve spodní úrovni hambalků (viz obr. 8).

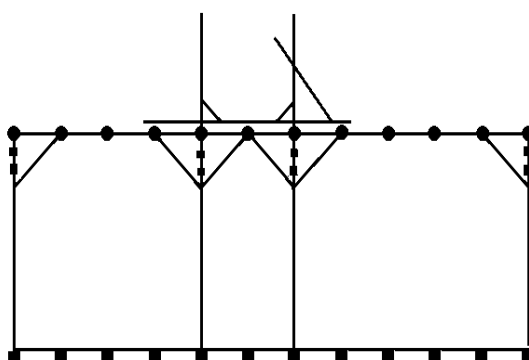
Kvůli značnému rozponu krovu byly v příčných plných vazbách později přidány páry rozpěr mezi věšáky a vazné trámy.

Zajímavostí této východní části krovu nad lodí je zmíněný pozůstatek konstrukce sanktusníku, která ovlivnila i uspořádání jednotlivých prvků v krovu, což je zřetelné na nákresu podélného ztužení. Z původního tzv. sloupkového jádra konstrukce sanktusníku zůstal pozůstatek základového roštu v podobě dvou rovnoběžných trámek ukotvených podélně přes čtvrtý až osmý hambalek. Na tyto trámy navazují, nad již zmíněným pátým a sedmým hambalkem, čtyři svislé sloupky, které byly ponechány z celkové konstrukce zřejmě kvůli jejich propojení s klasovitými vzpěrami. Svislé sloupky, které původně končily pravděpodobně až nad úroveň sedlové střechy s koncem sanktusníku, jsou odříznuty pod druhou úroveň hambalků. (viz příloha č. 3 obr. 9)

Podélné zavětrování je provedeno ondřejskými kříži. Pro spojení jednotlivých konstrukčních prvků v krovu byly použity pásové spoje, což je další ukazatel stáří krovu.

Obr. 22: Příčná plná vazba - východní část lodi. Nákres: autor.

Obr. 21: Středový rám – východní část lodi. Nákres: autor.

Krov nad západní částí lodi

Krov nad západní částí lodi je nejmladší, což dokládá i použití vyspělejších ležatých stolic.

Jedná se o hambalkový krov s jednou úrovní hambalků a dvojicí ležatých stolic pod konci hambalků. Vazné trámy jsou v každé vazbě a jsou vynášeny průvlakem.

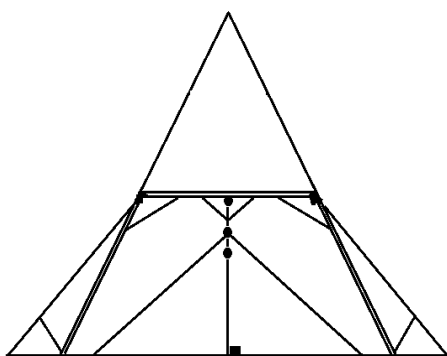
Plnou příčnou vazbu tvoří středový sloupek dosahující úrovně středové vaznice a dvojice vzpěr spojených s hambalkem plátovými spoji. I zde se nacházejí námětky s patními vzpěrami mezi krokvi a námětkem. Dodatečně přidáný pár rozpěr v příčných plných vazbách, které jsou čepovými spoji ukotveny mezi věšák a vazný trám nalezneme ve čtvrté a sedmé

plné příčné vazbě. Hambalky páté a šesté mezilehlé příčné vazby jsou umístěny v horní části krokví.

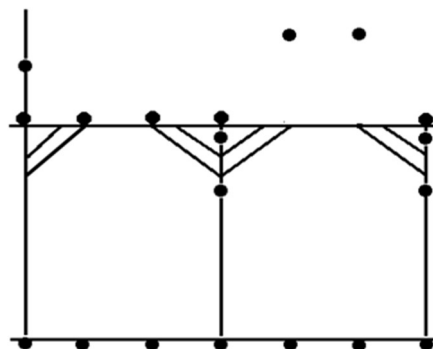
Podélné ztužení je provedeno dvojicí ležatých stolic pod konci hambalků, zde již s tradičními pásky mezi rozpěrou a stolicí. Středové vaznice pod konci hambalků jsou pětiboké. Středový rám je ztužen dvěma páry pásků mezi středovým sloupkem a vaznicí.

Zajímavostí této západní části krovu je provedení první plné vazby, která následuje po východní části krovu nad lodí. Její středový sloupek (věšák) dosahuje výšky hřebene. V této vazbě se nacházejí dvě klasové zápory, jdoucí z věšáku přes hambalek a rozpěru do vazného trámu.

Součástí této části krovu je konstrukce sanktusníku, která je složena trámovou základnou s paprskovým systémem, do níž se opírá sestava osmi sloupků spojených vzpěrami.

Obr. 24: Přímá plná vazba - západní část lodi. Nákres: autor.

Obr. 23: Středový rám - západní část lodi. Nákres: autor.

Severní předsín

Jak je uvedeno již výše, v místech bočního vstupu na severní straně lodi nalezneme předsín obdélného půdorysu, do níž se vchází taktéž z její severní strany. Tento vstup do předsíně je umožněn pískovcovým portálem obdélného tvaru, který má hladký dřík s vystupujícími obvodovými lištami a spodními uchy s kapkami. Překládová část je však odlišná od těchto částí. Neodpovídá barvou pískovce a ani opracováním. Zdobena je jen horní hrana překlady, a to vystupující lištou odlišné formy, než je na zbytku ostění. V rámci viditelných odlišností je zřejmé, že obdélný překlád byl do ostění vložen dodatečně.

Vstup ze severní předsíně do prostoru lodi je tvořen pískovcovým portálem, který je, i přes překrytí bílou barvou, po celém obvodu zdoben viditelnou vystupující lištou se spodními a horními uchy.

Předsíň je zaklenuta křížovou klenbou s trojbokými styčnými výsečemi opírající se do rohů. Součástí interiéru této předsíně jsou dvě niky s barokními sochami, které jsou součástí západní a východní stěny předsíně. V prostoru předsíně je položena teracová dlažba tvořená dlaždicemi čtvercového tvaru. (viz příloha č. 3 obr. 12)

Severní brána

První, kterou vstupují příchozí jdoucí z náměstí a fary, nazvěme ji severní brána, je nejbohatší svým dekorem a velikostí a vede k bočnímu vstupu do kostela, který se v současné době využívá jako hlavní vchod.

Jedná se o barokní bránu, dle provedení patrně z poloviny 18. století, s hladkým pískovcovým portálem, který zdobí vystouplá část čtvercového tvaru v místě hlavice. Celý portál je pokryt bílým štukem, stejně jako dva pilastry zakončené hlavicemi deskového základu po stranách brány. Štít brány má trojúhelníkový tvar, v jehož středu se nacházejí dvě samostatné niky se sochami apoštolů Petra a Pavla. Po stranách a mezi nikami zdobí prostor štítu trojice lizén, taktéž pokrytých bílým štukem, které nesou trojúhelníkový tympanon. Rubová strana štítu je obohacena o jednoduché sluneční hodiny, pod nimiž je nápis: „*Chod'te, dokud máte světlo, ať Vás nezachvátí tma.*“

Jižní brána

Druhý vstup k budově kostela nalezneme na jihovýchodní straně areálu. Tento vstup je co do provedení nejjednodušší. Jedná se o bránu, jejímž základem jsou dva sloupky v šíři hřbitovní zdi, mezi které byla vsazena dvě křídla mříží, která se otvírají do prostoru hřbitova. Tato brána slouží jako spojnice starého a nového hřbitova, který se rozkládá jižně od objektu kostela.

Západní brána

Tato brána je jednoduchá a hladce omítnutá, zakončená sedlovou stříškou s valbami po stranách. Z lícové strany je brána tvořena omítnutým portálem, který je půlkruhově

zaklenutý s vystupující štukovou částí čtvercového tvaru v místě hlavice. Rubová strana brány, směřující ke kostelu, obsahuje výraznou niku se segmentovým zaklenutím. Z této, rubové strany jsou do portálu vsazena dvě křídla mříží, která se otvírají do prostoru hřbitova.

4.3.3 Hodnotná stavební výbava objektu

Rám okna tribuny

Na jižní straně presbyteria je spojen prostor prvního patra věže s presbyteriem oknem obdélného tvaru, které je popisováno již v části katalogu věnované věži kostela. Toto okno má jednoduchou dřevěnou okenní konstrukce, která je členěna do tří částí s čtvercovým zasklením. Středová část, která se otevírá do prostoru věže, je zavěšena na dvou zapuštěných závěsech s kuželovými konci s kuličkami, které můžeme datovat do období po polovině 19. století.

Předmětem hlavního zájmu se však nyní nestává zmíněná konstrukce okna, ale rám, který tuto konstrukci obklopuje, a to ze strany presbyteria. Jedná se o dřevěný vyřezávaný rám s dekorem ve tvaru akantových listů, na kterých jsou patrné zbytky polychromie. Dle provedení tohoto dekoru můžeme rám datovat do 2. poloviny 17., či počátku 18. století a jedná se unikátní pozůstatek řemeslného umění té doby. (viz příloha č. 3 obr. 13)

Okno v presbyteriu

Okno se nachází na východní straně presbyteria a jedná se o železnou, dvouvrstvou a neotvíravou konstrukci, která je tvořena dvěma vrstvami pásoviny. Toto okno je tvořeno devíti okenními tabulkami čtvercového tvaru, přičemž vrchní část okna je se svým tvarem přizpůsobena půlkruhového zaklenutí okenního otvoru.

Toto okno je zajímavé tím, že je jako jediné dekorováno barevnou sklomalbou znázorňující patrona kostela sv. Bartoloměje s atributem nože v světcově pravé ruce a objektem kostela v dolní části okna. Na základě provedení se jedná o novodobou sklomalbu, patrně z 1. poloviny 20. století. (viz příloha č. 3 obr. 14)

Portál západního průčelí

Dveřní otvory, nalézající se v objektu kostela sv. Bartoloměje, jsou ve většině případů vyplněny pískovcovým portálem, většinou bez dekoru, či jiných známek opracování pískovcových částí. Výjimku však tvoří portál, který je součástí západního průčelí a spojuje

předsín s prostorem lodi. Povrch tohoto portálu je dekorován vystupující obvodovou lištou s horními a spodními uchy s kapkami. Supraportu tvoří pískovcová římsa s polygonální profilací. Tento portál můžeme datovat do období 1. poloviny 18. století. (viz příloha č. 3 obr. 15)

Dveře

Většina dveřních konstrukcí, které se nacházejí v prostoru kostela sv. Bartoloměje, jsou kombinovaného typu s červeným rámem a oranžovými výplněmi obdélného tvaru. Zavěšení těchto dveří je provedeno vnějšími, svislými kovanými závěsy křížového typu, jejichž háky i oka mají bohatý barokní profil, objevující se nejčastěji v závěru 18. století. Závěsy nejsou kované z jednoho kusu železa, ale jsou zhotoveny ze dvou krátkých pásových závěsů zakončených zdobným přiloženým dekorem ve tvaru révového listu. Spojení všech částí je provedeno hřeby. Zvláštností je umístění těchto závěsů v rámci konstrukcí dveří. Nejsou totiž tradičně umístěny na rubové (svlakové) straně dveří, ale naopak na jejich lícové, rámové straně. Na základě tohoto umístění závěsů jsou i háky závěsů ukotveny netradičně na lícové, tedy pohledové straně portálů.

Dveře severní předsíně

Zajímavostí, z hlediska dveřních konstrukcí nacházejících se v objektu kostela, jsou dveře, kterými se vstupuje z prostoru hřbitova do severní předsíně. Tyto dveře jsou taktéž kombinovaného typu. Jejich rubová strana, směřující do prostoru předsíně, je svlaková, propojená s lícovou, rámovou stranou kovanými hřeby, jejichž hlavy jsou součástí dekoru lícové, pohledové strany. Lícová strana dveřních křídel je zdobena diagonálně kladeným pokryvem. Spojení obou křídel dotváří klapka s oblounovým profilem, jejíž horní konec je zdoben hlavou s přírodním dekorem. Celá konstrukce dveřních křídel i způsob jejich zavěšení můžeme datovat do závěru 18., až počátku 19. století. (viz příloha č. 3 obr. 16)

Zámek, který je součástí dveří severní předsíně, má novodobou vložku z 21. století. Klika je dekorovaná vyobrazením lví hlavy a kanelováním, které odpovídá historismu z 2. poloviny 19. století. Dekor lví hlavy se zde objevuje i na klíčových štítcích. Zavěšení těchto dveří je provedeno prostřednictvím vnějších, svislých závěsů křížového typu, které jsou zmíněny výše.

Dveře do prostoru schodiště na kruchtě

Tyto dveře se nalézají u vstupu na kruchtě, což je umožněno prostorem půlkruhového půdorysu na jižní straně lodi. Zvláštností těchto dveří je, že i přes to, že se jedná o svlakovou konstrukci dveří, jejich lícová strana, směřující do prostoru hřbitova, je dekorována a opracována tak, aby vyvolala dojem dvoukřídlých rámových dveří. Tato skutečnost je zřejmá na základě bližšího prozkoumání dveří, kdy je patrná celistvá kresba dřeva, která na sebe navazuje po celé délce dveří. (viz příloha č. 3 obr. 17)

Jak již bylo řečeno, tyto dveře jsou svakové, zavěšené na dvou vnějších kovaných, pásových závěsech, jejichž oko je nasazeno na kovaném háku. Tyto pásové závěsy jsou ke dveřím připevněny kovanými hřeby a zakončeny dekorem ve tvaru srdíčkového lístku, který můžeme zařadit do barokního období. (viz příloha č. 3 obr. 18) Výše uvedená lícová strana je lehce opracována tak, aby připomínala čtyři výplně obdélného tvaru, které jsou zasazeny do fošnového rámu. Ve středu dveří je pak přibit svislý dekor vyvolávající iluzi klapačky s oblounovým profilem.

Součástí dveří je kovové kyvné držadlo vedle kliky dveří, které má oválný tvar s kovanou výzdobou. Další zvláštností je průzor v horní části těchto dveří, který má čtvercový tvar.

Kličky jsou kované s oválným koncem, který je doplněn kuželovitě tvarovaným štítkem. Dle typu a provedení kliky a klikového štítku je zřejmé datování do počátku 19. století.

4.3.4 Shrnutí stavebního vývoje

Dle Emanuela Pocheho sahají počátky kostela sv. Bartoloměje, do první poloviny 18. století, přesněji do roku 1725, kdy byl tento kostel barokně přestavěn stavitelem Andreasem Castellim z Kyšperka. Hranolová věž, která se nalézá na jižní straně presbyteria, pochází z roku 1680.⁹⁵

Zařízení v interiéru kostela je rokokové, z poloviny 18. století. Výjimku tvoří okno se sklomalbou sv. Bartoloměje z 20. let 20. století a votivní obraz z 2. poloviny 19. století, který

⁹⁵ POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech 1*. Praha, 1977. s. 560

znázorňuje klečící jablonské občany s knězem, kteří se modlí ke sv. Tomáši Akvinskému. Autorem tohoto obrazu je pravděpodobně K. Neškudla.⁹⁶

Skutečné stáří stavby kostela objasňuje znění nálezové zprávy z operativního průzkumu a dokumentace (dále jen OPD) z února roku 2015, kdy bylo dendrochronologickým průzkum⁹⁷ zjištěno, že dřevo krovu nad prostorem presbyteria a východní částí lodi bylo káceno na přelomu let 1671 až 1672. Dřevo krovu nad západní částí lodi bylo stejným způsobem datováno do přelomu let 1724 až 1725. Pozornosti tohoto průzkumu nešel ani prostor věže, kde bylo datováno dřevo zvonové stolice, a to do léta 1680, a dřevo krovu cibulové bání, které bylo káceno na přelomu let 1679 až 1680.⁹⁸

Výše uvedené dendrochronologické datování dřeva krovu nad západní částí lodi do přelomu let 1724 až 1725 potvrzuje historické zprávy, které uvádějí rozšíření západní části kostela stavitelem Kristianem Auerem.⁹⁹

Z těchto informací vyplývá, že nejstarší částí kostela sv. Bartoloměje je prostor presbyteria a východní část lodi, která byla později v 1. polovině 18. století prodloužena o svou západní část s kruchtou a barokním západním průčelím. Dle této skutečnosti je možné, že presbyterium a východní část lodi je postavena, stejně jako hranolová věž kostela, z lomového kamene. Pro potvrzení tohoto tvrzení by však bylo nutné nahlédnout pod omítku stavby, či podlahová prkna v krovu.

Dalším zajímavým prvkem, který se nalézá ve východní části krovu, jsou druhotně použité vazné trámy, které jsou malované. Dle Nálezové zprávy OPD je pravděpodobné, že tyto se tyto trámy staly součástí krovu v průběhu 19. století, kdy došlo k úpravě zastropení lodi. Tyto trámy byly dendrochronologicky datovány do roku 1670, kdy probíhaly opravy kostela. Na malbě, která pokrývá povrch trámů, lze rozpoznat motiv boltce, což je charakteristický ornament raného baroka. Prvotní použití trámu nelze s jistotou určit, je možné, že se jednalo původně o součást trámového stropu kostela, či mohl být původně použit na jiné stavbě.¹⁰⁰

⁹⁶ tamtéž.

⁹⁷ Dendrochronologické datování provedla Ing. Tomáš Kyncl ze společnosti DendroLab Brno.

⁹⁸ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Jablonné nad Orlicí, SVOBODOVÁ, Jitka - VAŘEKOVÁ, Zuzana. Nálezová zpráva OPD - kostel sv. Bartoloměje. 2015. s. 4 - 5.

⁹⁹ Římskokatolická farnost Jablonné nad Orlicí. *Kostel sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí*. 2014 [cit. 2018-06-20] URL: <<http://www.svaty.bartolomej.cz/jablonne-nad-orlici/>>.

¹⁰⁰ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Jablonné nad Orlicí, SVOBODOVÁ, Jitka - VAŘEKOVÁ, Zuzana. Nálezová zpráva OPD – kostel sv. Bartoloměje. 2015. s. 5.

4.3.5 Památková péče

Kostel sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí je, dle záznamu v evidenční kartě objektu, zapsán do seznamu chráněných kulturních památek od 3. května 1958, pod pořadovým číslem 3915.¹⁰¹

Dokumentaci dokládající opravy objektu se podařilo shromáždit jen v malém množství. Jedním ze zásadních dokumentů je již dříve citovaná Nálezová zpráva OPD, která vznikla při opravě krovu a střechy kostela sv. Bartoloměje. Tato obnova střešního pláště kostela započala roku 2014 a byla naplánována do několika etap, při kterých se, kromě výměny částí konstrukce krovu pokryla střecha kostela břidlicí.¹⁰² Výměna střešního pláště není v současnosti, tedy roku 2018, stále zcela dokončena. Zbývá výměna střešní krytiny nad západní částí kostela.

Tento dokument zmiňuje i opravy kostela provedené v období 70. let 17. století, kdy byl opravován krov nad presbyteriem a východní částí lodi, a také dostavbu západní části kostela ve 20. letech 18. století.

Další získané dokumenty se vztahují již k roku 2008, kdy byly restaurovány sochy apoštolů Petra a Pavla, které jsou součástí nik severní brány areálu. Díky podrobné restaurátorské zprávě, která byla vyhotovena restaurátorem Janem Frimlem, víme, že se jedná o dřevořezby z lipového dřeva, vyhotovené v polovině 18. století, které byly pokryty olejovým nátěrem hnědočerveného odstínu.¹⁰³

4.4 Kostel sv. Archanděla Michaela v Králíkách

4.4.1 Situace stavby v zástavbě a terénu

Město Králíky je založeno na pravidelném půdorysu a leží jižně od Mladkovského sedla na pomezí hranice s Polskem. Městem protéká Králický potok, který se západně od centra města vlévá do Tiché Orlice.

¹⁰¹ Národní památkový ústav. *Kostel sv. Bartoloměje*. Památkový katalog. 2015 [cit. 2018-06-23] URL: <<http://pamatkovykatalog.cz/?order=relevance%3Adesc&mode=fulltext&keywords=kostel+sv.+Bartolom%C4%9Bje®ion%5B0%5D=Pardubick%C3%BD+kraj&county%5B0%5D=%C3%9Ast%C3%AD+nad+Orlic%C3%AD&municipality%5B0%5D=Jablonn%C3%A9+nad+Orlic%C3%AD&presenter=LegalStatesResults>>.

¹⁰² Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Jablonné nad Orlicí, SVOBODOVÁ, Jitka - VAŘEKOVÁ, Zuzana. Nálezová zpráva OPD – kostel sv. Bartoloměje. 2015. s. 2.

¹⁰³ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Jablonné nad Orlicí. č. j. 4656. FRIML, Jan. Restaurátorská zpráva ze dne 8. 5. 2008.

Kostel sv. Michaela Archanděla v Králíkách se nachází v severozápadní části historického jádra města. Ze severní strany je kostel chráněn svahem tyčícím se nad Králickým potokem, přičemž hlavní přístup ke kostelu je ze severního koutu Velkého náměstí. Kvůli nedostatku prostoru tak objekt kostela úzce sousedí nejen s farou, ale také s obytnými domy na severní straně náměstí.

4.4.2 Popis stavby

Jedná se o zděný trojlodní, orientovaný kostel obdélného půdorysu s pravoúhlým závěrem, který je oproti lodi lehce zúžený. Součástí kostela je hranolová věž přimknutá k jižní straně lodi. (viz příloha č. 4 obr. 4) Ze severní stěny lodi vystupuje apsidový výklenek s kaplí Panny Marie.

Na východní straně kostela přiléhá k presbyteriu, oproti kterému je lehce zúžená, sakristie se dvěma prostory obdélného půdorysu na její severní a jižní straně, které vyplňují vzniklý rohový prostor mezi sakristií a presbyteriem. Sakristie má taktéž obdélný půdorys se zaoblenými rohy.

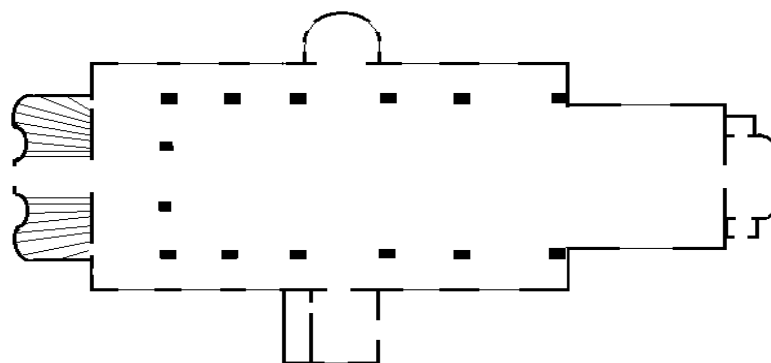

Obr. 25: Kostel sv. Archanděla Michaela - západní průčelí. Foto: autor.

Západní průčelí kostela tvoří patrová předsíň obdélného půdorysu se vstupem na dvouramenné schodiště vedoucí do empor. Součástí předsíně je vstup do prostoru lodi.

Povrch kostela je hladce omítnutý, pouze na jižní a východní straně členěný obdélnými vystupujícími pásy (lizénami) bílé barvy s poli pokrytými světle modrou barvou. Povrch věže kostela je také členěn lizénami, s výjimkou zvonové patry, které je zdobeno pilastry s patkou a ozdobnými akantovými hlavicemi pod korunní římsou. I přes lehce odlišný dekor věže se barevně zcela shoduje s povrchem lodi.

Střecha nad prostorem lodi a presbyteria je sedlová na východní straně zakončena valbou. Pokrytí střechy je provedeno eternitem. Sakristie je chráněna valbovou střechou, která je pokryta plechovými pláty. Prostor půlkruhového půdorysu s kaplí Panny Marie na severní straně lodi je zakončen také valbovou střechou s plechovým pokrytím. Věž je zakončena osmibokým jehlanem s lucernou.

Obrázek 27: Celkový půdorys. Nákres: autor.

Průčelí

Součástí západního průčelí je výše uvedená předsíň obdélného půdorysu, která je oproti lodi užší. Předsíň dosahuje výšky korunní římsy celkové stavby. Tato římsa je jednoduchá desková, bez výrazného profilování. Štít západního průčelí je hladce omítnutý, bez dekoru, pouze s dvěma páry kruhových okenních otvorů ve dvou horizontálních rovinách.

Předsíň je členěna do tří vertikálních os, přičemž boční části mají konkávní stlačený profil. Středová osa je zakončena polygonálním štítem se sochou Archanděla Michaela s atributem meče ve zdvižené pravé ruce a u nohou položeným štítem. Povrch předsíně je členěn sduženými lizénami a horizontální vystupující štukovou lištou s polygonální profilací, která opisuje tvar korunní římsy. Korunní římsa deskového základu s polygonální profilací pak celý objekt předsíně zakončuje.

Celá předsíň má výrazný sokl, který je ve středové ose narušen pyramidovitým schodištěm s pískovcovými stupni. Toto schodiště vede k dnes již nevyužívanému vstupu do objektu kostela. Vstup je tvořen pískovcovým omítnutým portálem, který má zvýrazněnou patku, hladký dřík a hlavici tvořenou vystupující částí čtvercového tvaru. Portál je zakončen obloukem půlkruhového profilu, který je zdoben klenákem. Nad portálem je umístěn okenní otvor s půlkruhovým zaklenutím, jehož strany a podokenní římsa jsou lehce prohnuty dovnitř otvoru. V bočních částech předsíně jsou umístěny dvě prázdné niky, jejichž konchu zdobí symbol mušle. Nad nikami se nachází dvojice okenních otvorů, které jsou v porovnání se středovým oknem menší a mají jednodušší tvar. Tyto dva okenní otvory jsou půlkruhově zaklenuté s výraznou vnitřní nikou otvíravou do prostoru schodiště.

Šambrány kolem oken mají vystupující obvodovou lištu a výraznou pískovcovou podokenní římsu.

Do prostoru této předsíně je, jak je uvedeno již výše, umístěno schodiště s dvěma symetrickými rameny, která umožňují vstup na empory podél severní a jižní strany lodi a do prostoru kruchty. Schody jsou pískovcové s jednoduchým dřevěným madlem ukotveným do obvodových zdí schodiště.

Prostor západní předsíně se schodištěm je zaklenut sledem polí plackového tvaru, která jsou oddělena pasy. Tato pole jsou navíc nezvykle rozmnožena průběžnou linií pasů uprostřed kleneb. Nad vstupem do prostoru lodi nalezneme erb rodu Althanů, který vlastnil Králické panství od roku 1650. (viz příloha č. 4 obr. 16)

Jižnímu průčelí dominuje hranolová věž, která přiléhá k jeho středové části. (viz příloha č. 4 obr. 2) Ve středové části severního průčelí se nalézá kaple Panny Marie půlkruhového půdorysu. (viz příloha č. 4 obr. 3)

Prostor lodi

Do prostoru lodi lze vstoupit z východní strany přes sakristii a presbyterium, či bočním vchodem, který se nalézá na jižní straně v přízemí věže. V rámci tohoto popisu prostoru lodi bude využit historický vstup ze západního průčelí, který navazuje na předchozí kapitolu.

Ze západní předsíně se vchází do prostoru lodi prostřednictvím pískovcového portálu s výraznou patkou, hladkým dříkem a vystupující hlavicí čtvercového tvaru. Portál je zakončen půlkruhovým obloukem s klenákem. Povrch portálu je zvýrazněn vystupující obvodovou lištou. Do lícové strany portálu, směřující do prostoru předsíně se schodištěm, je vsazena novodobá mříž s horním obloukem vyplněným mříží. Z rubové strany, směřující do prostoru lodi, jsou do portálu vsazeny velké dvoukřídlé dveře s horním obloukem vyplněným dřevěným rámem se skleněnými tabulkami čtvercového tvaru.

Středová hlavní loď je převýšená a zaklenuta valenou klenbou s trojbokými styčnými výsečemi, která se opírá do pilířů oddělujících boční lodě od hlavní. Stejně tak boční lodě jsou zaklenuty poli valených kleneb s lunetami. (viz příloha č. 4 obr. 5)

Prostor lodí je osvětlen pěticí půlkruhově zaklenutých okenních otvorů na severní a jižní straně stavby. Všechny tyto otvory mají výraznou vnitřní i vnější niku, které se rozšiřují do prostoru. Nejužší místa těchto otvorů jsou vyplněna kamennými ostěními s okny.

Podlaha lodi je pokryta teracovou dlažbou čtvercového tvaru tmavě a světle šedé barvy, která je šachovnicově položena.

Empory

Nad bočními loděmi jsou umístěny empory, do kterých se vchází po schodišti na západní straně, jak je uvedeno v kapitole Západní průčelí. Tyto empory jsou klenuty poli valených kleneb půlkruhového profilu s lunetami. (viz příloha č. 4 obr. 6)

Prostory empor osvětluje stejný počet okenních otvorů, ale kruhového tvaru. I tyto otvory mají výraznou vnitřní a vnější niku otevírající se do prostoru. Zábradlí na emporách je zděné, omítnuté bílým štukem a zakončené dřevěným širokým madlem. Na podlaze z podélně položených prken jsou umístěny dvě řady jednoduchých dřevěných lavic.

Kruchta

Kruchta se nachází na západní straně hlavní lodi a opírá se do dvou pilířů bočních lodí a dvou pilířů, které jsou umístěny do prostoru hlavní lodi. Pod kruchtou je prostor zaklenut třemi poli valené klenby s trojbokými výsečemi, z nichž dvě postranní mají půlkruhový a středové pole stlačený profil. Kruchta je, stejně jako prostor hlavní lodi, zaklenuta valenou klenbou s trojbokými nestyčnými výsečemi. (viz příloha č. 4 obr. 7)

Součástí kruchty je zábradlí, které je tvořeno dřevěným madlem polygonálního profilu pokryté iluzivním mramorem. Výplň zábradlí je dřevěná, vyřezávaná do podoby rokajových kartuší. Ve středové části zábradlí je umístěn hrací stroj varhan, který je zdoben směrem do prostoru lodi miniaturou varhan. Pod touto miniaturou nalezneme nápis: „*Z milodarů obnoveno L.P. 1900*“.

Kaple Panny Marie

Kaple Panny Marie na severní straně stavby je od boční lodi oddělena vítězným obloukem, který se opírá do pilastrů s polygonálními hlavicemi. Samotný prostor kaple je zaklenut úsekem valené klenby s trojbokými nestyčnými výsečemi, která přechází do konchy

členěné třemi trojbokými výsečemi. Klenba kaple se opírá do šesti pilastrů s ozdobnými polygonálními hlavicemi. (viz příloha č. 4 obr. 8)

V prostoru kaple nalezneme pět okenních otvorů, z čehož jeden ve středu kaple za oltářem, je zazděn. Zbývající čtyři otvory jsou segmentově zaklenuty. Tyto otvory mají výrazné vnitřní niky otvíravé do prostoru kaple, jejich nejužší části jsou vyplněny kamennými ostěními s okny.

Kromě vítězného oblouku je kaple ohraničena i dřevěným zábradlím, které je totožné se zábradlím na kruchtě.

Presbyterium

Prostor presbyteria je od hlavní lodi oddělen vítězným obloukem, který se opírá do pilastrů s polygonálními hlavicemi. Ve středové části vítězného oblouku nalezneme nápis: „*Sancto Archangelo Michaeli Ecclesia Exstructa Es*“. Dolní část presbyteria je od lodi oddělena ozdobným dřevěným zábradlím, totožným s těmi uvedenými na kruchtě a v kapli Panny Marie.

Na jižní a severní straně presbyteria se nacházejí čtyři okenní otvory s výraznou vnitřní nikou, která se otevírá do prostoru presbyteria. Dvojice otvorů je půlkruhově zaklenuta, stejně jako tomu je u oken v prostoru lodí. I nad těmito otvory nalezneme pár otvorů kruhového tvaru, taktéž s výraznou vnitřní nikou, která se otevírá do prostoru presbyteria.

Presbyterium je zaklenuto klenbou klášterního typu se zaoblením v koutech, která je doplněna trojbokými nestyčnými výsečemi. Celé klenební pole je pokryto rokajovými zrcadly s figurální malbou. (viz příloha č. 4 obr. 9)

Sakristie

Sakristie je klenuta také klenbou klášterního typu s trojbokými nestyčnými výsečemi a výraznými vystupujícími pasy, které se opírají do pilastrů v rozích místnosti. (viz příloha č. 4 obr. 10)

Do prostoru sakristie můžeme vstoupit z exteriéru z jižní strany výše uvedeným prostorem obdélného půdorysu s chodbou, nebo z prostoru presbyteria, kde je vchod skryt za

hlavním oltářem. Oba tyto vstupy jsou tvořeny otvorem se segmentovým zaklenutím, který je vyplněn dřevěným ostěním z prken. V sakristii je položena cementová dlažba čtvercového tvaru světle okrové barvy s motivem červených křížů.

Další dveřní otvor, který je součástí sakristie, nalezneme na její severní straně. Tento otvor slouží jako vstup na levotočivé schodiště s kamennými stupni, které jsou zapuštěny do obvodových zdí prostoru, jejich prostřednictvím se dostaneme do prvního patra nad sakristií. I tento prostor je zaklenut klášterní klenbou s trojbokými nestyčnými výsečemi a výraznými vystupujícími pasy, které se opírají do rohů místnosti. Okenní otvory jsou, stejně jako v sakristii, segmentově zaklenuty s výraznou vnitřní nikou otevírající se do prostoru.

Věž

Vstup do prostoru věže je umožněn z její východní strany, kam je umístěn pískovcový portál. Povrch portálu je členěn lehce vystouplou patkou, na kterou navazuje hladký dřík s vystupujícími obvodovými lištami zakončený lehce vystupujícími hlavicemi čtvercového tvaru. Portál je zaklenut stlačeným profilem s vystupující obvodovou lištou a klenákem. Součástí tohoto portálu je profilovaný segmentový rozeklaný fronton, jehož střed zdobí pískovcová socha Ježíše Krista s křížem.

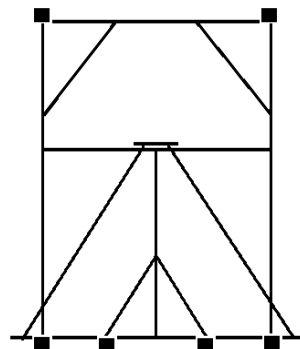
Přízemí věže je zaklenuto valenou klenbou s trojbokými nestyčnými výsečemi a využívá se jako předsín, kterou se vstupuje bočním vchodem do prostoru lodi. Tento prostor je obohacen o okenní otvor se segmentovým zaklenutím, který má výraznou vnitřní niku otevírající se do prostoru předsíně. Na západní straně této předsíně se nachází vstup na dřevěné žebříkové schodiště, které vede do vyšších pater věže. Valenou klenbou s trojbokými nestyčnými výsečemi nalezneme i v prvním patře věže. Tato klenba má neomítnutou pohledovou stranu, která je vyzděna z cihel. Vstup do prostoru krovu se nalézá v druhém patře věže, odkud se po dřevěných žebříkových schodištích dostaneme do třetího patra, ve kterém je umístěna zvonová stolice a nad ní hodinový mechanismus.

Zvonová stolice

Zvonová stolice ve věži je kombinací tzv. krabicové a štenýřové konstrukce zvonových stolic a obsahuje čtyři vazby krovového typu. Základ konstrukce tvoří dvojice vodorovných trámů v horní a spodní části stolice, které jsou v podélném směru spojeny

pásovými spoji s čtveřicí vazeb. Spodní základna stolice je posílena o dva další vodorovné trámy v podélném směru. Tyto trámy jsou ukotveny v obvodovém zdivu věže.

Mezi tyto vodorovné trámy jsou po obou stranách umístěny čtyři svislé trémové sloupky, do kterých se opírají rozpěry jednotlivých vazeb. Příčné ztužení vazeb tvoří dvojice pásků v horní části vazeb a dva páry šikmých trémových vzpěr, které jsou pásovými spoji ukotveny do štenýře.

Obr. 28: Vazba zvonové stolice. Nákres: autor.

Krov věže

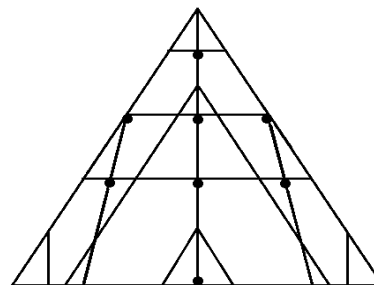
Krov věže je tvořen trémovou základnou s paprskovým systémem, která je spojena kovovými táhly s dvojicí trémů ukotvených do obvodového zdiva věže. Základ krovu je tvořen systémem osmi šikmých sloupků, které jsou usazeny na trémové základně a prostupují až do lucerny. Sestava těchto šikmých sloupků je podpořena systémem šikmých vzpěr, které jsou umístěny mezi tyto sloupky.

Krovy

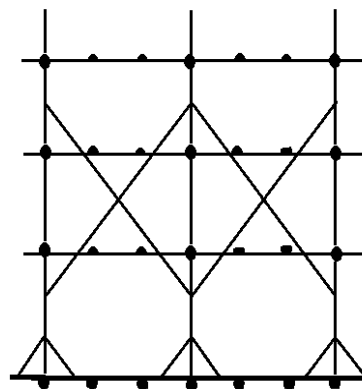
Krov kostela sv. Michaela Archanděla je hambalkový s třemi úrovněmi hambalků a vaznými trémami ve všech vazbách.

V plných vazbách je příčné ztužení zajištěno

věšákem, který je ukotvený železnými třmeny k vazným trémům. Mezi vazné trémy a věšáky byl vložen horní průvlak, který pomáhá snížit zatížení střechy. Dalším ztužujícími prvky v plných vazbách je pár šikmých vzpěr, které jsou s věšákem a vazným trémem spojeny plátovými spoji, a dlouhé vyvěšovací vzpěry, které jsou pod třetí úroveň hambalků spojeny plátovými spoji s věšákem a vazným

Obr. 30: Příčná plná vazba. Nákres: autor.

Obr. 29: Podélné ztužení středového rámu. Nákres: autor.

trámem.

V ploše středového rámu s věšáky je zajištěno podélné ztužení systémem ondřejských křížů a párem šikmých vzpěr mezi věšákem a horním průvlakem.

Zajímavé je řešení stolic, které dosahují pod druhou úroveň hambalků. Dle konstrukce krovu by tyto stolic měly být stojatého typu, ale jejich úhel je šikmý. Toto řešení zřejmě souvisí se snahou stavitele, aby byly podpory umístěny nad linie bočních lodí. Součástí těchto stolic jsou diagonály spojené plátovými spoji, za podpory dřevěných kolíků.

Mezilehlé příčné vazby jsou tvořeny třemi úrovněmi hambalků a patními vzpěrami.

4.4.3 Hodnotná stavební výbava objektu

Dveře západního průčelí

Dveře, kterými se vstupuje do předsíně západního průčelí, jsou dvoukřídlé, kombinované konstrukce. Lícová strana dveří má rámovou konstrukci, která je vyplněna čtyřmi výplněmi, po dvou v každém křídle. Tyto výplně mají obdélný tvar. Středové výplně jsou dekorovány prohlubní ve tvaru kvadrilobu. Spojení obou křídel dotváří klapačka s oblounovým profilem, jejíž horní konec je zdoben hlavou s klasicistním dekorem.

Tyto dveře jsou zavěšeny na třech párech vnějších vodorovných pásových závěsů, jejichž vnější nosná část je složena z jednoduchého háku, na který je nasazeno koncové oko závěsu ve tvaru svislého válce. Pásové závěsy jsou připevněny železnými hřeby s hlavami ve tvaru koule, které jsou ozdobným prvkem závěsů. Konce závěsů jsou rozšířeny do tvaru „srdíčkových lístků“ s esovitým zakončením. Toto provedení závěsů můžeme datovat od poloviny 18. století až do 19. století.

Zámek je vnější, krabicový s plošší krabicí s lehkým dekorem, kdy je povrch krabice rozdělen do tří částí dvěma svislými pásky, jejichž součástí je otvor pro klíč a vertikální kosočtverec, což napomáhá dataci do období poloviny 19. století.

Součástí zámku je jednoduchá klika s terčíkovým zakončením, která je umístěna v horní části krabice zámku. Kliky a klíčové štítky na lícové straně dveří jsou umístěny symetricky na obou dveřních křídlech. Kliky jsou klasicistní mosazné s polygonální profilované. Klíčové štítky jsou bohatě dekorované klasicistními motivy. Takovéto ztvárnění doplňků dveří můžeme datovat do počátku 19. století. (viz příloha č. 4 obr. 12)

Vstup do prostoru lodi

Dveře spojující západní předsíň se schodištěm s prostorem lodi, jsou taktéž dvoukřídlé, kombinované. Rubová - nosná strana dveřních křídel, která směřuje do prostoru lodi, je svlaková, zavěšená na dvou párech vnějších vodorovných pásových závěsů, jejíž vnější nosná část je složena z jednoduchého háku, na který je nasazeno koncové oko závěsu ve tvaru svislého válce. Konce závěsů jsou, stejně jako u dveří v západním průčelí, rozšířeny do tvaru „srdíčkových lístků“ s esovitým zakončením. Lícová - rámová strana dveří je pokryta diagonálně kladeným pokryvem z prken přibitých hřeby s oblými hlavami, které jsou součástí dekoru lícové strany dveří. Půlkruhový prostor nad dveřními křídly je vyplněn rámem s dvěma skleněnými výplněmi. Toto provedení závěsů můžeme datovat od poloviny 18. století až do 19. století. (viz příloha č. 4 obr. 14)

Zámek je vnější, krabicový s plošším obdélným tvarem, bez kovaného dekoru, což svědčí o mladší dataci zámku, někdy v 2. polovině 18. století. Zámek je svisle přepásaný lehce dekorovaným pásem, který je na koncích rozšířen.

Klika je umístěna samostatně pod úrovní zámku. Jedná se o barokní kliku se zatočeným koncem s odkrytým mechanismem a tepaným zadním krytem ve tvaru srdce.

Boční vstup do prostoru lodi

Tento vstup se nalézá v přízemí věže a jeho součástí jsou dvoukřídlé dveře kombinovaného typu, jejichž lícová strana, směřující do prostoru lodi kostela, je pokryta dřevěným rámovým diagonálně skládaným pokryvem bez obvodového rámu, který je přibit hřeby s oblými hlavami. (viz příloha č. 4 obr 13)

Tyto dveře jsou zavěšeny na třech párech vnějších vodorovných pásových závěsů. Jejich vnější nosná část je složena z jednoduchého háku, na který je nasazeno koncové oko závěsu ve tvaru svislého válce. Konce závěsů jsou rozšířeny do tvaru „srdíčkových lístků“ se zakončením dvojicí úzkých zaoblených pásků. Toto provedení závěsů můžeme datovat od stejného období jako předchozí, tedy od poloviny 18. století až do 19. století.

Zámek je vnější, krabicový s plošším tvarem krabice bez dekoru, která odkazuje na polovinu 18. století. Zvláštností je umístění kliky v poměrně velké vzdálenosti od systému zámku. Tato kovaná klika má jednodušší tvar s přehnutým koncem a pozdně barokní

výzdobou, která je umístěna pod krabicovým zámekem. Součástí dveřního křídla je barokní oválné držadlo s tepanou výzdobou z 18. století.

Stejně tepanou výzdobu obsahují i dva klíčové štítky, které jsou ve snaze o symetrii umístěny pouze jako dekorativní elementy na obou dveřních křídlech s tím, že jeden štítek je překryt krabicí zámku a jeho spodní část částečně překrývá tepanou výzdobu kliky.

Klika na rubové straně dveří je také umístěna do prostoru pod klíčovým štítkem. Jedná se o barokní kliku se zatočeným koncem. Její kryt je kompletní a bez dekoru, pouze s tepaným zadním krytem ve tvaru srdce.

Okna

Konstrukce oken, které se nacházejí v prostoru kostela, jsou ve většině případů novodobá dřevěná a skládají se z rámu členěných šesti skleněnými tabulkami obdélného tvaru.

Výjimku tvoří okna osvětlující prostor lodi a presbyteria. Ta jsou tvořena kovovým rámem členěným do devíti obdélníkových částí, které jsou částečně vyplněny skleněnými destičkami šestiúhelníkového tvaru. Součástí rámu jsou vitráže s vyobrazením Ježíše Krista a nápisy v češtině, ovšem bez signatury, či přesně datace. Dle provedení vitráží můžeme tato okna datovat do konce 19., či počátku 20. století. (viz příloha č. 4 obr. 15)

4.4.4 Shrnutí stavebního vývoje

Dle Emanuela Pocheho byl kostel postaven za Zdeňka z Valdštejna kolem roku 1577 jako luteránská modlitebna. Tato stavba byla však po požáru roku 1676 barokně přestavěna. Další přestavba kostela se uskutečnila roku 1709. Tehdejší podobu stavby však zničil další požár roku 1761. Stavba kostela v dnešní podobě se datuje mezi lety 1768 až 1778, kdy byla stavba obohacena o západní, pozdně barokní, průčelí. Kostel sv. Archanděla Michaela byl následně upravován kolem roku 1900. Roku 1872 byla věž kostela zakončena pseudogotickou helmicí od J. Kargerera.¹⁰⁴

Zařízení kostela se dochovalo jednotné, z doby kolem roku 1768. Hlavní oltář je rámový, vytvořený truhlářem K. Scharfem z Králík. Součástí hlavního oltáře jsou sochy sv.

¹⁰⁴ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 2*. Praha 1978. s. 131.

Josefa a sv. Jana Nepomuckého a obraz s vyobrazením archanděla Michaela, pravděpodobně od J. Raaba.¹⁰⁵

V současné podobě kostela převažují stavební zásahy z 18. století, což dokládají i výsledky dendrochronologického průzkumu z roku 2016, které datují dřevo použité v krovu nad lodí do přelomu let 1767 – 1768. Krov nad prostorem presbyteria následně do roku 1766.¹⁰⁶ Součástí takto náročného krovu tohoto stáří, tedy z 3. čtvrtiny 18. století, by měly být ležaté stolice. Vzhledem k tomu, že jsou zde užity jednodušší stolice stojaté a některé archaické prvky, které nalezneme spíše u krovů tzv. klasového typu, jako například podélné ztužení ondřejskými kříži v podélné střední rovině společně s ležatými stolicemi, je datování krovu na základě jeho konstrukční typologie velmi obtížné.

Mezi pozdější úpravy stavby můžeme zařadit například zazdění některých otvorů ve zdivu věže a západního štítu stavby. Co se týče zdiva v prostoru věže, je zřejmé, že původní věž byla o jedno patro nižší. Původní otvory pro zvonová okna byly umístěny ve druhém patře věže. Pravděpodobně při pozdější dostavbě současného zvonového patra věže byly původní otvory ve zdivu zazděny.

Do datování stáří věže kostela přinesl nové informace restaurátorský průzkum, který se zabýval restaurováním akantových hlavic na věži kostela. Díky novým poznatkům vzešlým z tohoto průzkumu víme, že věž, i se svým zvonovým patrem, byla postavena na počátku 17. století, ze kterého pocházejí restaurované akantové hlavice pilastrů. Je tedy možné, že věž je jednou z mála dochovaných částí původní stavby kostela. Ovšem pro tuto domněnku není v současné době dostatek důkazů.

Velmi zajímavý je štít západního průčelí stavby. Z jeho vnitřní strany můžeme vidět, že původní smíšené zdivo s větším poměrem lomového kamene, dosahuje pouze výšky spodního hambalku, a je jednou tak silné oproti navazující cihlové dostavbě štítu. Povrch tohoto původního zdiva je ve třech místech znatelně narušen předchozími stavebními zásahy. Středová část zdiva je po celé výšce narušena, zřejmě po umístění středového sloupku z poslední vazby krovu. Spodní část je rozšířena, zřejmě od rozpěr mezi vazným trámem a středovým sloupkem. Další narušení zdiva je po stranách, jedná se o v současnosti zazděné otvory obdélného tvaru, které jsou segmentově zaklenuté. Zajímavostí je, že nad tímto

¹⁰⁵ tamtéž.

¹⁰⁶ Dendrochronologický průzkum provedl Tomáš Kyncl ze společnosti DendroLab Brno.

viditelným zazděným otvorem je sice méně zřetelný, přesto přítomný, další otvor se segmentovým zaklenutím. Pravděpodobně se zde nalézalo štítové okno.

4.4.5 Památková péče

V období 19. století je zřejmé, podle dochovaných fotografií zveřejněných v díle Františka Musila, že kostel sv. Archanděla Michaela v Králíkách byl hojně navštěvován věřícími a každá oprava kostela se jich úzce dotýkala. Svědčí o tom pořádaná slavnost na počest umístění nové věžní helmice roku 1872.¹⁰⁷

Významnost tohoto kostela mohla být zesílena i díky blízkosti poutního místa Hory Matky Boží, které se nachází přibližně kilometr jihozápadně od města Králíky. Historii tohoto místa však citelně poznamenaly události první poloviny 20. století, kdy se Králíky, stejně jako řada dalších pohraničních měst, ocitly na území Sudet. Vzhledem k nedostatkům zjištěných pramenů z tohoto období, se i u této stavby můžeme jen domnívat, čím tato oblast procházela. Jisté je jen to, že po roce 1945 ztratila tato farnost řadu svých věřících, kteří v sobě nesli dlouhotrvající tradici k tomuto místu. Díky úspěšnému dosídlení města zde však nedošlo k výrazné devastaci staveb.¹⁰⁸ Doba komunismu pak do této oblasti vnesla řadu negativ. Kromě blízkosti státních hranic zde byly, na nedalekém poutním místě Hory Matky Boží, internováni vězni z řad redemptoristů, jezuitů a salesiánů.¹⁰⁹

Získané dokumenty, které se týkají památkové péče probíhající na kostele sv. Archanděla Michaela, se vztahují až k počátku 21. století. Přesněji k letním měsícům roku 2004, kdy probíhala na kostele sv. Archanděla Michaela oprava krovu nad lodí a presbyteriem, která byla spojena s opravou bednění a střešní krytiny. Tyto opravy krovu se týkaly výměny vazných trámů a částí pozednic a krokví, které byly napadeny hnilobou a houbou dřevomorkou. V podzimních měsících na tyto práce navazovala oprava krovu a výměna střešní krytiny věže kostela, kdy byly taktéž vyměněny části spodního vazného kříže, pozednice a krokví z důvodu hniloby a houby dřevomorky.¹¹⁰ Veškeré uvedené práce

¹⁰⁷ MUSIL, František. *Dějiny Králicka*. Dolní Lipka, 2000. s. 171. ISBN 80-902263-1-0.

¹⁰⁸ FILIPOVÁ, Žaneta. *Historie města*. Město Králíky. 2009 [cit. 2018-06-22] URL: <<https://www.kraliky.eu/#96/>>.

¹⁰⁹ DRUPAL. *Dějiny Kláštera*. Hora Matky Boží. 2013 [cit. 2018-06-25] URL: <<http://www.klasterkraliky.cz/historie/dejiny-klastera/>>.

¹¹⁰ Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. č. j. 1963/2003/ea – Jak032, Odborné vyjádření ze dne 24. března 2003.

provedly firmy Tesmo s. r. o. Praha, která se specializuje na rekonstrukce historických krovů, a Klempířství MAN s. r. o., Lanškroun.¹¹¹

Dle rozhodnutí Krajského úřadu v Pardubicích byl na obnovu této kulturní památky poskytnut finanční příspěvek z rozpočtu Pardubického kraje v rámci „Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón“ ve výši 910.000,-- Kč z celkové ceny 1.300.000,-- Kč.¹¹² Kromě příspěvku Pardubického kraje zaplatil vlastník, tedy Římskokatolická farnost Králíky, částku 130.000,-- Kč a město Králíky přispělo sumou ve výši 260.000,-- Kč.¹¹³

Vše bylo provedeno přesně dle projektu Ing. Jindřicha Rineše z března 2003, který byl schválen Národním památkovým ústavem v Pardubicích dne 24. března 2003 a celý průběh prací byl několikrát kontrolován zástupci zúčastněných stran.¹¹⁴

Restaurátorské práce

Roku 2013 proběhlo restaurování osmi akantových hlavic věže kostela. Restaurátorské práce provedla restaurátorka Kateřina Čiháková Myšková, která popsala stav památky následovně: *„Dílo je provedeno v přírodním kameni – hlavice s jemným rostlinným dekorem (nízký reliéf) z počátku 17. století je velmi dobré kvality. Hlavice jsou sekány v pískovci. Pískovcové části jsou ručně sekány. V minulosti byly části architektury opravovány, jen silně poškozené části hlavic a to neodpovídající výplní hrubé malty. Některá místa jsou mechanicky poškozená, některá chybějí úplně. Na povrchu působením chemického zvětrání byly vytvořeny černé krusty. Další příčinou poškození bylo působení dešťové vody (eroze). Zvětrání přírodního kamene je viditelné na všech částech architektury. Celkové poškození památky je závažné.“*¹¹⁵

Restaurátorské práce probíhaly následovně. Nejprve byl proveden průzkum, při kterém byly zjištěny mechanické, fyzikální a chemické příčiny poškození materiálů. Výsledkem průzkumu bylo navržení vhodné metodiky a technologie prostředků, které budou využity při

¹¹¹ Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. č. j. 9357, Rozhodnutí č. 2004/01676 ze dne 1. října 2004, s. 1.

¹¹² tamtéž s. 2.

¹¹³ tamtéž s. 4.

¹¹⁴ Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. č. j. 1911/2005/ea/SaK, Vyjádření ze dne 8. dubna 2005.

¹¹⁵ Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. Restaurátorská zpráva, č. j. 5338. Ze dne 15. června 2013.

restaurování. Poté nastala etapa čištění hlavic, které se provádělo jak mechanickou cestou, tak v místech, kde to bylo přípustné, i za pomoci chemických prostředků. Po odstranění povrchových nečistot byl proveden zábal plastik za účelem změkčení krust a odsolení spodních částí plastik. Po čištění následoval konsolidační proces, který nanesením konzervačního prostředku obnovil pevnost a soudržnost materiálu. Následně byla provedena rekonstrukce (modelování) chybějících částí a to dle tvarovosti autentické hmoty originálu. V rámci modelování byl použit tmel s odpovídající strukturou a barevností. Výsledné části z tmele byly k originálu připevněny nerezovými čepy. V poslední fázi restaurování byla na základě výsledku restaurátorského průzkumu určena barevná retuš, a to s ohledem na charakter památky při respektování patiny stáří, a následně byl celý povrch ošetřen hydrofobním prostředkem s ohledem na materiál hlavic.¹¹⁶

4.5 Kostel Narození Panny Marie v Mlýnickém Dvoře

4.5.1 Situace stavby v zástavbě a terénu

Mlýnický Dvůr je částí obce Červená Voda ležící od ní jižním směrem, při hlavní silniční komunikaci na Šumperk. Dle půdorysu můžeme tuto vesnice zařadit do skupiny údolních hromadných, rozvolněných vesnic. Vesnice leží mezi Bukovou horou na západě a Ovčím vrchem, který leží na východ od Mlýnického Dvora. Vesnicí protéká řeka Březná.

Kostel Narození Panny Marie se nalézá v západní části vesnice a je ohraničen hřbitovní zdí z lomového kamene, která je zakončena stříškou sedlového tvaru s břidlicovým pokrytím. Součástí hřbitovní zdi je, na její východní straně, brána umožňující jediný přístup k objektu kostela. Kolem stavby se nacházel hřbitov, který je v současné době zrušený. Upomínkou na něj zůstává několik náhrobků, které jsou součástí hřbitovní zdi a jižní strany stavby. (viz příloha č. 5 obr. 1)

4.5.2 Popis stavby

Jedná se o zděnou, jednolodní, barokní stavbu obdélného půdorysu s polygonálním závěrem, jehož presbyterium je oproti lodi užší. Zvláštností stavby je umístění presbyteria v rámci světových stran, oproti všeobecné zvyklosti je presbyterium umístěno v západní části stavby. Prostor mezi vstupní branou a východní předsíní kostela, která má obdélný půdorys, je

¹¹⁶ Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. č. j. 5338. Restaurátorská zpráva ze dne 15. června 2013.

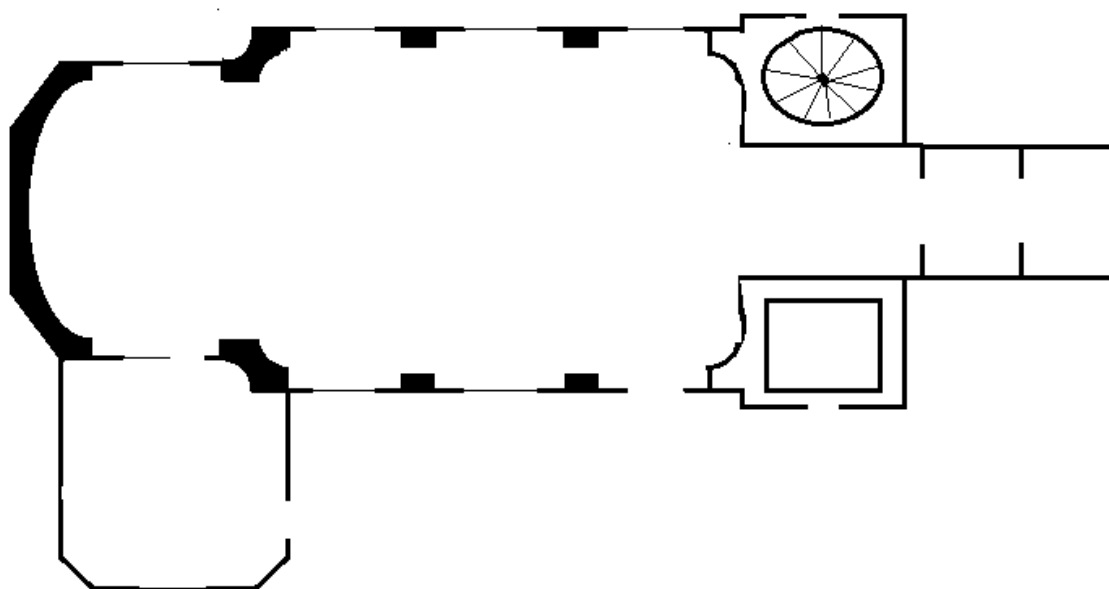
zastřešen sedlovou stříškou s valbovým zakončením nad branou. Mezi branou a předsíní tak vznikla krytá chodba.

Východnímu průčelí kostela dominuje hranolová věž zakončená stanovou střechou pokrytou měděnými pláty a na jejím vrcholu stojícím křížem, která vytváří rizalit

Obr. 31: Kostel Narození Panny Marie - severní průčelí. Foto: autor.

dělicí průčelí do tří vertikálních os. Na jižní straně presbyteria se nachází prostor čtvercového půdorysu zakončený valbovou střechou, ve kterém je umístěna sakristie. Povrch kostela je hladce omítnut s výrazným soklem, ze kterého je v současné době odstraněna omítka. Díky tomu je zjevné, že je celý objekt postaven z cihel. Jediným dekorativním prvkem exteriéru stavby jsou štukové šambrány vytvořené kolem okenních otvorů, které mají vystupující obvodovou lištu a ve středové části výrazný klenák. Samotné okenní otvory jsou symetricky umístěné ve stejné výšce, pod korunní římsou a všechny jsou obdélného tvaru se segmentovým zaklenutím a výraznou podokenní římsou z pískovce. Vnitřní nika těchto okenních otvorů je výraznější a otevírá se do prostoru lodi a presbyteria. Korunní římsa objektu je deskového typu s polygonálním členěním. Střecha kostela je sedlová, zakončená valbou nad presbyteriem a pokryta břidlicí s výjimkou západního průčelí a sakristie, které jsou pokryty měděnými pláty.

Obr. 32: Celkový půdorys stavby.

Průčelí

Jak je uvedeno výše, východnímu průčelí dominuje hranolová věž, která tvoří rizalit rozdělující průčelí do tří svislých částí bez dekoru. Celé průčelí spojuje korunní římsa deskového základu s polygonální profilací, která je chráněna oplechováním. (viz příloha č. 5 obr. 2)

Štít průčelí má trojúhelníkový tvar a dominuje mu zvonové patro věže, které je zakončeno korunní římsou deskového základu. Povrch štítu a věže je dekorován dvěma úrovněmi horizontálních vystupujících lišt.

Součástí zvonového patra jsou tři okenní otvory obdélného tvaru s půlkruhovým zaklenutím, které jsou zdobeny štukovou šambránou s vystupující obvodovou lištou a klenákem. Okenní otvor nad východní předsíní je zakončen segmentovým profilem a stejně jako ostatní okenní otvory, i tento je zdoben štukovou šambránou s vystupující obvodovou lištou a klenákem.

Do severního a jižního průčelí jsou umístěny výše uvedené okenní otvory s jednoduchou štukovou šambránou a pískovcovými podokenními římsami. Na severovýchodní a jihovýchodní straně těchto průčelí se nacházejí lehce vystupující boční rizality, jejichž součástí jsou symetricky umístěné dveřní otvory s dřevěným ostěním a štukovým vystupujícím rámem, který vytváří dojem portálu. Nad nimi se nacházejí, v horizontální ose s ostatními okenními otvory jsou další dva otvory zakončené segmentovým profilem s pískovcovou podokenní římsou a štukovými šambránami, které jsou totožné s ostatními.

Jižní průčelí je obohaceno o sedm náhrobků, které jsou vetknuty do zdiva stavby. Jedná se o náhrobky z 19. století, které jsou vyhotoveny z mramorových desek. Pouze dva náhrobky jsou pískovcové s vloženými mramorovými deskami. Západní průčelí je hladce omítnuto bez dekoru a tvoří ho polygonální závěr.

Východní předsín

Jak je uvedeno výše, součástí východního průčelí je předsín obdélného půdorysu, která je střechou spojena se vstupní bránou. Vstup do této předsíně je umístěn na její východní straně a je tvořen dveřním otvorem obdélného tvaru zakončený stlačeným profilem bez

portálu. Předsíně je zakončena jednoduchým trémovým stropem se zbytky vápenné omítky, který překrývá i část střechy mezi bránou a předsíní. Na severní a jižní straně předsíně nalezneme dva okenní otvory kruhového tvaru s výraznou vnitřní nikou, která se otevírá do prostoru předsíně. Pod oknem na severní straně předsíně se nachází půlkruhově zaklenutá nika, do které byl vložen pískovcový náhrobek z počátku 17. století.

Prostor lodi

Z předsíně se dveřním otvorem zakončeným segmentovým profilem, který je vyplněný pískovcovým portálem, dostaneme do prostoru pod kruchtou a následně do prostoru lodi.

Prostor lodi je členěn výraznou korunní římsou deskového základu s polygonálním profilem, která obepíná celý prostor lodi a presbyteria, kde tvoří hlavice polopilířů vystupujících do prostoru. V místech předělu, kde loď navazuje na vítězný oblouk, a na západní straně, kde prostor lodi přechází na kručtu, mají polopilíře konkávní čtvrtkruhový profil. (viz příloha č. 5 obr. 3)

Loď je zaklenuta valenou klenbou s trojbokými nestyčnými výsečemi. Na východní straně lodi má kápě klenby sousedící s prostorem kručty kupolový tvar a je opřena do polopířů, taktéž s konkávním čtvrtkruhovým profilem. V tomto klenebním poli nalezneme nápis „*Laudate Dominum*“, který nesou dvě bílé holubice s ratolestí v zobácích. Nad nápisem se nachází malba se symbolem lyry ve věnci z ratolesti. Klenba nad lodí se opírá do výše zmíněných plochých polopilířů, které vystupují do prostoru lodi. Na rubové straně klenby jsou zřetelná vystupující žebra, která dělí jednotlivá pole s výsečemi a zpevňují hrany výsečí.

Valená klenba nad lodí je členěna do dvou klenebních polí pokrytých nástrovní malbou. Tato pole jsou orámována dekorativními rámy. V klenebním poli, které přechází do Vítězného oblouku, nalezneme nápis „*Ave Maria Gratia Plena*“. I tento nápis nesou dvě bílé holubice s ratolestí v zobácích. Nad nápisem je umístěna malba symbolu Božího oka.

Podlaha v lodi je částečně pokryta cementovými dlaždicemi s motivem oranžového kruhu s čtyřcípou červenou hvězdou na červeném podkladu. Pod touto dlažbou jsou položeny cihly.

Presbyterium

Prostor lodi je od presbyteria oddělen vítězným obloukem s výrazným pasem, který se opírá do polopilířů s hlavicemi. V dolní části pak předěl tvoří schod z pískovcových kvádrů se zaoblenou hranou. Presbyterium je zaklenuto valenou klenbou s trojbokými styčnými výsečemi. V závěru presbyteria má kápě klenby kupolový tvar. Tato klenba je vykládána z rohů a opírá se do závěru, který má v profilu půlelipsový tvar. Závěr presbyteria je obohacen pilastry s polygonálními hlavicemi, mezi nimiž je umístěn hlavní oltář. V prostoru presbyteria se nachází dva okenní otvory, a to na severní a jižní straně. (viz příloha č. 5 obr. 4)

Podlaha je pokryta cementovou dlažbou s motivem jedenácticípé hvězdy červené, béžové a tmavě modré barvy.

Sakristie

Vstup do prostoru sakristie je umožněn z jižní strany presbyteria otvorem obdélného tvaru s dřevěným ostěním a rámovou konstrukcí dveří. Vnitřní nika tohoto otvoru má obdélný tvar se segmentovým zaklenutím. (viz příloha č. 5 obr. 5)

Prostor sakristie je klenutý klášterní klenbou s pětibokou výsečí u dveřního otvoru do presbyteria na severní straně sakristie a další pětibokou výsečí u okenního otvoru obdélného tvaru se segmentovým zaklenutím na jižní straně sakristie.

Další vstup do sakristie se nachází v její východní straně. Tento vstup se skládá z otvoru obdélného tvaru, který je vyplněn dřevěným, novodobým portálem s rámovou dveřní konstrukcí. Vnitřní nika má obdélný tvar s půlkruhovým zaklenutím.

Podlaha je pokryta cementovou dlažbou třech různých motivů.

Kruchta

Kruchta je umístěna do prostoru věže ve východní části stavby a stejně jako presbyterium je oproti lodi zúžená. V přízemí věže se nachází prostor pod kruchtou, který je zaklenut valenou klenbou s trojbokými nestyčnými výsečemi, která se opírá do pilastrů. I samotný prostor kruchty je klenutý, taktéž valenou klenbou s trojbokými nestyčnými výsečemi. (viz příloha č. 5 obr. 6)

Zábradlí kruchty je zděné, dekorované pokračující korunní římsou polygonálního profilu. Do středu zábradlí je umístěn hrací stroj varhan, který je zdoben do prostoru lodi miniaturou varhan.

Prostor věže

Do prostoru věže se vstupuje výše zmíněným bočním rizalitem na severní straně stavby. Zde je využit prostor čtvercového půdorysu, který sousedí s věží, pro umístění vřetenového schodiště elipsového půdorysu. Toto schodiště je levotočivé dřevěné, se zděným vřetenem elipsového půdorysu s dřevěnými stupni.

V prvním patře věže se nalézá vstup do prostoru kruchty, která je popsána výše. Následuje druhé patro, kde je, kromě vstupu do krovu nad prostorem lodi a presbyteria, umístěna také konstrukce zvonové stolice.

Na jižní straně sousedí s věží další prostor čtvercového půdorysu, který byl určen pro potřeby márnice.

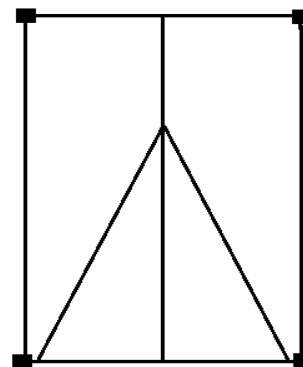
Zvonová stolice

Jak již bylo uvedeno, zvonové patro se nachází v druhém patře věže. Nalezneme zde zvonovou stolicí tzv. krabicové rámové konstrukce se dvěma vazbami.

Krabicovou rámovou konstrukci tvoří čtyři vodorovné trámy, které jsou spojeny čepováním do čtvercového rámu. Dva takovéto rámy pak tvoří horní a spodní základový rám konstrukce.

Do těchto dvou základových rámu jsou ukotveny svislé trémové sloupky a to čtyři do rohů rámu a další čtyři do středu obvodových stran konstrukce. Tato konstrukce je ztužena páry šikmých trémových vzpěr v jejích horních rozích.

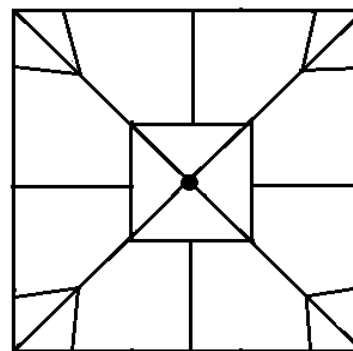
Každá vazba je složena z trémového sloupu (tzv. štenýře), který je v příčném směru podepřen jedním párem šikmých trémových vzpěr. Každá vazba je zakončena rozpěrou, která je čepováním, a za pomoci pásových třmenů spojena s krabicovou konstrukcí.

Obr. 33: Vazba zvonové stolice v příčném směru.

Krov nad věží

Trámová základna krovu věže je tvořena paprskovitě sestaveným základovým roštem, do jehož středu se opírá středový sloupek. Základový rošt je ukotven do pozednic za pomoci párů šikmých výměn v nároží věže. Základní kříž roštu je spojen svislými trámky v rozích zdiva s dalším

Obr. 34: Trámová základna věže.

základním křížem, který je umístěn rovnoběžně pod trámovou základnou krovu, a jeho konce jsou ukotveny ve zdivu věže.

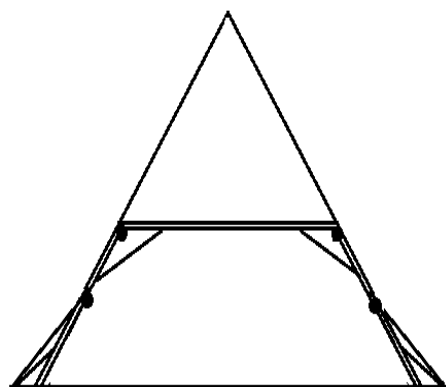
Krov nad lodí a presbyteriem

Nad prostorem lodi a presbyteria nalezneme hambalkový krov se šikmými stolice, kterými prochází v podélném směru pod úrovní hambalků hlavní vaznice pětibokého profilu.

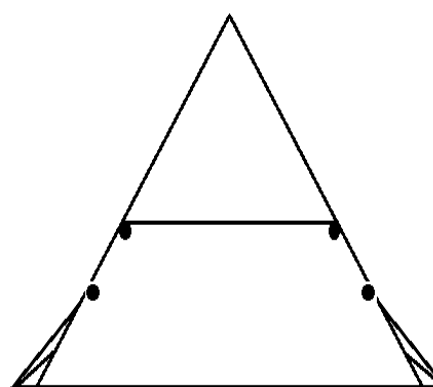
V plné vazbě je příčné ztužení zajištěno za pomoci pásků umístěných mezi rozpěrou pod hambalkem a sloupkem šikmé stolice. Konstrukční prvky krovu jsou spojeny čepovými spoji s jištěným za pomoci dřevěných kolíků. Mezi plnými vazbami se nachází čtyři vazby prázdné. Podpůrnou soustavu doplňují krátkata ve všech vazbách.

Zavětrování krovu je provedeno párem šikmých diagonál umístěných v mezilehlých vazbách a ukotvených do vaznice a sloupku stolice.

Krov nad prostorem presbyteria se, i přes své zúžení, neliší svou konstrukcí od krovu nad prostorem lodi.

Obr. 36: Plná příčná vazba.

Obr. 35: Mezilehlá příčná vazba.

Východní brána

Jak je uvedeno již výše, jediný vstup do areálu hřbitova s objektem kostela je prostřednictvím východní brány. Tato brána je postavena z lomového zdiva a je hladce omítnutá. Její vnitřní nika směřující ke kostelu, má obdélný tvar a je zakončena vodorovným překladem, vnější nika brány je půlkruhově zaklenutá.

Tato brána je vyplněna dvoukřídlými vraty kombinované konstrukce, kdy lícová, rámová strana je pokryta šikmo kladeným pokryvem z prken v obdélníkovém rámu. Rubová strana je svlaková s třemi páry vodorovných železných závěsů.

Zámek je vnější, krabicový s plošší krabicí bez dekoru. Kliky jsou mosazné s kuželovitým tvarem polygonálního profilu zakončené kuličkou. Tyto kliky jsou vloženy do středu štítku kruhového tvaru. Klíčové štítky jsou umístěny samostatně pod klikami. Tyto prvky můžeme datovat do 2. poloviny 19. století.

4.5.3 Hodnotná stavební výbava objektu

Mříže

Okna, která se nacházejí v objektu kostela Nanebevzetí Panny Marie, jsou novodobá, o čemž dokládá zpráva v dokumentaci objektu, která se součástí archivního fondu Národního památkového ústavu v Pardubicích.

Jejich hodnotnou součástí je mříž nacházející se v okenním otvoru v sakristii. Tato mříž je vytvořena z kovaných provlékaných mřížových prutů obdélného profilu, jejichž koncové části jsou vetknuty do zdiva otvoru. Do středové části mříže je vložen kruh. Toto provedení mříže se středovým kruhem je typické pro renesanční období.

(viz příloha č. 5 obr. 7)

Dveře

Stejně jako okna, i některé dveře byly nahrazeny novými, rámovými konstrukcemi. Proto se zde budu věnovat dveřím, které se zachovaly v interiéru stavby, a dle mého názoru jsou původní.

Dveře v sakristii

Jedná se o dveře spojující prostor presbyteria se sakristií. Tato konstrukce dveří je taktéž rámová, tvořená čtyřmi výplněmi obdélného tvaru. Tyto výplně jsou provedeny ze dvou svislých masivních prken bez zdobení. Dveře jsou zavěšeny na dvou železných, ručně tepaných, vnějších vertikálních závěsech esovitého tvaru, které jsou k rámu konstrukce připevněny hřebíky. Oka závěsů jsou nasunuta na hák, který je ukotven v dřevěném ostění. V nosném trnu s okem je viditelně podsunut čep, který je fixovaný do ostění svým spodním koncem za pomoci hřebu s kulatou hlavou. (viz příloha č. 5 obr. 8)

Součástí dveří je také barokní zámek pravděpodobně z 2. poloviny 18. století. Jedná se o vnější, krabicový zámek s plošší krabicí a jednoduchým tvarem kované kliky s přehnutým koncem. Zámek má odstraněný kryt mechaniky.

Na lícové straně těchto dveří se nachází jednoduchá tyčová klika s tepaným barokním klíčovým štítkem a ve středové části konstrukce vypouklé držadlo terčového typu. Tyto prvky můžeme datovat do 2. poloviny 18. století, až na tyčovou kliku, která je z 2. poloviny 19. století.

Dveře východní předsíně

Další dveře, kterým se budeme věnovat, jsou součástí pískovcového ostění v otvoru obdélného tvaru se segmentovým zaklenutím, který spojuje východní předsíň s prostorem pod kruchtou. (viz příloha č. 5 obr. 9)

Tato konstrukce je dvoukřídlá rámová, z obou stran pokryta kolmo skládaným pokryvem z fošen. Rubová strana, která je nosná, je zavěšena na třech párech klasicistních závěsů křížového typu z přeložených pásových dílů, které jsou propojeny šroubem s novodobou šestibokou maticí. Pásové díly jsou zakončeny dekorem ve tvaru listu.

Zámek je vnější, krabicový s plošší krabicí a jednoduchým dekorem, kdy je povrch krabice rozdělen do tří částí dvěma svislými pásky s vertikálními kosočtverci. Klika je jednoduchá s terčíkovým zakončením, která je součástí horní části krabice zámku. Propojení krabice zámku s konstrukcí dveřního křídla bylo provedeno novodobými šrouby s půlkruhovou hlavou a v případě mechanismu kliky i za použití šestiboké matky. Dle provedení můžeme zámek datovat do období poloviny 19. století.

Dveře do východní předsíně

Dveře vedoucí do východní předsíně jsou jednoduché svlakové a otevírají se do exteriéru. Tyto dveře jsou zavěšeny na dvou párech vnějších, horizontálních, kovaných závěsů, jejichž háky i oka mají jednoduchý barokní profil. Tyto závěsy jsou zakončeny dekorem ve tvaru „srdíčkového listu“ a jsou ke konstrukci dveří připevněny pozůstatky hřebů s hlavičkami čtvercového profilu.

4.5.4 Shrnutí stavebního vývoje

Dle Emanuela Pocheho byl kostel Narození Panny Marie původně renesanční stavbou postavenou po roce 1575 rodem Schürerů, kteří zde v té době sídlili. Objekt kostela prošel radikální, pozdně barokní rekonstrukcí roku 1773, kdy byla kostelu dána současná podoba. Stavba kostela byla v průběhu 19. století upravována.¹¹⁷

Zařízení kostela je převážně z 18. století. Jedná se například o rokokový hlavní oltář s obrazem Narození Panny Marie z 3. čtvrtiny 18. století, či kamennou křtitelnicí s torčovanými kanelurami patrně také z 18. století.¹¹⁸

Dle dokumentace uložené v Národním památkovém ústavu v Pardubicích je kostel původně renesanční, postavený po roce 1575. Po barokní přestavbě v 70. letech 18. století byl ještě upravován v 19. století. Zařízení kostela je různorodé, převážně z 2. poloviny 18. století, doplněné o novodobé prvky v 19. a 20. století. Výjimkou jsou renesanční a raně barokní náhrobky rodiny Schürerů z Waldheimu, které jsou osazeny do hřbitovní zdi a východní předsíně kostela. Jedná se o náhrobky Dominika Schürera z počátku 17. století a jeho dvou synů, kteří zemřeli roku 1599 při morové epidemii. Třetí náhrobek, na kterém je vytesána Schürerova manželka s dítětkem, je z roku 1609 a při restaurátorských pracích roku 1997 byl, kvůli svému špatnému stavu, přemístěn ze hřbitovní zdi do východní předsíně.¹¹⁹

4.5.5 Památková péče

Dle dochovaných finančních záznamů farního úřadu v Mlýnickém Dvoře z období 19. století a 1. poloviny 20. století, které jsou uloženy v archivním fondu Farnosti Mlýnický Dvůr

¹¹⁷ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 4*. Praha 1982. s. 461.

¹¹⁸ tamtéž s. 462.

¹¹⁹ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, n. z. PP/Kov.-96/2000, Revize mobiliáře ze dne 25. 8. 2000.

ve Státním oblastním archivu v Ústí nad Orlicí, neprocházela stavba kostela ve zmíněném období žádnými výraznějšími stavebními opravami.¹²⁰

My však dnes, na základě malby nacházející se v prostoru lodi a presbyteria, můžeme říci, že kostel byl v 19. století upravován. Svědčí o tom restaurátorský průzkum, který proběhl roku 1996 na přání zástupců Okresního úřadu v Ústí nad Orlicí a Památkového ústavu v Pardubicích. Prováděli ho restaurátoři Šárka a Petr Bergerovi a jednalo se o sondážní průzkum omítkových a barevných vrstev, který měl odhalit případné starší vrstvy barevných omítek.¹²¹

Výsledkem bylo odhalení fragmentů barokní malířské výzdoby v podobě volut s květinovou výzdobou v prvním poli severní strany lodi od vítězného oblouku. Rozšířením sond bylo zjištěno, že se jedná o technologii vápenné malby secco. Malby podobného charakteru byly nalezeny i na jižní straně lodi v prvním poli od vítězného oblouku. Tyto nálezy však byly daleko skromnějšího rozsahu a lišily se svou barevností. Nejvíce se zachovala malířská výzdoba v prostoru presbyteria, kde byla odkryta dekorativní malba z přelomu 19. a 20. století.

Na jižní straně závěru presbyteria byl navíc odhalen fragment malby pocházející z období barokní přestavby kostela v 70. letech 18. století. Jednalo se o postavu andílka, který sedí na iluzivní architektuře. Bohužel byla tato malba poškozena dřívějšími zásahy při budování elektroinstalace v objektu. Další pozůstatek po barokní výmalbě objektu, který byl objeven při restaurátorském průzkumu, je štukový iluzivní portálek v místě hlavního oltáře a iluzivní mramorování na pilastrech v závěru presbyteria. Pozůstatky maleb, které se nacházely na spodní části zdiva, byly v důsledku degradace omítek způsobené vlhkostí, již nečitelné.¹²²

Roku 1997 pak následovaly restaurátorské práce na zjištěných nástěnných malbách v presbyteriu a zároveň s těmito pracemi byl prováděn i další restaurátorský průzkum, tentokrát na stropních klenbách kostela. Dříve odhalené nástěnné malby v presbyteriu byly zpevněny a očištěny s ohledem na jednotlivé barevné vrstvy. V místech, kde došlo k poškození omítek, byly tyto části tmeleny štukovým tmelem. Před chystanými retušemi maleb byl povrch zafixován vaječnou emulsi, čímž bylo docíleno spojení a oživení

¹²⁰ SokA Ústí nad Orlicí, Farní úřad Mlýnický Dvůr, inv. č. 247, kart. IId, Vyřízení ročních uzávěrek kostelních účtů s přílohami (1829 – 1900) a (1901 – 1943).

¹²¹ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, inv. č. 2295, Restaurátorský průzkum z 3. listopadu 1996. s. 1

¹²² tamtéž s. 2.

originálních barev. Vaječná emulze byla použita i jako pojivo pigmentových a akvarelových barev, které byly použity při retuši maleb.

Co se týče malířské výzdoby odhalené v prvních polích severní a jižní strany lodi od Vítězného oblouku, byla zde při odkrytí větší plochy omítky nalezena malba „rokajových zrcadel“, která původně vyplňovala celé plochy stěn v těchto polích. Tyto malby, především ve středu polí, byly však pozdější hlinkovou výmalbou a nešetřeným zaváděním elektroinstalace pro osvětlení zcela degradovány.

Restaurátorský průzkum nástropních maleb v klenebních polích nad lodí, který byl proveden také v roce 1997, objevil na straně malované náhrobní desky, která je součástí figurální malby s kompozicí „Zmrtvýchvstání Krista“, tuto signaturu: „*Gemalt im Jahre 1896 unterm Hochwurdigem Herrn Pfarrer Conrad Hanisch, von Adolf Kleiner Maler, Sternberg Obmann Josef Brachtel.*“. Tím je zřejmý nejen rok 1896, z něhož malby pocházejí, ale mimo jiné i autor, kterým je Adolf Kleiner ze Sternberga. Při podrobnější prohlídce zjistili restaurátoři, že jsou obě malby ve velmi špatném stavu. Barevné vrstvy na mnoha místech odpadávaly od vápenného podkladu, pod kterým byly sondážním průzkumem nalezeny 2 – 3 bílé vápenné nátěry na štukové vyrovnávací omítce. Klenebním polem procházelo množství trhlin a v místech, kde patrně zatékalo, degradovala i podkladová omítka.

Dle restaurátorské zprávy musela degradace figurální malby započít velmi brzy po jejím zhotovení roku 1896. Soudí tak dle nálezů hrubých přemalby na již dříve opadaných místech malby. Tyto přemalby byly datovány do 20. až 30. let 20. století, z něhož pochází kompozice „*Korunování Panny Marie*“ v kupoli presbyteria signovaná jménem: „*Jiří Jelínek*“.¹²³

Tomuto autorovy restaurátoři připisují i zásah do tvaru nástropních zrcadel v lodi. Ty byly původně ukončeny kulatými a oblými liniemi, které autor prodloužil do tvaru špičatých kosočtverců. Avšak ani autorova malba v presbyteriu nezůstala bez povšimnutí restaurátorů. Díky dochované fotografii a výpovědi pamětníků restaurátoři zjistili, že prostor presbyteria zdobila původně malba s jiným motivem. Také shledali, že současná malba „*Korunování Panny Marie*“ je ve velmi špatném stavu, pouze olejové dekorativní zlacené pozadí zůstalo nepoškozené. Sondážním průzkumem byly objeveny spodní barevné vrstvy z doby přestavby kostela v 70. letech 18. století. Jedná se o květinové motivy a volutové rámování, které

¹²³ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, inv. č. 2273, Restaurátorský průzkum z 3. listopadu 1997. s. 2

pravděpodobně patřili k malířské květinové a dekorativní výzdobě, která měla za cíl prodloužení oltářní architektury, jejíž fragmenty byly nalezeny v předešlém restaurátorském průzkumu presbyteria. Vzhledem k tomu, že tyto květinové motivy a rámování bylo nalezeno pouze v místech nad hlavním oltářem, domnívají se restaurátoři, že malíř Jelínek před namalováním své figurální malby původní malby seškrabal a nahodil novou omítkou.¹²⁴

V závěru roku 1992 bylo na základě uskutečněného místního šetření vydáno Vyjádření k opravě hřbitovní zdi a renesančních náhrobků. Po odstranění náletové zeleně ze zdi a její blízkosti měla být provedena oprava hřbitovní zdi. Dle doporučení se měla oprava uskutečnit se zřetelem na maximální zachování původního zdiva takovým způsobem, aby opravené části plynule navazovaly na zachované úseky a při opravě byla dodržena obrysová linie trasování zdi po obou jejích stranách. Co se týče povrchové úpravy, měla být zeď pokryta jednovrstvou hrubou zatřenou vápennou omítkou a její koruna chráněna podélnou sedlovou stříškou pokrytou břidlicovými šablonami na lehké dřevěné konstrukci. Ohledně renesančních náhrobků se dokument zmiňuje pouze o jejich případném přemístění, či zastřešení po konzultaci s odborníkem.¹²⁵

Počátkem roku 1999 bylo vydáno kladné vyjádření k obnově střešního pláště kostela. To mělo proběhnout za podmínky, že na pokrytí střechy lodi bude použita břidlice a další části objektu, kterými jsou věž, sakristie a východní předsíň, budou pokryty měděným plechem. Památkový ústav v Pardubicích neměl námitek proti použití měděného plechu na ochranném plechování proti padajícímu ledu pod zvonovým patrem věže a použití stejného materiálu u okapů a žlabů. Jediným bodem, který bylo nutné blíže specifikovat, byla oprava bání a kříže věže. Tento bod znamená, že hranolová věž na východním průčelí byla patrně zakončena cibulovou bání, která se z neznámých důvodů nezachovala do dnešní doby.¹²⁶

Počátkem roku 1996 bylo vydáno pracovníkem Památkového ústavu v Pardubicích souhlasné vyjádření k výměně otvorových prvků v kostele. Jednalo se o výrobu a osazení kopií otvorových prvků, kterými jsou dveře, okna a vrata. Bylo stanoveno, že kopie budou

¹²⁴ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, inv. č. 2295, BERGER. Petr, BERGEROVÁ Šárka. Restaurátorský průzkum z 3. listopadu 1996. s. 3

¹²⁵ Národní památkový ústav v Pardubicích Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP/Kk-757/92. KOVAŘÍK, Petr, Vyjádření ze dne 30. 12. 1992.

¹²⁶ Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. 151/99, KOVAŘÍK, Petr, Vyjádření ze dne 25. 3. 1999.

vyrobeny z dubového dřeva s přírodní vnější povrchovou úpravou a budou zachovávat původní profilaci článků originálů.¹²⁷

Počátkem roku 1988 se uskutečnila prohlídka mobiliáře a interiéru kostela, při které byla zjištěna nutnost doplnění státního seznamu movitých kulturních památek o některé předměty nacházející se v objektu. Jednalo se hlavně o boční oltář Panny Marie s gotickou sochou Madony s dítětem z roku 1500, kazatelnu se sochou Jana Křtitele a s četnými reliéfy, křtitelnici s řezbou Kristova křtu na stříšce, renesanční a barokní náhrobky, obrazy a svícny. Z hlediska interiéru kostela bylo doporučeno, kvůli vysokému výskytu aktivního červotoče, provést v co nejbližší době vyplynování prostoru.¹²⁸

Doporučené plynování proti aktivnímu červotoči proběhlo počátkem 90. let 20. století a při následné prohlídce interiéru, která se uskutečnila v roce 1992, bylo shledáno jako účinné. Následkem jeho dlouhodobého působení v interiéru kostela však bylo silné poškození mobiliáře. Jednalo se především o části hlavního oltáře. Další hrozbou pro stav mobiliáře a interiéru byla přetrvávající vlhkost, kterou se nedařilo snížit častým větráním. Proto bylo doporučeno vysvahování terénu bývalého hřbitova tak, aby mírně klesal ke hřbitovní zdi.¹²⁹ V první polovině roku 2000 byla v kostele Narození Panny Marie provedena revize mobiliáře. Hlavním důvodem pro revizi mobiliáře bylo doplnění a upřesnění údajů na evidenčních listech památky a posouzení celkového stavu jednotlivých mobilií. Součástí objektu jsou čtyři movité kulturní památky, které jsou zapsány v ústředním seznamu Ministerstva kultury ČR. Jsou jimi varhany, čtrnáct zastavení Křížové cesty, náhrobník pana z Waldheimu a hlavní oltář Narození Panny Marie. K předmětům s vysokou uměleckou a vypovídací hodnotou byla přiřazena i gotická dřevořezba sochy Madony s dítětem. Tato socha je polychromovaná a zlacená z doby kolem roku 1500, s barokními doplňky a úpravami, byla restaurována a je uložena v depozitáři Olomouckého arcibiskupství. V době revize mobiliáře, přesněji 5. 4. 2000, byla socha navržena k prohlášení za movitou kulturní památku.¹³⁰

Stejně jako řada jiných, i kostel Narození Panny Marie v Mlýnickém Dvoře byl, roku 1994, vyloupen. Kromě jiného byly odcizeny sošky dvou adorujících andílků z tabernáku

¹²⁷ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP/Kk – 37/96, KOVAŘÍK, Petr, Vyjádření ze dne 1. 2. 1996.

¹²⁸ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP/416b/88, PAUKRTOVÁ, Vyjádření ze dne 7. 3. 1988.

¹²⁹ Národní památkový ústav v Pardubicích Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP-2553/92/Pau, PAUKRTOVÁ, Vyjádření ze dne 22. 3. 1992.

¹³⁰ Národní památkový ústav v Pardubicích Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, n. z. PP/Kov.-96/2000, Revize mobiliáře ze dne 25. 8. 2000, s. 1.

hlavního oltáře a sousoší Křest v Jordánu z víka křtitelnice. Jelikož se v objektu nalézá řada předmětů s vysokou kulturní, uměleckou a umělecko-řemeslnou hodnotou, byly podány návrhy těchto předmětů na prohlášení za movité kulturní památky. Jedná se o pylonový náhrobek, který je součástí jižního průčelí stavby, náhrobky synů a manželky Dominika Schürera von Waldheim zmíněné v popisu stavby. Dále je navržen obraz Poslední večeře Páně, který je uložen v depozitáři farnosti Červená Voda a dvojice krucifixů.¹³¹

Při revizi mobiliáře bylo zjištěno, že fyzický stav mobiliáře kostela je velmi špatný, v některých případech až havarijní. Tento stav byl způsoben hlavně negativním působením vysokých hodnot relativní vlhkosti a působením dřevokazného hmyzu v objektu. V období revize mobiliáře již byly v objektu prováděny práce, které měly za cíl snížit vlhkost v interiéru, přesto bylo pracovníky památkové péče doporučeno dostatečné větrání interiéru.¹³²

Roku 1990 doporučilo KSSPPOP v Pardubicích provést výmalbu kostela. Toto doporučení navazuje na dopis z roku 1988 a následnou prohlídku objektu. Pan Šimek, v té době zastupující ředitel KSSPPOP v Pardubicích, doporučuje provést výmalbu následovně: *„Sokl, který obíhá v lodi, je možno provést v pískovcové barvě /okrovo – hnědé/, stěny v lodi včetně pilířů a klenby v podkruchtí v tmavší hnědě vycházející z barvy užití na stropě. V této barvě bude i širší rovný pruh v římsě, samotná římsa bude ve světlejší hnědé barvě, která bude opět vycházet z barvy použité na stropě. Bílé orámování kolem oken je možné přetřít příslušnou hnědou barvou.“*¹³³

O pět let později se pracovníci Památkového ústavu v Pardubicích k otázce výmalby interiéru kostela opět navrátili. Tentokrát na základě žádosti římsko-katolické farnosti v Červené Vodě, která žádala o vyjádření ve věci sanace omítek v interiéru do výšky cca 200 cm od země a následné pokrytí novou sanační omítkou a výmalbou. Tímto zásahem měla být v interiéru snížena zemní vlhkost. Na základě místního šetření v interiéru kostela byly objeveny v presbyteriu tři vrstvy výmalby. Od nejmladší okrové z roku 1990, která byla ve velmi špatném stavu, přes malby v načervenalých odstínech, až po šedozelenou nejstarší malbu, která byla objevena vpravo od hlavního oltáře. Na základě těchto nálezů dospěli

¹³¹ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, n. z. PP/Kov.-96/2000, Revize mobiliáře ze dne 25. 8. 2000, s. 2

¹³² tamtéž s. 3

¹³³ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. PP-381/90/Pkr, Dokumentace Mlýnický Dvůr, 26.2.1990.

pracovníci Památkového ústavu k závěru, že je nezbytné před zahájením plánovaných sanačních prací provést restaurátorský průzkum.¹³⁴

V měsíci lednu a červnu roku 1997 byly vydány Památkové záměry restaurování pískovcových náhrobků rodiny Schürerů z Waldheimu. Toto rozhodnutí bylo způsobeno špatným stavem náhrobků, kdy byl kámen zašpiněný, v dolních partiích mírně zvětralý s možným zasolením kamene a místy pokryt lišejníkem.¹³⁵

V roce 2000 byly provedeny, opět restaurátory Šárkou a Petrem Bergerovými, restaurátorské práce na nástropních malbách, které se nachází na klenbách lodi kostela. Na základě sondážního průzkumu byla potvrzena domněnka restaurátorů, že se jedná o: „*vrstvenou malbu hlinkovými barvami na vápenno-hlinkové podkladové vrstvě se silně degradovanou pojivovou složkou*“. V další etapě prací, po ukončení restaurátorského průzkumu, byla malba přečištěna a trhliny v klenbě i hloubkové defekty nalezené v malbě tmeleny jemným štukovým tmelem.¹³⁶

O rok později, v roce 2001, proběhlo restaurování nástropních maleb v presbyteriu. Restaurátoři Šárka a Petr Bergerovi postupovali stejně jako při restaurování figurálních maleb v klenebních polích lodi. To znamená, že celou plochu kupole zpevnili opakovanými fixážemi vaječnou emulsi a akrylátovou pryskyřicí. Následně barevnou vrstvu očistili od povrchových nečistot. Místa, kde byl dříve proveden sondážní průzkum, byla zatmelena jemným štukovým tmelem a jejich povrch byl přizpůsoben okolí. V další etapě prací se přistoupilo k rekonstrukční retuši, která byla provedena anorganickými přírodními práškovými pigmenty pojenými výše uvedenou pryskyřicí.¹³⁷

Roku 2004 byl restaurován obraz Narození Panny Marie¹³⁸ od neznámého autora z 18. století, který je součástí hlavního oltáře kostela. Restaurátorem, kterému byly v roce 2004 svěřeny restaurátorské práce na obraze, byl akademický malíř Pavel Padevět. Ten popsal stav obrazu jako „*havarijní. Největší defekty se soustředily na spojnici horního oblouku, kde probíhá velká trhlina, dále je v celé ploše obrazu několik menších trhlin. Spodní část originálu*

¹³⁴ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP/Kov.-99/95, KOVAŘÍKOVÁ, Jarmila, Vyjádření ze dne 21. 11. 1995.

¹³⁵ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. 5714, PAUKRT, Václav, Památkový záměr restaurování ze dne 22. 1. 1997.

¹³⁶ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, inv. č. 3130, BERGER. Petr, BERGEROVÁ Šárka. Restaurátorská zpráva z 16. října 2000.

¹³⁷ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, inv. č. 3399, BERGER. Petr, BERGEROVÁ Šárka. Restaurátorská zpráva z 22. října 2001.

¹³⁸ Tento oltářní obraz je zapsán na Seznamu movitých památek pod rejstříkovým číslem 1687.

zcela chybí, takže koncem 19. století byl dole napojen nový kus plátna v šířce 55 cm. Později bylo navíc nad tímto pruhem plátna provedeno několik amatérských vysprávek. Všechny tyto opravy nebyly provedeny dublováním plátna, jak je obvyklé, ale vyspravené části byly natlučeny na napínací rám. V roce 1883 (jak dokládá nápis na zadní straně obrazu) byl originál celoplošně přemalován. Obrazový lak byl silně znečištěn, zoxidován a pokryt stříkanci malířské hlinky. Zezadu bylo plátno pokryto velkým množstvím záplat. Napínací rám, technicky nevyhovující konstrukce, byl několikrát vyspravován. Dřevo rámu bylo silně napadeno červotočem. Tento napínací rám je původní z 18. století, plátno obrazu bylo ještě na několika místech přichyceno k tomuto rámu původními dřevěnými kuličky. Spodní doplněné plátno z 19. století je lněné o hustotě 8 nití na centimetr. Malba z 18. století byla provedena na červeném bolusu, zatímco spodní doplněk z 19. století je namalován na bílé, šepsované plátno. Při restaurování nebyla nalezena žádná signatura ani značka autora malby z 18. století.¹³⁹

Po zbavení malby hrubých nečistot, byl na malbu nanesen ochranný voskový přelep. Dále byly ze zadní strany plátna odstraněny záplaty, následně byla tato strana mechanicky očištěna od vrstev lepu a různých tmelů a chybějící pruhy plátna byly doplněny na spojnici horního oblouku a nad doplněkem z 19. století. Toto doplnění bylo provedeno plátnem, které se svou strukturou nevíce blížilo originálu, a spojení mezi originálem a novým plátnem bylo provedeno nitěmi zahorka natavenými pomocí pájecího prášku. Defekty byly zajištěny japonským papírem. Rentoaláž obrazu byla provedena voskopryskyřičnou směsí na zdvojené plátno. Poté následovalo sejmutí ochranného přelepu a žehlení obrazu z jeho lícové strany.¹⁴⁰

Sondáž odhalila celoplošnou přemalbu obrazu, která se příliš nelišila kresebně, ale svou barevností od původní malby. Po konzultaci restaurátora s vlastníkem obrazu¹⁴¹ a experty bylo rozhodnuto, že se odlišná přemalba sejme. Poté následovalo napnutí obrazu na nový, svou konstrukcí vhodnější, napínací rám a na zadní stranu plátna byl přenesen nápis, který dokládá výše uvedené opravy v roce 1883¹⁴². Dalšími restaurátorskými pracemi bylo tmelení defektů v malbě a retuše, které byly provedeny akvarelovými barvami a následně

¹³⁹ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, inv. č. 3574, PADEVĚT, Pavel. Restaurátorská zpráva z 5. listopadu 2004.

¹⁴⁰ tamtéž

¹⁴¹ tj. Římskokatolickou církví v zastoupení Římskokatolické farnosti v Červené Vodě.

¹⁴² zmíněný nápis zní: „Renovata 1883 a J. Umlauf. sub auspiciis Adolphi Kuhn et Josefae Kurier, quae hanc renovationem persolvit sub curato Carolo Mutke“

zalakovány s celým povrchem obrazu.¹⁴³ Celý proces restaurování obrazu byl průběžně kontrolován jak pracovníky NPÚ v Pardubicích, tak i zástupcem majitele.¹⁴⁴

Ve stejném období jako restaurování oltářního obrazu byly prováděny i restaurátorské práce dvojice soch andělů, které jsou taktéž součástí hlavního oltáře kostela.¹⁴⁵ Dle Odborného vyjádření Národního památkového ústavu v Pardubicích se jedná o: „*Dvojici protějškových soch vznášejících se andělů, kteří oslavují výjev Narození Panny Marie na oltářním obraze. Tito štíhlý bosí andělé hladkých forem se širokou rouškou zřasenou kolem boků a nohou do jemně hraněných záhybů svým pojetím vycházejí již z klasicistního tvarosloví. Výjimku tvoří výrazně zvlněné vlasy a naopak poněkud tvrdě a ploše podané perutě, které jsou patrně druhotným doplňkem. S ohledem na výše uvedené konstatování je možné datovat tyto sochy do 3. čtvrtiny 18. století.*“¹⁴⁶

Při prohlídce stavu těchto soch bylo zjištěno, že je dřevo napadené červotočem do té míry, že se vzniklá perníková struktura místy práškovitě rozpadala. Na řadě míst byl povrch narušen výletovými otvory a části řezeb zcela chyběly. Restaurátorským průzkumem bylo zjištěno, že povrchová úprava inkarnátů je řešena ve 2 časových etapách v růžové polychromii. U zlacených ploch byla pouze jedna vrstva zlacená na hnědý poliment. Průzkumem bylo dále zjištěno, že křídla obou andělů jsou mladším doplňkem, což dokládá relativně plochá řezba a povrchová úprava provedená ve stejné časové vrstvě v kombinaci plátkový hliník a leštěné zlato na hnědém polimentě.¹⁴⁷

Po seznámení všech zúčastněných stran s výsledky restaurátorského průzkumu bylo dohodnuto, že se při restaurování zachová pouze jedna úprava v plátkových kovech, všechna mladší polychromie bude sejmuta s důrazem na respektování originálu.¹⁴⁸

Rozsáhlé opravy, které proběhly v roce 2016, se týkaly ohradní zdi. Jednalo se o přezdění poškozených částí zdiva a vyzdění těch částí, které již v průběhu doby zanikly. Tyto opravy se

¹⁴³ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, inv. č. 3574, PADEVĚT, Pavel. Restaurátorská zpráva z 5. listopadu 2004.

¹⁴⁴ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. 11035, Zápis z prohlídky ze dne 25. listopadu 2004.

¹⁴⁵ Tyto sochy jsou také movitou kulturní památkou a jsou vedeny v Seznamu památek pod rejstříkovým číslem 36-1687.

¹⁴⁶ Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP 5255/2004-ca. Odborné vyjádření ze dne 2. 6. 2004.

¹⁴⁷ Národní památkový ústav v Pardubicích Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. 4550, Restaurátorská zpráva ze dne 21. října 2005.

¹⁴⁸ Národní památkový ústav v Pardubicích Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, Zápis z prohlídky restaurátorského průzkumu ze dne 21. 5. 2004

dočkaly finanční podpory z Havarijního fondu Ministerstva kultury ČR. V průběhu prací byl brán zřetel na zachování stávající trasy zdiva a její půdorysné a výškové rozměry. Doplněna byla i původní břidlicová krytina ohradní zdi.¹⁴⁹

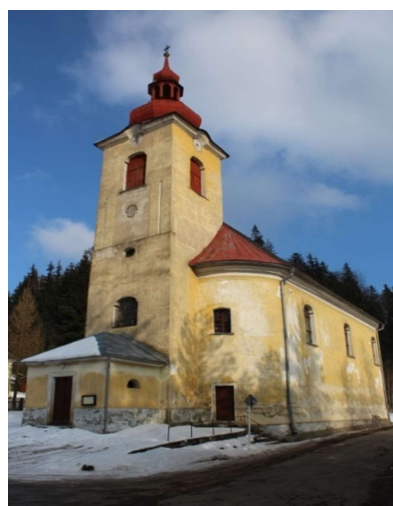
4.6 Kostel sv. Josefa Kalasánského v Moravském Karlově

4.6.1 Situace stavby v zástavbě a terénu

Vesnice Moravský Karlov leží na samém okraji Pardubického kraje přibližně 2,5 kilometru jihovýchodně od Červené Vody, jejíž je součástí. Moravským Karlovem protéká říčka Březná. Kostel sv. Josefa Kalasánského, který je středem našeho zájmu, se nachází přibližně v centru vesnice, u silniční komunikace propojující Moravský Karlov s obcí Písařov, která již spadá pod správu Olomouckého kraje. (viz příloha č. 6 obr. 1)

4.6.2 Popis stavby

Kostel sv. Josefa Kalasánského je zděnou stavbou podélného půdorysu. Jedná se o jednolodní, orientovaný kostel s půlelipsovým závěrem. Dominantou západního průčelí je vestavěná hranolová věž, zakončená cibulovou bání s lucernou. Cibulová bání věže je pokryta plechovými pláty červené barvy. Boční části západního průčelí, které plynule navazují na loď kostela, mají čtvrtkruhový tvar a jsou využity pro účely vřetenového schodiště a márnice. Hlavní vstup do prostoru lodi se nalézá v již zmíněné hranolové věži západního průčelí. Tento vstup je chráněn západní předsíní čtvercového půdorysu, která je zakončena valbovou střechou pokrytou plechovými pláty.

Obr. 37: Kostel sv. Josefa Kalasánského. Foto: autor.

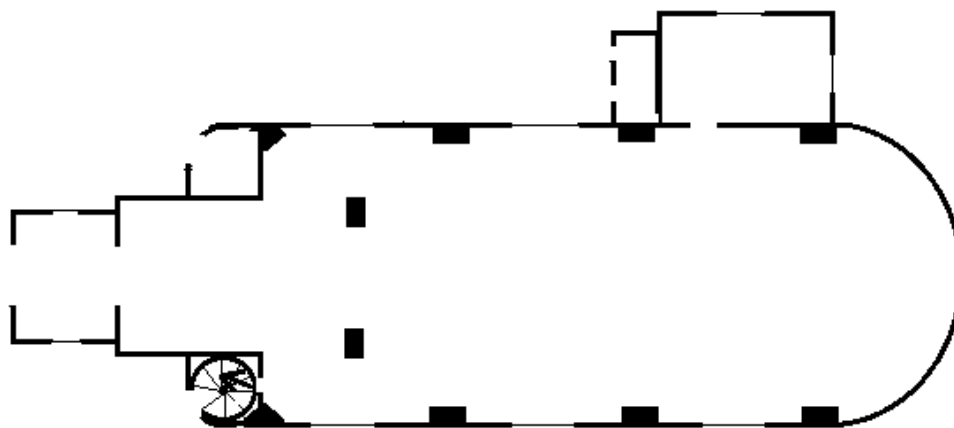
Na severní straně stavby je k presbyteriu přimknuta jednopatrová stavba čtvercového půdorysu zakončená valbovou střechou, v jejímž přízemí se nalézá sakristie. Na západní straně sakristie je přimknuta předsíní obdélného půdorysu se dvěma vstupy. Jedním vstupem

¹⁴⁹ VAŘEKOVÁ, ZUZANA. Obnova památek v okrese Ústí nad Orlicí za rok 2016. In VLASÁKOVÁ, Zuzana – DOLEŽALOVÁ, Jana. (ed.) *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích za rok 2016*. s. 126 – 127. ISBN 978-80-87626-05-4.

se vchází do prostoru sakristie z exteriéru a druhým se vstupuje na vřetenové schodiště vedoucí do panské empory v prvním patře nad sakristií. (viz příloha č. 6 obr. 2)

Okenní otvory, které se nalézají v prostoru věže, lodi a presbyteria, mají jednotný tvar ukončený půlelipsoidovým obloukem s odsazením. Všechny tyto okenní otvory mají výraznou pískovcovou podokenní římsu.

Povrch stavby má výrazný sokl, je hladce omítnut a pokryt světle okrovou barvou završený korunní římsou deskového typu zvýrazněnou horizontální lištou. Střecha nad prostorem lodi, presbyteria a nad severní částí stavby se sakristií a panskou emporou je pokryta eternitovými deskami čtvercového tvaru.

Obr. 38: Celkový půdorys. Nákres: autor.

Průčelí

Západní průčelí je díky hranolové věži, která vytváří středový rizalit, rozděleno do tří vertikálních os, kterým dominuje zmíněná věž. Do prostoru kostela lze vstoupit, jak je uvedeno výše, předsíní čtvercového půdorysu, která se nalézá před věží a je tudíž taktéž součástí západního průčelí. V bočních částech průčelí jsou symetricky umístěné dveřní otvory obdélného tvaru s pískovcovými portály, které mají vystupující obvodovou lištu. Nad těmito dveřmi se nalézají okenní otvory obdélného tvaru se segmentovým zaklenutím a výraznou pískovcovou podokenní římsou. Tyto části stavby, které tvoří postranní vertikální osy průčelí, mají čtvrtkruhový tvar. (viz příloha č. 6 obr. 3)

Povrch západní strany věže je členěn třemi okenními otvory a ciferníkem, nad kterým se obloukově zvedá korunní římsa věže. Pod zvonovým patrem je povrch věže dekorován

sruženými lisenami a boltcem umístěným v jejich středu s nápisem: „Von Joseph II. gestift und unter dem Leopold II. A: 1791gebaut“.

Věž

Do prostoru věže se vstupuje po dřevěném vřetenovém pravotočivém schodišti kruhového půdorysu, které je umístěno do prostoru čtvercového půdorysu sousedící na jižní straně s věží. Toto schodiště má dřevěné stupně a je zakončeno podestou z prken ve druhém patře, kde je umožněn vstup do krovu. Vřeteno tohoto schodiště je tvořeno oválně opracovaným trámem.

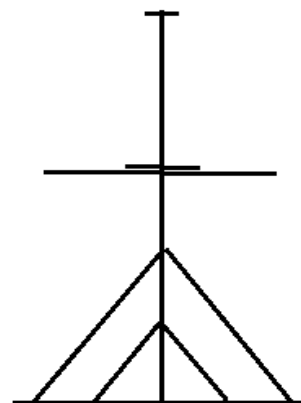
Přízemní prostor věže vyplňuje chodba zaklenutá valenou klenbou stlačeného profilu s pětibokými styčnými výsečemi segmentového profilu. Vstup do přízemí věže je ze západní předsíně umožněn dveřním otvorem vyplněným pískovcovým portálem s výraznou patkou a hladkým dřikem, který má vystupující obvodovou lištu končící klenákem s datací „1793“.

V prvním patře věže se nachází kruchta s varhany, které se budeme věnovat v další části práce. Z druhého patra, ve kterém se nalézá vstup do prostoru krovu za pomoci jednoduchého žebříkového schodiště, lze vstoupit do prostoru třetího patra věže, které je zvonové. Mezi zvonovou stolicí a trémovou základnou krovu věže je na dřevěné podestě umístěn hodinový mechanismus pohánějící ručičky na čtyřech cifernících, které jsou umístěny ve středových částech korunní římsy věže.

Zvonová stolice

Zvonové patro, jak je již uvedeno výše, se nachází ve třetím patře věže a nalezneme zde zvonovou stolicí, která je složena ze čtyř vazeb.

Tyto vazby propojuje v podélném směru trám ukotvený do obvodových zdí věže. Každá vazba je složena z trémového sloupu (tzv. štenýře), který je v příčném směru podepřen dvěma páry šikmých trémových vzpěr. Pár šikmých trémových vzpěr nalezneme i v podélném směru ve spodní části štenýře, ale pouze u okrajových vazeb. Všechny vazby jsou opatřeny dvojicí trémových kleštín umístěných nad úrovní šikmých trémových vzpěr. Tyto kleštiny jsou k sobě staženy šrouby s matkami, které mají čtvercový profil. Dvojice zvonů, které jsou

Obr. 39: Vazba zvonové stolice.

součástí zvonové stolice, jsou zavěšeny na železných závěsech, které mají tvar litého vazníku s nýty.

Krov věže

Krov cibulové bání věže je tvořen standardní trámovou základnou s paprskovým systémem, jehož základ tvoří dvě diagonály spojené plátovým spojem do tvaru kříže a sestava výměn. Tato trámová základna je spojena ocelovými táhly k dvojici trámů ukotvených v příčném směru do obvodových stěn věže. Základ krovu je pak tvořen systémem osmi šikmých sloupků, které jsou usazeny na již výše zmíněném trámovém základu. Skružové krokve cibulové bání jsou upevněny šikmými vzpěrami ke sloupkům. Systém osmi šikmých sloupků, který tvoří jádro konstrukce, prostupuje až nahoru do lucerny, nad kterou končí kuželovou hranicí s přiloženými skružemi, které vytvářejí druhou, menší bání nad lucernou. Do středu horního základového roštu je ukotvena hrotnice, která ukončuje celou soustavu krovu. (viz příloha č. 6 obr. 4)

Kruchta

Kruchta je umístěna v západní části lodi a je podepřena v prostoru lodi dvěma pilíři obdélného půdorysu. Prostor pod kruchtou má stlačený profil a je zaklenut třemi poli plackové klenby, které se opírají do výrazných pasů vystupujících z pilířů.

Zábradlí kruchty je zděné, ze strany lodi členěné do tří částí rozdělených dvěma pilastry. Postranní části zábradlí mají konkávní segmentový profil, kdežto středová část, ačkoli má také segmentový profil, je prohnuta konvexně. Pilastry, které člení prostor zábradlí, končí římsou deskového základu, nad kterou je umístěna dřevěná deska. Tyto pilastry se opírají do horizontální linky vedoucí přes celý prostor zábradlí. Celkový povrch zábradlí je nadále dekorován světle červenými vpadlinami s bílým orámováním. Vpadliny v horní horizontální části zábradlí mají obdélný a čtvercový tvar s polygonálními rohy, zatímco ve spodní linii zábradlí je základní obdélný tvar vpadlin narušen stlačeným profilem klenebních polí pod kruchtou. Do středu zábradlí je umístěn hrací stroj varhan, který je zdoben do prostoru lodi miniaturou varhan. (viz příloha č. 6 obr. 5)

Prostor lodi a presbyteria

Lod' a presbyterium kostela je zaklenuto třemi poli plackových kleneb s výraznými pasy, které se opírají do plochých polopilířů vystupujících do prostoru lodi. Do těchto polopilířů se opírají i klenební pasy při stěnách lodi a presbyteria. Zajímavostí tohoto prostoru kostela je využití páru těchto polopilířů místo obvyklého Vítězného oblouku. Tím se stal prostor lodi a presbyteria otevřenější. (viz příloha č. 6 obr. 6)

Povrch polopilířů je štukem rozdělen do tří částí, kdy dvě postranní dynamicky vystupují do prostoru. Středové štítná zeď je ještě ozvláštněno párem pilastrů pod okenním otvorem na severní a jižní straně lodi. Celý prostor lodi a presbyteria spojuje výrazná desková římsa, která se nalézá ve výšce pod okenními otvory a v místech, kde obepíná horní část polopilířů, tvoří polygonální hlavice.

Povrch lodi a presbyteria je hladce omítnut a vymalován okrovou barvou s výjimkou polopilířů a římsy, které mají bílou barvu. Jedinou dekorativní výmalbu nalezneme na klenebních pasech a polích. Jedná se o jednoduchou šablonovou výmalbu, dle stylu provedení patrně z 19. století.

Při bližším prozkoumání rubové strany plackové klenby je patrné, že pole plackových kleneb jsou vystavěny z rohů na délku cihly a vzhledem k velikosti polí v příčném směru ztuženy v místech pasů páry železných táhel, která jsou ukotvena do obvodových stěn stavby a byla plánovitě zabudována při stavbě.

Sakristie

Z prostoru presbyteria se dostaneme pískovcovým portálem s lehce vystouplými obvodovými lištami na severní straně do sakristie. Jedná se o místnost čtvercového půdorysu, která je zakončena stropem s fabiony s hladce omítnutým pohledem. Sakristie je osvětlena dvojicí oken na severní a východní straně. (viz příloha č. 6 obr. 7)

Podlaha v sakristii je pokryta dlažbou z teraca čtvercového tvaru.

Panská empora

V prvním patře této stavby je volný prostor, který původně zřejmě sloužil jako panská empora. Panská empora se otevírá prostřednictvím otvoru do presbyteria. Tento otvor není

vyplněn oknem, i když kopíruje tvar ostatních okenních otvorů nalézajících se v prostoru lodi a presbyteria. Rozdíl mezi otvorem panské empory a okny je způsoben větším odsazením otvoru od římsy v prostoru presbyteria, kdy ponechané zdivo představuje zábradlí empory. Otvor panské empory je zdoben výraznou podokenní římsou bílé barvy a štukovou šambránou s vystupující obvodovou lištou a klenákem. V prostoru empory nalezneme na její severní, západní a východní straně okna, která jsou totožná s okny v sakristii.

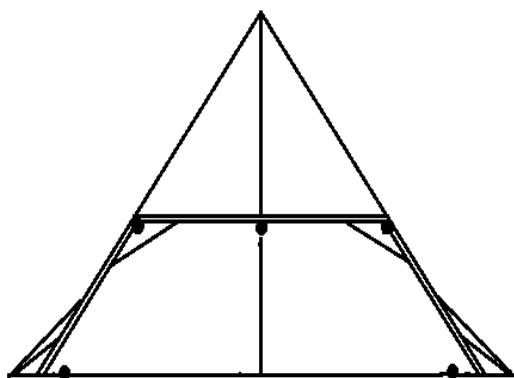
Tento prostor je zakončen stropem s fabiony, stejně jako tomu je u prostoru sakristie. Na emporu se vstupuje, jak je uvedeno již výše, prostřednictvím předsíně obdélného půdorysu na západní straně sakristie, a to prostřednictvím pravotočivém vřetenovém schodišti.

Krov

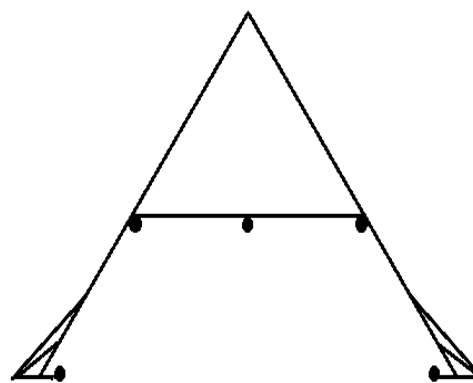
Krov nad prostorem lodi a presbyteria je hambalkový s jednou úrovní hambalků. Jeho podpůrnou soustavu tvoří, v plné příčné vazbě, šikmé stolice a věšáky, které jsou čepovými spoji, a železnými třmeny ukotveny do vazných trámů. (viz příloha č. 6 obr. 8)

Vzhledem k tomu, že do prostoru krovu vstupují pole plackových kleneb, musely být vynechány některé vazné trámy. Tento deficit byl vyřešen při stavbě klenebních pasů, jak je zmíněno již v kapitole věnující se prostoru lodi a presbyteria, přidáním ztužujících železných táhel v příčném směru krovu.

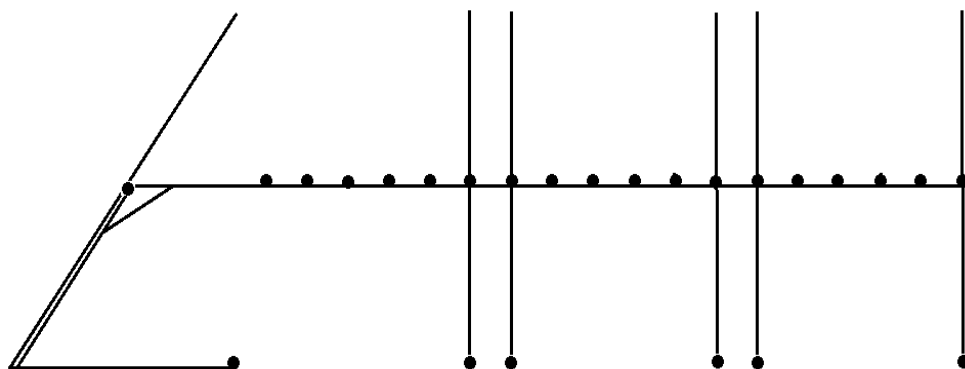
Příčná prázdná vazba je tvořena taktéž jednou úrovní hambalků opírajících se do krokví, ovšem kvůli rozsahu klenebního pole, bez vazných trámů, pouze se systémem výměn a krátčat. Podélné zavětrování je provedeno šikmými diagonálami.

Obr. 40: Příčná plná vazba.

Obr. 41: Příčná prázdná vazba.

Obr. 42: Středový rám krovu.

4.6.3 Hodnotná stavební výbava objektu

Dveře v západním průčelí

Součástí pískovcového portálu umožňující vstup ze západní předsíně do prostoru pod kruchtou jsou dvoukřídlé dveře kombinovaného typu. Rubová strana konstrukce, která je nosnou stranou, je svlaková propojená s lícovou rámovou stranou kovanými hřeby, jejichž hlavy jsou součástí dekoru lícové, pohledové strany. Lícová - pohledová strana dveřních křídel je pokryta symetricky kosočtverečně skládaným pokryvem z prken. Střed dveřních křídel je rozdělen horizontální částí rámu, na němž je umístěno barokní vypouklé držadlo terčového typu. (viz příloha č. 6 obr. 9)

Dveře jsou zavěšeny na třech párech vnějších, vodorovných pásových závěsech, jejíž vnější nosná část je složena z jednoduchého háku, na který je nasazeno koncové oko závěsu ve tvaru svislého válce. Vodorovné pásové závěsy mají esovité zakončení. Toto provedení závěsů můžeme datovat od poloviny 18. století až do 19. století, což odpovídá době výstavby kostela. (viz příloha č. 6 obr. 10)

Zámek je vnější krabicový s plošší krabicí a s tepanou výzdobou. Součástí zámku je kovaná klika se zatočeným koncem. Stejný tvar kliky nalezneme i na lícové straně dveřního křídla. Ztvárnění klíčových štítků je typicky barokního charakteru. Jedná se o kované štítky s jednoduššími rozvilinovými motivy.

Dveře v sakristii

Tato konstrukce dveří je rámová, tvořená obvodovým rámem z prken, který je členěn vnitřním křížem. Vzniklý prostor v rámu je vyplněn čtyřmi výplněmi ve tvaru vertikálního obdélníku. Tyto výplně mají na lícové straně dekorativní provedení. Konstrukce je zavěšena na třech ručně tepaných, vnějších vodorovných závěsech s rozvilinovým zakončením, které jsou k rámu konstrukce připevněny hřebíky. Oka závěsů jsou nasunuta na hák, který je ukotven v pískovcovém portálu. (viz příloha č. 6 obr. 11)

Zámek je taktéž vnější krabicový s plošší krabicí a s tepanou výzdobou. Součástí zámku je kovaná klika se zatočeným koncem. Stejný tvar kliky nalezneme i na lícové straně dveří. Ztvárnění klíčových štítků je typicky barokního charakteru. Jedná se o kované štítky s jednoduššími rozvilinovými motivy. I zde nalezneme na lícové straně konstrukce barokní vypouklé držadlo terčového typu s tepaným štítkem s rozvilinovým motivem.

Okna v sakristii

Mezi hodnotnou stavební výbavu kostela jistě patří vnitřní okna, která nalezneme v sakristii a v prvním patře panské empory. Tato okna jsou desetitabulkového čtyřkřídlého typu a jsou opatřena barokním typem venkovního kování. Pro upevnění skel do rámu byl použit tmel. Celkovou konstrukci s použitými kovovými prvky a způsobem zasklení můžeme datovat do přelomu 18. a 19. století. Stejnou konstrukci oken nalezneme i v bočních osách západního průčelí, kde osvětlují prostor vřetenového schodiště. (viz příloha č. 6 obr. 12)

Ostatní okna, která osvětlují prostor lodi a presbyteria, jsou mladší konstrukce. Jsou členěny šesti tabulkami s poutcem, který odděluje horní třetinu okna půlkruhového tvaru. Tyto okna můžeme datovat do 3. čtvrtiny 19. století.

4.6.4 Shrnutí stavebního vývoje

Dataci vzniku stavby věnuje pozornost i Emanuel Poche ve svém díle *Umělecké památky Čech*. V tomto díle byl zařazen vznik stavby do období let 1791 – 1793, kdy vznikl, dle autora, klasicistní jednolodní kostel obdélného půdorysu se segmentovým závěrem, jehož součástí západního průčelí je hranolová věž.¹⁵⁰

¹⁵⁰ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech 4*. Praha, 1982. s. 462.

Díky dochovanému signování na západním průčelí, které je jednak na výše uvedeném boltci s nápisem a také na klenáku, který je součástí portálu západního průčelí víme, že kostel byl postaven v 90. letech 18. století.

I přes několik klasicistních prvků se však jedná o barokní stavbu, která i přes svou odlehlou polohu, přečkala nepříznivá období po roce 1945 a následné období komunismu bez větší újmy. O příčinách, které vedly k dochování kostela v jeho nezměněném stavu, a to bez větších zásahů do stavby a jednotlivým konstrukčním prvkům, se můžeme jen dohadovat. Je možné, že po odsunu německy mluvícího obyvatelstva, se podařilo rychle tuto lokalitu dosídlit, takže zde byl dostatek nového obyvatelstva, které o tuto stavbu pečovalo.

4.6.5 Památková péče

O faktu, že kostel sv. Josefa Kalasánského neprošel většími stavebními zásahy, svědčí kromě samotného stavu stavby i nedostatek získaných písemných pramenů o případných zásazích do konstrukcí stavby.

Ohledně památkové péče, která byla objektu věnována, jsou k dispozici v archivu Olomouckého arcibiskupský pouze oznámení o plánovaných stavebních akcích na univerzálních, předtištěných formulářích, které se vztahují až období k 20. století. Většina těchto oznámení se však týká farní budovy, či částí mobiliáře a ne samotného objektu kostela. Mezi doklady proběhlé opravy týkající se kostela můžeme zařadit výměnu dlažby, která byla položena v celém interiéru kostela. O této činnosti se dochovalo oznámení na předtištěném formuláři z roku 1977 s názvem „Žádost o zařazení do plánu velkých oprav.“ Na základě tohoto dokumentu mělo být v roce 1977 provedeno vysoušení zdí stavby kostela a položena nová, teracová dlažba. Náklady na práci a použitý materiál byly, dle tohoto dokumentu, vypočteny na částku 20.000,-- Kčs. O tom, že k této plánované výměně dlažby došlo, svědčí skutečnost, že v celém objektu kostela sv. Josefa Kalasánského je položena teracová dlažba červené barvy.

Právě díky minimálnímu množství oprav, kterými kostel prošel od doby svého vzniku do současnosti, je tato stavba velmi cenným svědectvím doby, kterého bychom si měli vážit a pokračovat v péči o něj takovým způsobem, abychom zachovali jeho téměř nezměněnou podobu dalším generacím.

5 Závěr

Tato diplomová práce s názvem „Péče o sakrální stavby na Orlickoústecku od 19. století po současnost“ má za cíl, na základě poznatků získaných z dostupných archivních pramenů, sekundární literatury a vlastního terénního průzkumu daných staveb, které jsou prohlášeny nemovitými kulturními památkami, vytvořit ucelený přehled o stavebním vývoji těchto vybraných sakrálních staveb a vzniklé poznatky doplnit o památkovou péči, která byla jednotlivým stavbám věnována v průběhu času.

Výsledky práce jsou velmi zajímavé. Zejména se podařilo doplnit některá prázdná místa v dokumentaci orgánů památkové péče, jelikož tato je v některých případech velmi strohá a zpravidla je zaměřena až na období po roce 1989. Ovšem tato práce by měl být jen začátek. Žádná dokumentace, či evidenční list staveb, které jsou předmětem této práce, neobsahuje přesnější popis jednotlivých konstrukcí, které jsou součástí těchto staveb ve většině případů již od jejich vzniku. Je zajímavé, že nejméně dokumentace a písemných pramenů se vztahuje k, dle mého názoru, nejpozoruhodnější z šestice kostelů, kterým se věnuje tato práce, a to kostel sv. Josefa Kalasánského v Moravském Karlově. Zde se i přes odlehlost místa dochoval celistvý vzhled stavby, i se všemi detaily jako jsou dveře, okna, ale také konstrukce krovu, která je nepoškozená a neměnná od doby vzniku stavby. Původní řešení krovů se dochovalo i u ostatních staveb, i když řada z nich musela být kvůli zatékání částečně nahrazena novým materiálem.

Oblast Orlickoústecka si na základě zjištění uvedených v této práci zaslouží pokračování v badání tohoto směru. A to již na základě skutečnosti, že při srovnání s ostatními částmi republiky, které byly taktéž součástí Sudet, se v této oblasti dochovaly stavby téměř neporušené. Na rozdíl například od severních a západní Čech, kde i přes podobné podmínky, se stavby v tomto stavu nedochovaly.

V období od 19. století až do 30. let 20. století se, kromě udržovacích prací jako například nátěry oken a dveří, případně nanesení nové omítky, setkáváme se změnami v interiéru staveb. Jedná se například o přemalby nástěnných a nástropních maleb, tomu je například v kostele Narození Panny Marie v Mlýnickém Dvoře, což je potvrzeno restaurátorskými průzkumy z 90. let 20. století. O původní barokní výmalbě hovoří odborná literatura i u kostela sv. Vavřince v Čenkovicích, zde bohužel nedošlo k restaurátorskému průzkumu, který by to potvrdil. Současná výmalba interiérů ostatních kostelů byla, dle svého provedení, zhotovena taktéž v období 19. až počátku 20. století, bohužel tento dohad není

podložen restaurátorskými průzkumy ani zmínkami v odborné literatuře. V tomto období se setkáváme, ale i se změnami movitých částí interiéru. Například lavice kostela sv. Matouše v Červené Vodě pocházejí z první poloviny 20. století. Výjimkou jsou zde kostely v Králíkách a Čenkovicích, kde došlo v tomto období k výměně věžní helmice.

Zajímavým společným rysem všech zmíněných staveb je absence pramenů, které se vztahují k období druhé světové války. Vzhledem k dějinným událostem té doby je však tato skutečnost pochopitelná. Na základě informací o objektech vzešlých z terénního průzkumu je pravděpodobné, že se v této době prováděly u vyjmenovaných objektů pouze základní udržovací práce, případně výměna poškozené střešní krytiny.

V období od roku 1948 docházelo k částečné likvidaci církevních památek, případně k jejich využívání k jiným než původně zamýšleným účelům nebo naprostému nezájmu o tyto stavby. Tyto skutečnosti se velmi negativně projevíly na jejich stavu, který kvůli nedostatku finančních prostředků zůstal špatný až do dnešní doby. Ovšem nezájem minulého režimu o církevní památky, či vzhledem k jejich odlehlosti, nemožnost jejich využití pro jiný účel měla zřejmě paradoxně i pozitivní efekt - mohla do jisté míry napomoci k uchování těchto staveb do stávající podoby. Jelikož neodborné zásahy do celistvosti stavby, jako například různé přístavby i rozsáhlejší rekonstrukce, které probíhaly na jiných podobných stavbách v této době, by bylo památky nenávratně poškodilo.

Společným prvkem těchto staveb je vysoká umělecká a kulturní hodnota, která je protnuta každou stavbou, a to počínaje celkovou architekturou jednotlivých objektů, až po detaily doplňků jako jsou například zámky, klíčové štítky a závěsy dveří. Každý tento prvek dokládá vývoj řemeslného zpracování určité doby, a proto by se na ně nemělo zapomínat při památkové ochraně.

6 Resume

This diploma thesis named „Preservation of sacral monument at Orlickoústecko area from the 19th century to nowadays” has its goal set on the basis of gained knowledge from available archive sources, secondary literature and own field research of the monuments which were pronounced immovable cultural historical sight. The aim is to create complete overview of the construction development of chosen sacral monuments and add to the findings the preservation of monuments which has been dedicated the buildings during the time.

This work is divided into two main parts. The first one aims to introduce the preservation of monuments in the Czech Republic to the readers, not only of the 19th century widely perceived as the beginning of the Czech preservation of monuments, but also to briefly introduce the certificates of the 18th century which were the first signs of the coming preservation of monuments. In the introduction part about the preservation of monuments are mentioned important people whose work has helped to the development of the discipline.

The results of the work are very interesting. Especially it have been filled some blank points of the documentation of the authorities of heritage care, as this is in some cases very harsh and it is usually aimed at the period after the year 1989. However, this work should be only the beginning.

Documentations or record sheets of the buildings, which are the subjects of this thesis haven't contained a more precise description of individual structures that are part of these constructions in most cases since their origin. In my opinion it is interesting that the least documentation and written sources relate to the most remarkable of the six churches devoted to this work, namely the Church of St. Josef Kalasanský in Moravský Karlov. Despite the remoteness of the place, the building's integrity has been preserved here with all the details such as doors, windows and also a truss construction which is undamaged and unchangeable since the construction has began. The original roofing solution has been preserved in the other buildings, although many of them had to be partly replaced by new materiál.

The area of Orlickoústecko, due to this thesis, deserves to continue in this direction. This is due to the fact that in comparison with the other parts of the republic which have been also a part of the Sudetenland, buildings in this area have been preserved almost intact. Unlike for

example North and West Bohemia where despite similar conditions, the buildings haven't survived in this state.

Interesting common characteristics to all the mentioned buildings are the missing sources from the period of the Second World War. To the historical consequences of the period it is understandable. It is presumable on the basis of the information gained in the field research about the buildings that only main maintenance work or change of the roofing were done during the time.

The partial disposal of religious monuments, the different way of their use or the total lack of interest was seen after the year 1948. These facts strongly influenced their conditions which has stayed the same until these days because of missing financial resources. However, the lack of interest in the past regime of religious monuments, or their remoteness, the inability to use them for another purpose, have seemed paradoxically to have a positive effect - it could help to a preserve these buildings into their present form. Unprofessional interventions in the integrity of the building, such as the various annexes and the extensive reconstructions that were being done in the similar buildings at this time, the monuments would have been irreparably damaged.

The common sign of these buildings is high artistic and cultural value which is seen in every building starting from the whole architecture of each church to details of accessories as locks, key plates and door hinges. Every component shows the development of craftsmanship of certain period and therefore it should not be forgotten in the preservation of monuments.

7 Soupis pramenů

- SokA Ústí nad Orlicí, Archivní fond Farnost Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 49; č. kartónu 1a.
- SoA Ústí nad Orlicí, Archivní fond Farnost Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 45; č. kartónu 1a.
- SoA Ústí nad Orlicí, Archivní fond Farnost Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 47; č. kartónu 1a.
- SokA Ústí nad Orlicí, Archivní fond UO 000383, evidenční jednotka 35, Pamětní kniha města Ústí nad Orlicí (1937 – 1946).
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. 104, NAVRÁTIL, Jan. Žádost ze dne 12. září. 1956.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. kult 6.1540-56/Lu, ZEMAN. Vyjádření ze dne 17. září 1956.
- SoA Ústí nad Orlicí, Archivní fond Farnost Červená Voda, Signatura I. a; Invent. č. 47; č. kartónu 1a.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. 2-1388/76/Pkr. Vyjádření ze dne 25. 6. 1976.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Fond farnosti Červená Voda, č. j. PP/La-462/85/Kk, KOVAŘÍK, Petr. Vyjádření ze dne 16. 9. 1985.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. PP/La-80/89/Kk, KOVAŘÍK, Petr. Vyjádření ze dne 11. 3. 1989.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. PP/Kk-756/92, KOVAŘÍK, Petr. Vyjádření ze dne 30. 12. 1992.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. PP/Kk-568/97, KOVAŘÍK, Petr. Vyjádření ze dne 25. 8. 1997.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. PP/Kov-140/99, KOVAŘÍK, Petr. Vyjádření ze dne 25. 11. 1999.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. PP/Kov-140/99, Vyjádření ze dne 25. 11. 1999.

- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. RK/00517/00/mh-R 176, Protokol ze dne 16. 10. 2000.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. Jak.180.2000, Odborné vyjádření ze dne 1. 8. 2000.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. 7675/2003/ea, Předběžné odborné vyjádření ze dne 22. 9. 2003.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. 6422, Rozhodnutí ze dne 25. 6. 2018.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. 424, Restaurátorská zpráva ze dne 28. 12. 2008.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, č. j. 424 Restaurátorská zpráva ze dne 24. 10. 2009.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Jablonné nad Orlicí, SVOBODOVÁ, Jitka - VAŘEKOVÁ, Zuzana: Nálezová zpráva OPD - kostel sv. Bartoloměje, 2015.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Jablonné nad Orlicí. č. j. 4656. FRIML, Jan. Restaurátorská zpráva ze dne 8. 5. 2008.
- Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. č. j. 1963/2003/ea – Jak032, Odborné vyjádření ze dne 24. března 2003.
- Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. č. j. 9357, Rozhodnutí č. 2004/01676 ze dne 1. října 2004, s. 1.
- Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. č. j. 1911/2005/ea/SaK, Vyjádření ze dne 8. dubna 2005.
- Národní památkový ústav Pardubice, Archivní fond Farnost Králíky. č. j. 5338. Restaurátorská zpráva ze dne 15. června 2013.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, n. z. PP/Kov.-96/2000, Revize mobiliáře ze dne 25. 8. 2000.
- SokA Ústí nad Orlicí, Archivní fond Farnost Mlýnický Dvůr, inv. č. 247, kart. IId, Vyřízení ročních uzávěrek kostelních účtů s přílohami (1829 – 1900) a (1901 – 1943).

- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda. inv. č. 2295, Restaurátorský průzkum z 3. listopadu 1996.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda. Dokumentace Mlýnický Dvůr. inv. č. 2273, Restaurátorský průzkum z 3. listopadu 1997.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP/416b/88, PAUKRTOVÁ, Vyjádření ze dne 7. 3. 1988.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP-2553/92/Pau, PAUKRTOVÁ, Vyjádření ze dne 22. 3. 1992.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, n. z. PP/Kov.-96/2000, Revize mobiliáře ze dne 25. 8. 2000.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Červená Voda, č. j. PP-381/90/Pkr, Dokumentace Mlýnický Dvůr, Vyjádření ze dne 26. 2.1990.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP/Kov.-99/95, KOVAŘÍKOVÁ, Jarmila, Vyjádření ze dne 21. 11. 1995.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda. Dokumentace Mlýnický Dvůr. PAUKRT, Václav. č. j. 5714, Památkový záměr restaurování ze dne 22. 1. 1997.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda. Dokumentace Mlýnický Dvůr. inv. č. 3130, BERGER. Petr, BERGEROVÁ Šárka. Restaurátorská zpráva z 16. října 2000.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda. Dokumentace Mlýnický Dvůr. inv. č. 3399, BERGER. Petr, BERGEROVÁ Šárka. Restaurátorská zpráva z 22. října 2001.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda. Dokumentace Mlýnický Dvůr. inv. č. 3574, PADEVĚT, Pavel. Restaurátorská zpráva z 5. listopadu 2004.

- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. 11035, Zápis z prohlídky ze dne 25. listopadu 2004.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. PP 5255/2004-ca. Odborné vyjádření ze dne 2. 6. 2004.
- Národní památkový ústav v Pardubicích. Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, č. j. 4550, Restaurátorská zpráva ze dne 21. října 2005.
- Národní památkový ústav v Pardubicích, Archivní fond Farnost Červená Voda, Dokumentace Mlýnický Dvůr, Zápis z prohlídky restaurátorského průzkumu ze dne 21. 5. 2004.
- Zákon č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách
- Zákon č. 71/1989 Sb. o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty v platném znění.
- Zákon č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi v platném znění.

Mapy

- BRŮNA, Vladimír, Kateřina, KŘOVÁKOVÁ a Martina KŘOVÁKOVÁ. *Náhledy map Stabilního katastru*. Ústřední archiv zeměměřictví a katastru. 2014 [cit. 2018-07-15] URL: <<https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>>.

Fotografie a nákresy

- HANZLOVÁ, Lucie

8 Soupis literatury

- BERÁNEK, Jan – MACEK, Petr (edd.). *Metodika stavebněhistorického průzkumu*. Praha 2015. ISBN 978-80-7480-037-5
- BLÁHA, Jiří – JESENSKÝ, Vít – MACEK, Petr (et al.). *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*. Praha 2005. ISBN 80-86516-18-0.
- BLAŽÍČEK, J. Oldřich a kol. *Slovník památkové péče*. Praha, 1962.
- CIBULKA, Josef. *Soupis památek historických a uměleckých v okrese Lanškrounském*. Praha, 1935.
- DUŠEK, Radim. *Ústí nad Orlicí v období totalit*. Ústí nad Orlicí, 2010. ISBN 80-7405-092-3.
- DVOŘÁK, Max. *Katechismus památkové péče*. 2. vyd. Praha, 2004. ISBN 80-86234-55-X.
- HOBZEK, Josef. *Vývoj památkové péče v Českých zemích*. Praha, 1987.
- MUSIL, František. *Dějiny Králicka*. Dolní Lipka, 2000. ISBN 80-902263-1-0.
- NESVADBÍKOVÁ, Jiřina. *K vývoji památkové péče na území Československa*. Sv. 2. Praha, 1983.
- POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech 1*. Praha, 1977.
- POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech 2*. Praha, 1978.
- POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech 4*. Praha, 1982.
- RIEGL, Alois, Ivan KRUIS a Ivo HLOBIL. *Alois Riegl (1858-1905): moderní památková péče*. Praha, 2003. ISBN 80-86234-34-7.
- ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha, 2003. ISBN 80-7203-548-7.
- UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha, 2010. ISBN 978-80-87104-60-6.
- WAGNER, Václav. *Umělecké dílo minulosti a jeho ochrana*. Praha, 2005. ISBN: 80-86234-72-X.

Články

- EBEL, Martin. *Stabilní katastr a jeho využití pro dějiny staveb*. In *Dějiny staveb*. Plzeň 2004. ISBN 80-86596-62-1.

- HLOBIL, Ivo. Vojtěch Birnbaum – život a dílo v dobových souvislostech. In PERŮTKA, Marek (ed.). *Na základech konzervační teorie české památkové péče: Výběr z textů*. Praha, 2008. ISBN 978-80-87104-32-3.
- HLOBIL, Ivo. Alois Riegl a teorie moderní památkové péče. In PERŮTKA, Marek (ed.) *Na základech konzervační teorie české památkové péče*. Praha, 2008. ISBN 978-80-87104-32-3.
- HLOBIL, Ivo. Česká památková péče po 17. listopadu 1989. In PERŮTKA, Marek (ed.). *Na základech konzervační teorie české památkové péče: Výběr z textů*. Praha, 2008. ISBN 978-80-87104-32-3.
- NEJEDLÝ, Vratislav. Vznik a vývoj státem organizované památkové péče ve střední Evropě. In CZUMALO, Vladimír (et al.). *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I*. Praha, 2008. ISBN 978-80-85970-59-3.
- RÁKOSNÍKOVÁ, Vladimíra. Urbanismus – péče o historická města a místa. In KIBIC, Karel (ed.). *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací III*. Praha, 2009. ISBN 978-80-85970-67-8.
- ŠTONCNER, Petr. Organizační vývoj Státní památkové péče v letech 1918 – 1945. In CZUMALO, Vladimír (et al.). *Péče o architektonické dědictví: Sborník prací I*. Praha, 2008. ISBN 978-80-85970-59-3.
- VAŘEKOVÁ, ZUZANA. Obnova památek v okrese Ústí nad Orlicí za rok 2016. In VLASÁKOVÁ, Zuzana – DOLEŽALOVÁ, Jana. (ed.) *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích za rok 2016*. ISBN 978-80-87626-05-4.

9 Soupis internetových zdrojů

- Ministerstvo kultury ČR. *Příprava nového památkového zákona. 2018* [cit. 2018-07-01] URL: <<https://www.mkcr.cz/priprava-noveho-pamatkoveho-zakona-255.html>>
- Národní památkový ústav. *Kostel sv. Vavřince*. Památkový katalog. 2007 [cit. 2018-05-06] URL: <<http://pamatkovykatalog.cz/?element=15815082&sequence=3&mode=fulltext&keywords=%C4%8Cenkovice®ion%5B0%5D=Pardubick%C3%BD+kraj&county%5B0%5D=%C3%9Ast%C3%AD+nad+Orlic%C3%AD&municipality%5B0%5D=%C4>>

%8Cenkovice&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults>.

- MICHL, Lukáš. *Evidenční list nemovité kulturní památky*. Národní památkový ústav. 2007 [cit. 2018-05-06] URL: <http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1223725>.
- Národní památkový ústav. *Kostel sv. Matouše*. Památkový katalog. 2015. [cit. 2018-06-10] URL: <<http://pamatkovykatalog.cz/?order=relevance%3Adesc&mode=fulltext&keywords=kostel+sv.+Matou%C5%A1e+%C4%8Derven%C3%A1+voda&presenter=ElementsResults>>.
- Římskokatolická farnost Jablonné nad Orlicí. *Kostel sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí*. 2014 [cit. 2018-06-20] URL: <<http://www.svaty.bartolomej.cz/jablonne-nad-orlici/>>.
- Národní památkový ústav. *Kostel sv. Bartoloměje*. Památkový katalog. 2015 [cit. 2018-06-23] URL: <<http://pamatkovykatalog.cz/?order=relevance%3Adesc&mode=fulltext&keywords=kostel+sv.+Bartolom%C4%9Bje®ion%5B0%5D=Pardubick%C3%BD+kraj&count%5B0%5D=%C3%9Ast%C3%AD+nad+Orlic%C3%AD&municipality%5B0%5D=Jablonn%C3%A9+nad+Orlic%C3%AD&presenter=LegalStatesResults>>.
- FILIPOVÁ, Žaneta. *Historie města*. Město Králíky. 2009 [cit. 2018-06-22] URL: <<https://www.kraliky.eu/#96/>>.
- DRUPAL. *Dějiny Kláštera*. Hora Matky Boží. 2013 [cit. 2018-06-25] URL: <<http://www.klasterkraliky.cz/historie/dejiny-klastera>>.

10 Soupis příloh

Příloha č. 1 – Fotodokumentace kostela sv. Vavřince v Čenkovicích

Příloha č. 2 – Fotodokumentace kostela sv. Matouše v Červené Vodě

Příloha č. 3 – Fotodokumentace kostela sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí

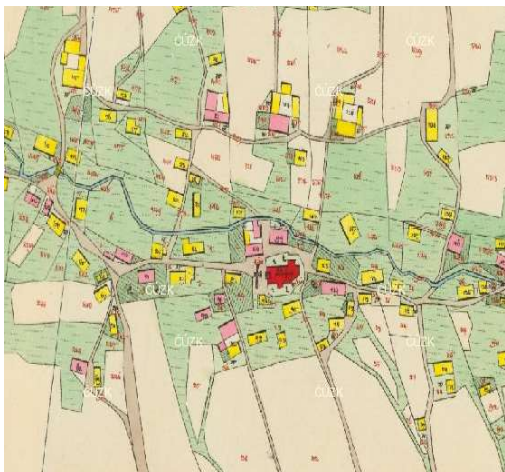
Příloha č. 4 – Fotodokumentace kostela sv. Archanděla Michaela v Králíkách

Příloha č. 5 – Fotodokumentace kostela Narození Panny Marie v Mlýnickém Dvoře

Příloha č. 6 – Fotodokumentace kostela sv. Josefa Kalasánského v Moravském Karlově

Příloha č. 1 – Fotodokumentace kostela sv. Vavřince v Čenkovicích

- 1) Mapa Stabilního katastru –
Čenkovice s kostelem sv. Vavřince.
Zdroj: ÚAZK.

- 2) Pohled na západní průčelí kostela.
Foto: autor.

- 3) Prostor lodi kostela. Foto: autor.

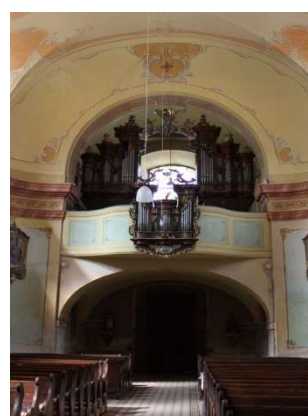
- 4) Presbyterium kostela. Foto: autor.

- 5) Prostor pod kruchtou kostela.
Foto: autor.

- 6) Pohled na kruchtu kostela.
Foto: autor.

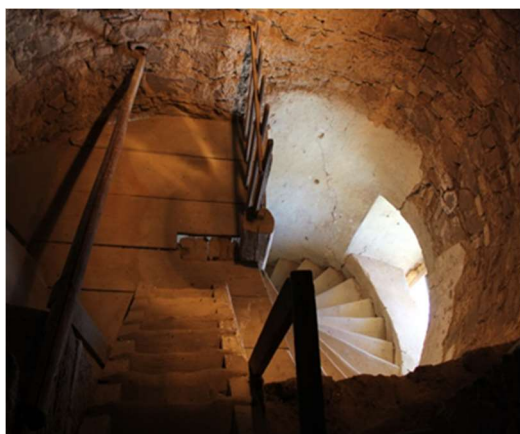
7) Klenba sakristie. Foto: autor.

8) Vstup na kazatelnu z prostoru sakristie. Foto: autor.

9) Pohled z druhého patra na vřetenové schodiště. Foto: autor.

10) Široké trámové vřeteno jižního schodiště. Foto: autor.

11) Konstrukce se zavěšeným tzv. umíráčkem. Foto: autor.

12) Středový sloupek krovu věže s rozpěrami. Foto: autor.

**13) Pohled z prostoru krovu nad presbyteriem do krovu nad lodí.
Foto: autor.**

14) Pohled na krov presbyteria a jeho závěr. Foto: autor.

15) Vstupní brána na západní straně areálu. Foto: autor.

16) Portál západního průčelí s frontonem a erbem Lichtenštejnů. Foto: autor.

17) Rubová, nosná strana dveří západního průčelí. Foto: autor.

18) Detail zámku dveří západního průčelí. Foto: autor.

19) Dveře z přelomu 19. a 20. století spojující jižní předsíň s prostorem lodi. Foto: autor.

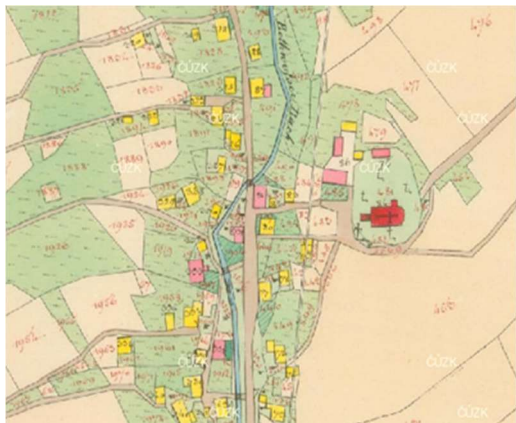

20) Okno s vitráží z přelomu 19. a 20. století. Foto: autor.

Příloha č. 2 – Fotodokumentace kostela sv. Matouše v Červené Vodě

- 1) Mapa Stablního katastru – Červená Voda s kostelem sv. Matouše na východní straně. Zdroj: ÚAZK.

- 2) Pohled na severní průčelí kostela.
Foto: autor.

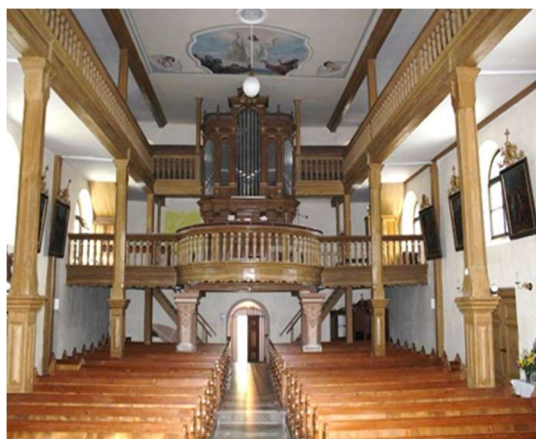
- 3) Pohled na západní průčelí kostela. Foto: autor.

- 4) Volně vložená krabicová konstrukce zvonové stolice. Foto: autor.

- 5) Pohled na západní stranu lodi s kruchtou a emporami. Foto: autor.

- 6) Presbyterium s vítězným obloukem. Foto: autor.

7) Sakristie s valenou klenbou.

Foto: autor.

8) Portál vstupu do sakristie s polygonálně profilovanou římsou. Foto: autor.

9) Příčné ztužení krovu. Foto: autor.

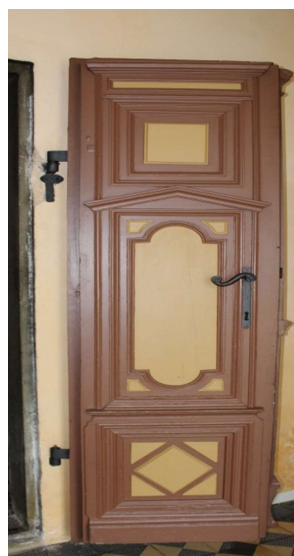
10) Středové ztužení v úrovni druhého a třetího hambalku. Foto: autor.

11) Lícová strana dveří spojující západní předsíň s prostorem lodi. Foto: autor.

12) Rubová strana dveří – viz obr. 11. Foto: autor.

13) Lícová strana dveří sakristie.
Foto: autor.

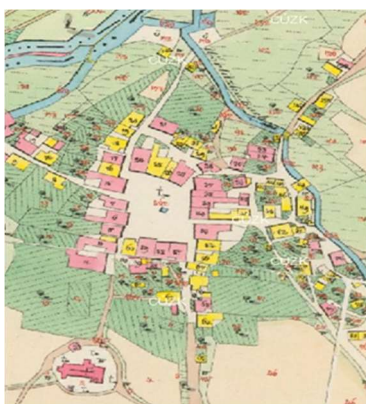

14) Rubová, nosná strana dveří sakristie. Foto: autor.

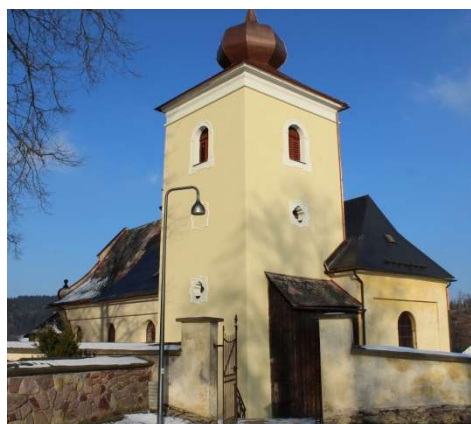

Příloha č. 3 – Fotodokumentace kostela sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí

1) Mapa Stablního katastru –
Jablonné nad Orlicí s kostelem v.
Bartoloměje. Zdroj: ÚAZK.

2) Pohled na jihovýchodní stranu
kostela. Foto: autor.

3) Pohled na prostor lodi a
presbyteria. Foto: autor.

4) Zaklenutí presbyteria a
vítězný oblouk. Foto: autor.

5) Pohled na kruchtu. Foto: autor.

6) Klenba pod kruchtou. Foto: autor.

7) Trámová základna krovu cibulové bání. Foto: autor.

8) Detail šikmých vzpěr v prostoru cibulové bání. Foto: autor.

9) Krov nad východní částí lodi. Foto: autor.

10) Středový sloupek se ztužením krovu nad presbyteriem. Foto: autor.

11) Klenba v sakristii. Foto: autor.

12) Klenba severní předsíně. Foto: autor.

13) Rám okna tribuny. Foto: autor.

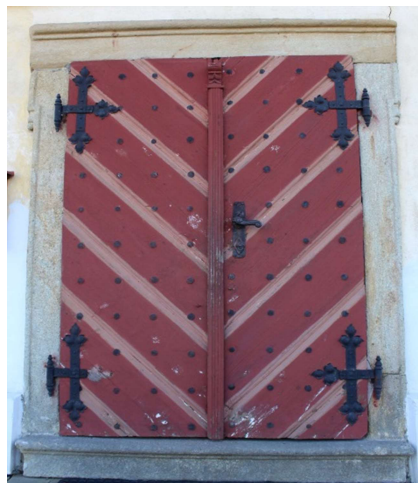
14) Okno v presbyteriu. Foto: autor.

15) Portál západního průčelí.
Foto: autor.

16) Portál severní předsíně.
Foto: autor.

17) Dveře do prostoru schodiště na kruchtu. Foto: autor.

18) Detail zakončení pásového závěsu dveří - schodiště na kruchtu. Foto: autor.

Příloha č. 4 – Fotodokumentace kostela sv. Archanděla Michaela v Králíkách.

1) Mapa Stabilního katastru – kostel sv. Archanděla Michaela na severozápadní straně. Zdroj: ÚAZK.

2) Pohled na část jižního průčelí s presbyteriem. Foto: autor.

3) Pohled ze západu na severní průčelí s kaplí. Foto: autor.

4) Věž kostela. Foto: autor.

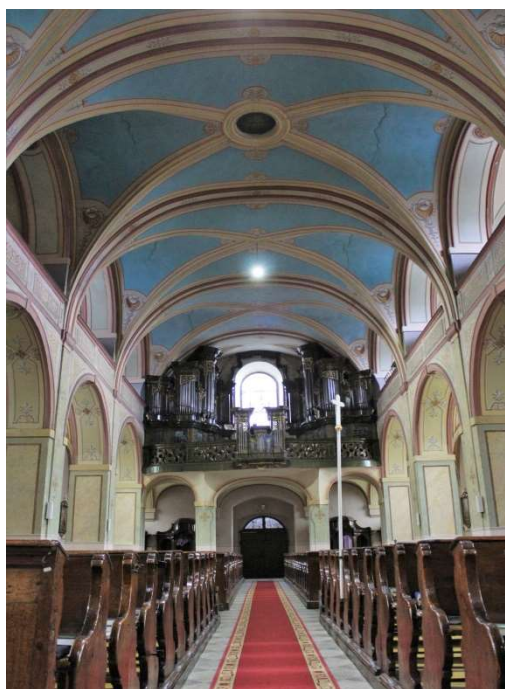
5) Pohled na prostor lodi a presbyteria.
Foto: autor.

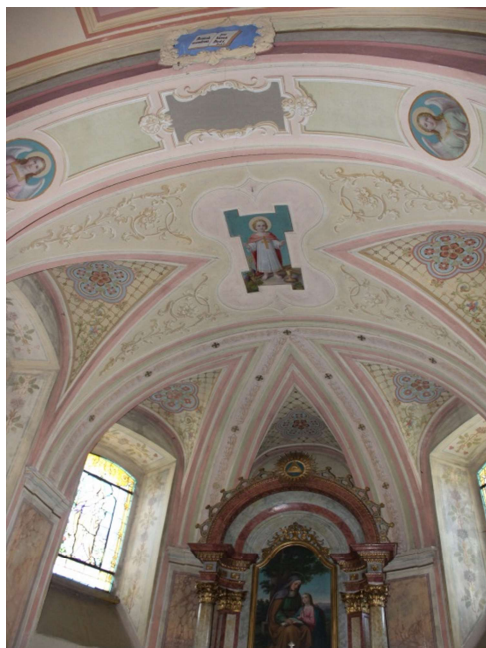
6) Boční loď kostela. Foto: autor.

7) Pohled z prostoru lodi na
kruchtu. Foto: autor.

8) Klenba kaple Panny Marie.
Foto: autor.

9) Presbyterium. Foto: autor.

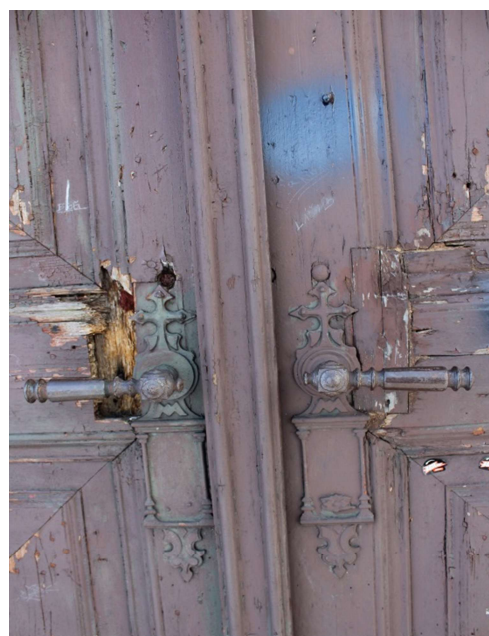
10) Sakristie. Foto: autor.

11) Vstupní portál na východní straně věže. Foto: autor.

12) Detail klik a klíčových štítků dveří západního průčelí. Foto: autor.

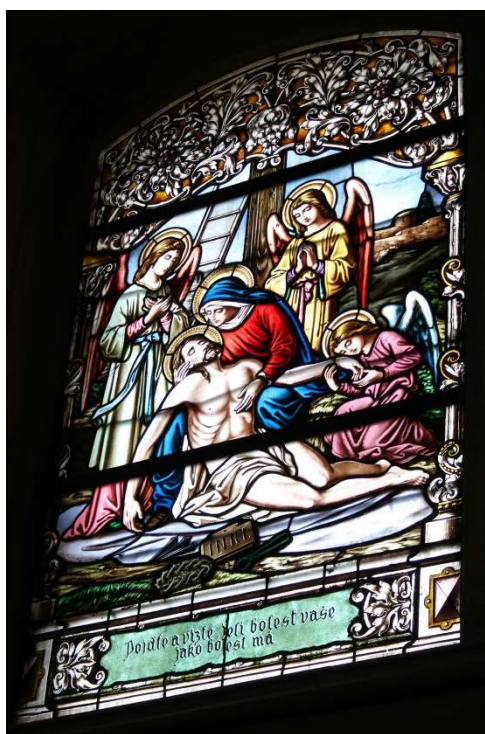
**13) Lícová – rámová strana
bočních dveří do prosotru
lodi. Foto: autor.**

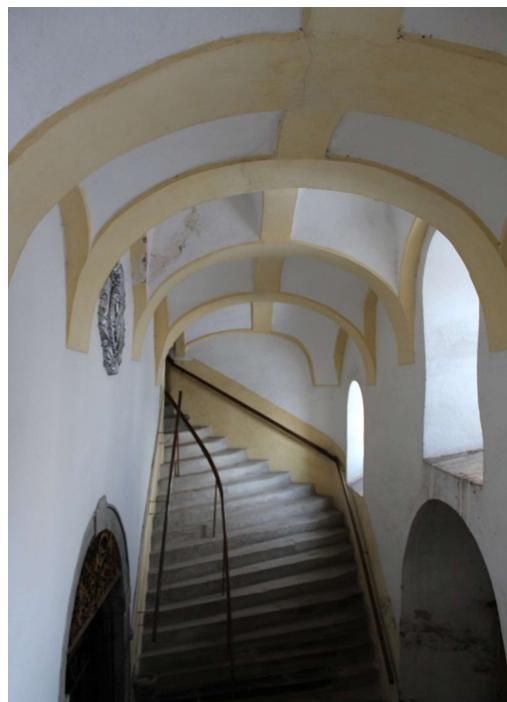
**14) Rubová strana vstupu do
prostoru lodi ze západu.
Foto: autor.**

**15) Vitráž okna v prostoru lodi. Foto:
autor.**

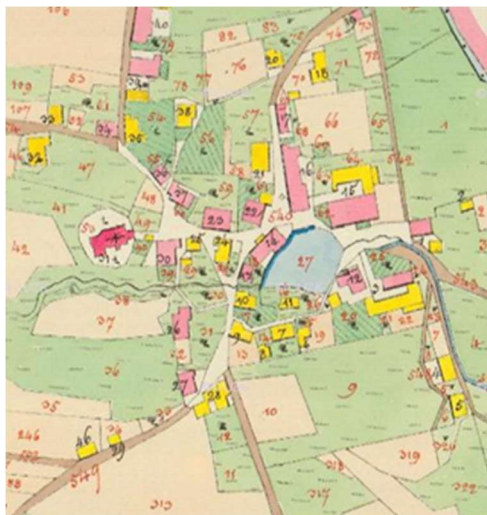

**16) Rameno schodiště v západní
předsíni. Foto: autor.**

Příloha č. 5 – Fotodokumentace kostela Narození Panny Marie

- 1) Mapa Stabilního katastru – Mlýnický Dvůr s kostela na západní straně. Zdroj: ÚAZK

- 2) Východní průčelí kostela s vstupní bránou. Foto: autor.

- 3) Pohled do prostoru lodi a presbyteria. Foto: autor.

- 4) Prostor presbyteria. Foto: autor.

5) Sakristie. Foto: autor.

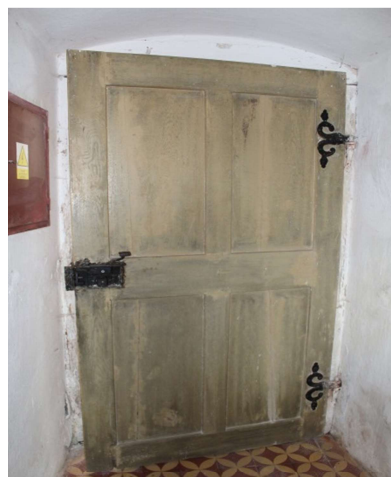
6) Kruchta. Foto: autor.

7) Okno sakristie s renesanční mříží. Foto: autor.

8) Rubová strana dveří do sakristie. Foto: autor.

9) Dveře spojující východní předsň s lodí. Foto: autor.

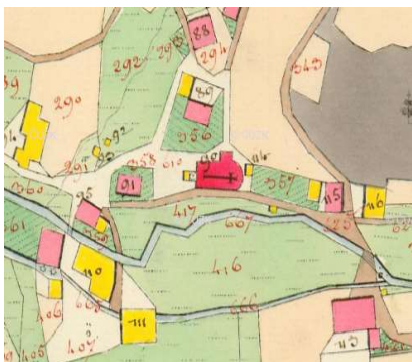

10) Trámová základna krovu věže s konstrukcí zvonové stolice. Foto: autor.

Příloha č. 6 – Fotodokumentace kostela sv. Josefa Kalasánského v Moravském Karlově

- 1) Mapa Stabilního katastru – Moravský Karlov s kostelem.
Zdroj: ÚAZK.

- 2) Pohled ze západu na severní průčelí. Foto: autor.

- 3) Západní průčelí s věží. Foto: autor.

- 4) Trámová základna krovu věže. Foto: autor.

- 5) Kruchta. Foto: autor.

- 6) Pohled z prostoru lodi na presbyterium. Foto: autor.

7) Sakristie. Foto: autor.

8) Krov nad prostorem lodi. Foto: autor.

9) Lícová strana dveří v západním průčelí. Foto: autor.

10) Rubová strana dveří západního průčelí. Foto: autor.

11) Dveře z presbyteria do sakristie. Foto: autor.

12) Detail zavěšení okna v sakristii. Foto: autor.

